

14—15 april

Debatter m. m.

	Sid.
Tisdagen den 14 april	
Svar på interpellationer:	
av herr Isacson om vissa spörsmål rörande den nordsvenska hästrasen	5
av herr Jonasson om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.	7
Meddelande ang. enkel fråga av herr Sveningsson ang. tidpunkten för förslag av 1960 års jordbruksutredning rörande vissa organisationer på jordbrukets område	14
Onsdagen den 15 april	
Särskilda frågestunder i kamrarna	15
Om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val	16
Anslag under fjärde huvudtiteln:	
Kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.	19
Övningar m. m. vid armén	50
Förhyrning av motorfordon m. m. vid armén	50
Anskaffning av tygmateriel m. m. vid armén	50
Fartygsbyggnader m. m.	51
Anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen	52
Övningar m. m. vid flygvapnet	52
Drift och underhåll av flygmateriel m. m.	53
Befästningsarbeten för gemensamma ändamål	53
Befästningsarbeten för armén	54
Befästningsarbeten för marinen	54
Befästningsarbeten för flygvapnet	54
Flyttning av Muskövarvet	55

	Sid.
Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.	55
Meddelande ang. enkel fråga av herr Nilsson, Ferdinand, ang. lokal representation i delegationen för markförvärv inom Upp- lands-Bro m. fl. kommuner	95
Bidrag till anordnande av skolmåltider	102
Om utredning rörande försäkringsväsendet	111
Om utvidgad statlig gruvdrift i Norrland	113
Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv	114
Om åtgärder mot inflation	118
Placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.	120
Om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens delfonder ..	130
Hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete	132
Meddelande ang. enkel fråga av herr Lager ang. s. k. trotjänare- pensioner och ATP	135

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 april

Konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, om slopande av kravet att valedel skall upptaga valbart namn m. m.	15
— nr 10, om förstärkning av skyddet för valhemligheten i sam- band med allmänna val	16
Statsutskottets utlåtande nr 4, ang. utgifterna inom försvarsde- partementets verksamhetsområde	19
— nr 42, ang. anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.	55
— nr 44, ang. beredskapsstat för försvarsväsendet	102
— nr 45, ang. anslag till övnings- och yrkesläroutbildning samt till fortbildning m. m.	102
— nr 46, ang. anslag till studiesociala ändamål	102
Bankoutskottets memorial nr 13, ang. användande av riksbankens vinst för år 1963	111
— utlåtande nr 14, om utredning rörande försäkringsväsendet ..	111
— nr 15, om utvidgad statlig gruvdrift i Norrland	113
— nr 16, om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv ..	114
— nr 17, om informationsmaterial för studiebesök i riksdagen ..	118
— nr 18, om åtgärder mot inflation	118

	Sid.
Andra lagutskottets utlåtande nr 27, om ökad rätt till fri medicin	120
— nr 31, ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.	120
— nr 32, om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens del- fonder	130
— nr 33, om förhöjning av vissa livräntor i anledning av yrkes- skada m. m.	132
Tredje lagutskottets utlåtande nr 18, ang. hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete	132
— nr 19, ang. belysnings- och reflexanordningar på cykel	135
— nr 20, ang. förbättring av rättsskyddet för bostadsrättshavare	135
— nr 21, dels ang. villkoren för framförande av motorfordon, m. m., dels ang. utredning rörande körkortsåldern	135
Allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 15, om vissa åtgärder för ökad upplysning om Sverige i utlandet	135
— nr 16, om ändrade bestämmelser rörande försäljning av slakt- djur för statens räkning	135
— nr 17, ang. ansvarsförsäkring för statlig verksamhet	135

Tisdagen den 14 april

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollen för den 7 och den 8 innevarande månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1964/65 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 126, till Konungen i anledning av motion angående språkstudier i samband med arbete utomlands.

Om vissa spörsmål rörande den nordsvenska hästrasen

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **HOLMQVIST**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Isacsons den 13 mars framställda interpellation om vissa spörsmål rörande den nordsvenska hästrasen, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Isacson har frågat *dels* om Kungl. Maj:t enligt gällande hästpremieringsreglemente lämnat lantbruksstyrelsen sådan fullmakt att styrel-

sen kan fatta beslut om klyvning av en hästras och av denna göra två raser, *dels* om jag anser att frågan om att klyva en hästras i nuvarande situation är så angelägen och brådskande att den inte utan olägenhet kan hänskjutas till 1963 års hästutredning för prövning.

Enligt hästpremieringsreglementet bestämmer lantbruksstyrelsen vilka raser hästar skall tillhöra för att kunna premieras. Såsom anförts i interpellationen har lantbruksstyrelsen den 15 februari 1964 beslutat i fråga om förutsättningarna för premiering av viss hästras. Över detta beslut har anförts besvär, som för närvarande behandlas inom jordbruksdepartementet. Jag anser mig därför inte böra göra något ytterligare uttalande i anledning av herr Isacson's interpellation.

Herr ISACSON (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka för herr jordbruksministerns svar.

Jag skall inte säga någonting om svarets innehåll. Med hänsyn till att det beslut det här gäller har överklagats förstår jag mycket väl att jordbruksministern — som den försiktige general han är — helst inte vill säga någonting i saken. Men detta hindrar inte att jag kan ha en uppfattning i denna fråga, och jag vill inte underlåta att vid detta tillfälle framföra mina synpunkter.

Jag skulle då först vilja ställa frågan: Varför stöder statsmakterna över huvud taget hästaveln? Jag tycker att svaret framgår av 1 § hästpremieringsreglementet: »Den med statsmedel understödda hästpremieringen har till ändamål att på det sätt och genom de medel som finnas föreskrivna i detta reglemente *verka för åstadkommande av goda och för olika trakter och ändamål fullt lämpliga hästar.*»

Om vissa spörsmål rörande den nordsvenska hästrasen

Det bör stå klart att man ursprungligen avsett att stödja en avel för att få fram lämpliga hästar för skogsbruket, för jordbruket men också för försvaret — inte minst det senare är alltså ganska viktigt. Jag tror också att man kan våga påstå att hästarna i dag fortfarande har en stor uppgift att fylla i skogsbruket. Trots att det så mycket talats om mekanisering och rationalisering kan beräknas att 75 procent av allt virke på ett eller annat sätt fortfarande transporteras av hästar. Det behövs alltså alltså goda hästar för skogsbruket och försvaret och även i någon mån för jordbruket. Men antalet hästar har under senare tid minskat i så hög grad att det ofta blir svårigheter att få tillräckligt många ston till de hingstar som är uppställda. Nu gäller den regeln att staten lämnar bidrag endast till hingstar som har minst 20 ston att betjäna. Skulle man alltså inte kunna hålla 20 ston, bortfaller i regel statsbidraget.

Ser jag till mitt eget län — Kopparbergs län — kan jag konstatera att en tillämpning av reglementet enligt lantbruksstyrelsens beslut när det gäller denna uppdelning av en hästras, den nordsvenska rasen, skulle innebära att om man kunde placera två hingstar på två strategiskt viktiga punkter, låt oss säga i Rättvik och på en ort i södra Dalarna, skulle man faktiskt kunna »slå ihjäl» hela brukshästaveln. Det är detta som är det beklagliga i denna sak, och det är detta som är det allvarliga att man genom ett sådant beslut, som här fattas inom lantbruksstyrelsen, faktiskt rycker undan marken för en fortsatt lyckosam utveckling av brukshästaveln. Jag vet att staten kan ha legitima intressen när det gäller totospel — staten tar ju in stora pengar i det fallet — och intresset för travsporten är också betydande. Men jag vill fråga: Kommer verkligen den nordsvenska hästen att kunna göra sig gällande inom travsporten om tio år? Jag tror att vi om tio år kommer att betrakta den nordsvens-

ka hästen på travbanorna som ett kuriosum. Men under dessa tio år kan vi ha förstört hela den nordsvenska hästrasen genom att handla på det sätt som lantbruksstyrelsens beslut faktiskt innebär. Det är detta som är det allvarliga i saken och som jag inte kunnat låta bli att ta upp till diskussion.

Jag vill poängtera att förfaringsättet måste betraktas som egendomligt. Den 15 februari i år skrev lantbruksstyrelsen till hushållningssällskapen så här: »Med anledning av att på initiativ av vederbörliga hästägarkretsar lantbruksstyrelsen tagit upp till prövning frågan om premiering och stambokföring av nordsvenska travare som en från den nordsvenska rasen i övrig skild ras får lantbruksstyrelsen härmed enl. 24 § mom. i gällande Hästpremieringsreglemente anmoda eder att till styrelsen snarast meddela, huruvida enligt sällskapets uppfattning förutom den hittills premierade brukshästtypen av den nordsvenska hästrasen jämväl en nordsvensk travartyp såsom självständig ras borde vara premieringsbar inom edert distrikt.» Men från samma dag — alltså den 15 februari — finns det ett protokollsutdrag som utvisar att man beslutat att dela hästrasen i två, så att man fick en särskild ras, benämnd nordsvensk travarras och som sådan premieringsbar i underdistrikt.

Jag vill ha sagt att det pågått underhandlingar mellan företrädare för Föreningen Nordsvenska hästen och travarintressen om hur man skall ordna upp denna sak. Man har diskuterat ett inregistreringsförfarande, men man har inte kommit överens om hur detta lämpligen skall utformas. Vad som nu har inträffat är alltså att lantbruksstyrelsen plötsligt har fattat ett beslut. Jag skulle vilja fråga: Kan den fullmakt som lantbruksstyrelsen har enligt hästpremieringsreglementet 24 § verkligen innebära att styrelsen kan få skapa en ny ras? Och i så fall, på vilka biologiska grunder bygger man upp en sådan ras?

Samtidigt vill jag ha sagt att reaktio-

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

nen bland hästägare, i varje fall i norra Sverige, inför detta beslut inte är positiv. Jag kan våga säga att man praktiskt taget hundraprocentigt har tagit bestämt avstånd från detta. Föreningen Nordsvenska hästen har 2 300 medlemmar som alltså ogillar beslutet. Lantbruksstyrelsen har icke avvaktat hus-hållningssällskapens yttrande, man har bara fattat beslut. Jag frågar mig: Var det verkligen nödvändigt att detta skulle ske nu? Kunde man inte avvakta 1963 års hästutredning?

Jag skall inte pressa herr jordbruksministern till ett ställningstagande här. Därtill är saken för ömtålig. Men jag skulle vilja säga att jag hoppas att herr Holmqvist noga lyssnar till den uppvaktning som kommer i denna fråga och tar vederbörlig hänsyn till hästägarintressena i detta fall när det gäller att ta ställning till det överklagande som i dag ligger i jordbruksdepartementet på herr Holmqvists bord. Saken behöver verkligen omprövas. Jag tror att alla hästuppfödare förväntar att herr statsrådet skall ta en ställning som gynnar en fortsatt utveckling av brukshästen i detta land, till nytta för såväl skogsbruk som jordbruk och försvar.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

Ordet lämnades ånyo till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet HOLMQVIST, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Jonassons den 2 april framställda interpellation om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m., och nu yttrade:

Herr talman! Herr Bertil Jonasson har frågat mig dels om jag överväger ytterligare åtgärder i syfte att främja avsättningen av matpotatis och dels om regeringen har för avsikt att ta initiativ till särskilda statliga kreditgarantier

för stöd åt odlare, som fått sin ekonomi försvagad genom utvecklingen på potatismarknaden.

Jag erinrar om att jag i ett svar på en interpellation av herr Nils Larsson den 10 mars i år redogjorde för de åtgärder regeringen vidtagit i anledning av avsättningsläget för matpotatis. Härutöver vill jag tillägga, att regeringen anvisat medel för att framställa stärkelse av 10 000 ton potatis. Sammanlagt har således inemot 2 miljoner kr. av införselavgiftsmedel ställts till förfogande för avsättning av 30 000 ton matpotatis. Däremot har FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) inte ansett sig kunna acceptera matpotatis inom ramen för de svenska åtagandena gentemot Internationella livsmedelsfonden.

Några framställningar om ytterligare åtgärder har inte gjorts vare sig av statens jordbruksnämnd eller av jordbrukets egna organisationer. Åtgärder av det slag som antytts av interpellanten, t. ex. särskilda statliga kreditgarantier, övervägs inte av regeringen.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag skall be att få framföra mitt tack till jordbruksministern för svaret på interpellationen. Även om jag förstår jordbruksministern i dessa frågor, är jag ledsen å odlarnas vägnar för svarets innehåll. Den situation som potatisodlarna befinner sig i är mycket bekymmersam för att inte säga katastrofal. Den är också svår att beskriva. De har hamnat i ett läge som knappast någon skulle ha kunnat tänka sig. Vi har tidigare här i landet under många år haft ett underskott på matpotatis. Från samhällets sida har man via hus-hållningssällskapen fört en kraftig propaganda för att få en ökad potatisodling till stånd och detta speciellt inom de områden där det finns förutsättningar för en sådan odling. Propaganda har också satts in för att åstadkomma bättre kvaliteter genom lämplig gödsling, besprutning m. m. Det är dessa åtgärder som

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

tillsammans med goda väderleksförhållanden har gjort att skörden har blivit mycket stor. Detsamma är förhållandet ute i världen i övrigt.

Tyvärr måste man konstatera att potatishandeln inte varit ordnad på ett betryggande sätt. Samordnade utbud har inte förekommit i önskvärd utsträckning. Ej heller har det företagits någon inventering av kvantiteterna. Man har inte vetat vad som har funnits av skörd eller lager vid den eller den tidpunkten. Detta är någonting att så här efteråt beklaga. Om dessa frågor varit klarlagda hade det kanske varit möjligt att sätta in åtgärder på ett tidigare stadium för att tillvarata skörden på bästa möjliga sätt.

Som framgår av ett tidigare interpellationssvar har den 21 februari i år Kungl. Maj:t bemyndigat statens jordbruksnämnd att av införselmedel ta i anspråk 1 250 000 kronor för täckande av kostnader i samband med avsättning av 20 000 ton matpotatis för sprittillverkning. Senare har också jordbruksministern — som han säger här i svaret — ställt ytterligare medel till förfogande för att kunna ta i anspråk 10 000 ton potatis för stärkelsestillverkning. Jag vill i detta sammanhang ge jordbruksministern ett erkännande för de åtgärder som har satts in på detta område.

Även om det rör sig om 30 000 ton förslår det inte på långa vägar. Vi har fortfarande kolossalt stora överskott. De är svåra att beräkna, men man kan kanske ana att det rör sig om mellan 70 000 och 100 000 ton. Det är också att beklaga att det inte gick att inom ramen för de svenska åtagandena mot Internationella livsmedelsfonden placera matpotatis till u-länderna. Jag har emellertid funderat över detta problem och ifrågasätter huruvida vi inte ändå hade bort köpa upp potatis, när den var så billig, och skänka den till u-länderna. Det hade ju på detta sätt varit möjligt att göra en god gärning. Jag skulle gärna vilja fråga jordbruksministern om regeringen har övervägt den saken. Jag

tycker det är synd att så mycket prima matpotatis skall ruttna bort till ingen nytta, samtidigt som så många människor svälter. Jag hoppas dock att departementet gör allt för att finna ytterligare avsättningsvägar för denna potatis. Bland annat är det kanske möjligt att nå detta genom en mycket restriktiv importpolitik för färskpotatis, och kanske kan man använda ytterligare kvantiteter för sprit- och stärkelsestillverkning. Finns det rent tekniskt resurser är det bra, om pengar skulle ställas till förfogande för detta ändamål.

Jag skulle till sist vilja fråga jordbruksministern huruvida departementet kan vidta åtgärder för att om möjligt undvika att denna situation upprepas. Genom areal- och lagerinventeringar vid olika tidpunkter borde man väl ändå bättre kunna bemästra läget. Detta är en så stor och viktig samhällsfråga att den på allt sätt bör beaktas. Matpotatisen motsvarar ju i värde ungefär vad brödspannmålen representerar. Den senare har skydd från statsmakterna. Den har dessutom till skillnad från potatisen den egenskapen att den kan bevaras från ett år till ett annat. Skulle man inte för framtiden kunna tänka sig ett skydd för potatisodlarna, baserat efter ungefär samma mönster som gäller för brödsädesodlarna?

Beträffande min fråga angående möjligheterna till statlig kreditgaranti för de hårdast drabbade när det gäller att klara vårbruket blev svaret negativt, vilket jag för min del beklagar. Jordbruksministern säger att några framställningar om ytterligare åtgärder inte gjorts vare sig av statens jordbruksnämnd eller av jordbrukets egna organisationer. Det är förståeligt och får kanske ses mot bakgrunden av att man varit optimistisk beträffande möjligheterna till försäljning in i det längsta. Samtidigt kan det kanske förklaras med att det ej är så många jordbrukare som sitter fast beträffande möjligheten att klara vårbruket. Jag vill erinra om att det

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

finns jordbrukare som nyligen byggt sig lagerhus och som har köpt stora dyrbara maskiner. De har specialiserat sig på potatisodling i stor skala men ännu inte hunnit komma i gång. De sitter nu med stora skulder och har också svårt att få krediter till konstgödsling m. m. för vårbruket.

I liknande besvärliga situationer har statlig kreditgaranti kunnat beviljas tidigare. Någon möjlighet borde ännu föreligga för de jordbrukare som på grund av de skärpta kreditrestriktionerna sitter totalt fast inför vårbruket. Jag hoppas, därest särskilt trängande fall uppstår, att dörren inte skall vara definitivt stängd.

Jag ber, herr talman, ännu en gång att få tacka för svaret.

Herr statsrådet HOLMQVIST:

Herr talman! Herr Jonasson har framhållit att odlingsbetingelserna i år varit utomordenligt gynnsamma — torra och sol vid rätt tidpunkt och regn vid rätt tidpunkt — och att det har bidragit till att potatisskörden blivit rekordartat stor. Ytterligare en faktor som kan ha spelat in är en strävan att efter hand åstadkomma bättre och friskare utsäde som ger högre avkastning. Man kan nog inte varje år räkna på så gynnsamma väderleksbetingelser som förelegat i år.

Sedan är frågan: Finns det inte möjligheter att få avsättning för den stora potatisskörd vi har fått? Jag har tidigare nämnt att man även i andra länder har en överskottsproduktion av potatis, och därför är det inte så lätt att finna avsättning för denna produkt.

Jag vill också erinra om att export av potatis är en ganska kostbar process. Vi gjorde rätt långtgående kalkyler när det gällde kostnaderna för att skänka bort potatisen inom ramen för biståndsverksamheten. Vi är överens om att om vi skall skänka någonting till utlandet, så bör vi presentera en vara som vi inte behöver mottaga klander för efteråt. De

som beredde detta ärende har sagt mig att förutsättningarna för en sådan gåva är att vi sorterar potatisen, att vi låter säcka den och att den levereras som en god vara över huvud taget. Hanteringskostnaderna fram till dess vi hade potatisen i båten skulle då uppgå till närmare 20 öre per kilo. Hade vi satsat två miljoner kronor — vilket det kanske hade funnits förutsättningar för om vi hade fått ta beloppet ur biståndsanslaget — så hade vi kunnat bli av med ytterligare 10 000 ton. Nu visade det sig emellertid att FAO inte ville att vi skulle använda de medel, som var anvisade för hjälp till att skänka bort potatis. De aktuella länderna efterfrågar inte i särskilt hög grad potatis. Då återstod möjligheten att av riksdagen begära ett par miljoner eller så för att kunna skeppa i väg potatisen. Även om läget kan anses vara bekymmersamt ansåg jag inte att en sådan åtgärd var motiverad, eftersom det inte framstår som det mest angelägna för de eventuella mottagarländerna att få potatis.

Vilka förutsättningar finns det då att öka efterfrågan på potatis för olika ändamål? Det är möjligt att vi skulle kunna finna avsättning för ytterligare kvantiteter om vi kontaktade spritbolaget och stärkelsefabrikanterna, men vi skall vara medvetna om att vi i så fall ganska väsentligt inskränker möjligheterna att finna avsättning för nästa års skörd, för den skörd som kommer året därpå o. s. v., eftersom bägge dessa avnämare under en femårsperiod skulle få lagra de produkter som framställts utöver det ordinarie produktionsprogrammet. Man skulle då släppa ut sina produkter successivt, för att inte hindra möjligheterna till avsättning av potatis för detta ändamål i framtiden. Jag har med detta velat framhålla att vi måste ta med även de långsiktiga perspektiven i beräkningen om vi inte vill göra potatisodlingen i vårt land en otjänst. Jag tror det vore oriktigt att i alltför hög grad försämra möjligheterna för den framtida avsättningen.

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

När det gäller kreditgarantierna vill jag säga att tanken att en företagare som kommer i svårigheter därför att han lyckats alltför bra med sin produktion skall ha ett speciellt stöd för det är helt ny. Ett sådant stöd har kanske någon gång tidigare utgått till någon enstaka odlare som inte kunnat bli av med sina produkter. I sådana situationer borde väl jordbrukarnas föreningsrörelser solidariskt gripa in så att ingen medlem lämnades vind för våg. Även om man har avsättningssvårigheter borde föreningarna vara beredda att ta emot potatis från de olika leverantörerna i sådan utsträckning att ingen enstaka odlare drabbades alltför hårt av dessa svårigheter. Jag har nog en känsla av att man i allmänhet också gjort så, men jag vill peka på att sådana åtgärder i första hand är lämpliga om man vill ge stöd åt dem som råkar i svårigheter på grund av en sådan här situation.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för det besked vi fick om möjligheterna för eventuella gåvor till u-länderna. Den saken har diskuterats mycket ute i orterna, där man trott att detta hade varit en utväg för att ta till vara vårt potatisöverskott. Givetvis måste man i så fall ha ordnat med ordentlig sortering av potatisen, så att man inte får något klander för den saken. Det var värdefullt för oss att få veta, vilket inte framgått tidigare, att i u-länderna potatis inte är särskilt åtråvärd f. n. som livsmedel.

Jordbruksministern sade vidare att man kanske borde ta ytterligare kontakt med sprit- och stärkelsefabrikerna men att man då måste vara på det klara med att en sådan åtgärd kan få långsiktiga verkningar på möjligheterna att avsätta kommande års potatisskördar. Det är naturligtvis riktigt. Om vi ser på skördarna under de gångna åren torde vi dock knappast behöva räkna med att i

höst få en lika stor skörd som vi hade i fjol. Svårigheterna att finna avsättning för fjolårets skörd torde nämligen ha avskräckt många potatisodlare, varför det troligen kommer att bli en nedgång i odlingen i år. Vi kommer kanske rent av i höst att få ett potatisunderskott. Jag ser det därför som en skymt av hopp när jordbruksministern säger att vi kanske nu bör tala vid sprit- och stärkelsefabrikerna om en ytterligare tillverkning. Jag anser det riktigt att ta upp ett sådant resonemang därför att jag inte tror att vi inom de närmaste åren behöver räkna med några stora potatisöverskott, beroende på det avskräckande läget med det gångna årets skörd.

Föreningsrörelsen har efter vad jag kan förstå i år lidit rätt stora förluster på potatis. Jag skulle önska att föreningsrörelsen i samråd med jordbruksnämnden och jordbruksdepartementet kunde komma fram till vissa garantier för potatisodlingen motsvarande de garantier som nu gäller för brödspannmålen.

Svårigheterna med den stora potatissköörden har kanske varit speciellt kännbara i Värmland. Odlarna har där långa avstånd och inte samma avsättningsmöjligheter för potatisen till sprit- och stärksetillverkning som man har på andra håll i vårt land. Situationen i fråga om potatisen är i år fullständigt unik. Odlarna har fått en stor skörd. De har haft betydande kostnader för att ta till vara potatisen, men sedan har de inte några avsättningsmöjligheter. Situationen är faktiskt sämre för odlarna än om de hade fått ett dåligt skörderesultat. 1962 års skörd var betydligt mindre, men då hade man goda avsättningsmöjligheter, varjämte många odlare fick särskild ersättning via försäkringarna. Situationen med höstens stora potatisskörd är både unik och särskilt besvärlig. Det är därför som jag önskar att man skall göra allt man kan för att lätta potatisodlarnas svårigheter.

Jag tackar än en gång herr statsrådet för svaret.

Om avsättningen av överskottet å matpotatis, m. m.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Det är riktigt, herr Jonasson, att det har varit en ovanligt stor skörd just av potatis, men vi har ju överskottsproblem på andra områden också. Se t. ex. på de förhållanden som gällde för äggen för några månader sedan — det var också ett sådant läge där det inte fanns möjligheter för oss själva att ta vara på alla de ägg som producerades. Nu rättar det till sig genom att man tydligen har kunnat bringa ned produktionen väsentligt.

Det är naturligtvis annorlunda när det gäller potatisen, eftersom läget där kan tänkas få verkningar för framtiden. Det är möjligt att vi kan räkna med att odlare som nu är besvikna avstår från att odla potatis nästa år, men jag hoppas för min del att den potatisodling som kommit i gång på många håll — inte minst i Norrland, där man har ett nyvaknat intresse för potatisodling — skall bli bestående, eftersom jag tror att det är en värdefull sak för det norrländska jordbruket.

Jag kan emellertid inte säga att jag för framtiden kan inta någon annan ställning till överskottsproblemet. Jag vill erinra om vad jag sagt tidigare, att det i det löpande avtalet inte finns någon utfästelse. I den mån man vill ha en ändring där får den saken tas upp i anslutning till de förhandlingar om ett nytt jordbruksavtal som ändå ganska snart kommer till stånd.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 101, med förslag till lagstiftning med anledning av förstatligandet och omorganisationen av polisväsendet m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr

111, angående organisation av förvaltningarna vid marinkommando Syd.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 116, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 14 december 1956 (nr 629) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 119, med förslag angående inköp av obligationer i Förenta Nationernas obligationslån; och

nr 123, angående inrättande av en avdelning för kemi vid tekniska högskolan i Lund m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 125, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 128, med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet; och

nr 132, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), m. m.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 133, med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 134, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande om fortsatt valutareglering, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 136, angående anslag till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, hänvisades propositionen, såvitt densamma avsåge förslagen till studiehjälpsreglemente, förordning om förlängt barnbidrag, studiemedelsförordning och förordning angående finansiering av högre studier (studiemedelsförordning), till behandling av lagutskott samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 139, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § och 23 § 1 mom. bekämpningsmedelsförordningen den 14 december 1962 (nr 703).

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 140, med förslag till vissa grundlagsändringar.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 142, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § ränteregleringslagen den 25 maj 1962 (nr 258).

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 144, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 145, angående riktlinjer för biståndsexperters anställningsvillkor, m. m.

Föredrogs och hänvisades motionen nr 723 till behandling av lagutskott samt motionerna nr 724 och 725 till statsutskottet.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 9 och 10, statsutskottets utlåtanden nr 4, 42 och 44—46, bankoutskottets memorial nr 13 och utlåtanden nr 14—18, andra lagutskottets utlåtanden nr 27 och 31—33, tredje lagutskottets utlåtanden nr 18—21 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 15—17.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 141, angående ändrad organisation av postverket, m. m.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN erhöjll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av de ärenden, som avses i Kungl. Maj:ts propositioner nr 138 och 140, hemställer jag att kammaren måtte medgiva, att tiden för avgivande av motioner i anledning av nämnda kungl. propositioner utsträcker till det sammanträde, som infaller näst efter 15 dagar från det propositionerna kom kammaren till handa.

Denna hemställan bifölles.

Anmäldes och bordlades en av bankoutskottet jämlikt § 21 riksdagsstadgan gjord anmälan, att till utskottet från kommittén för utredning rörande riksbankens jubileumsfond inkommit framställning angående närmare bestämmelser rörande fondens handhavande och utnyttjande.

Anmäldes och bordlades bevillningsutskottets betänkanden: nr 28, i anledning av väckta motioner om rätt till avdrag vid beskattningen

för gåvor till humanitära m. fl. ändamål samt för avgift till annat trossamfund än svenska kyrkan;

nr 31, i anledning av väckta motioner om en successiv avveckling av dubbelbeskattningen av aktiebolag och ekonomiska föreningar;

nr 33, i anledning av väckta motioner om vidgad rätt till avsättning till investeringsfonder för konjunkturutjämning, m. m.; och

nr 39, i anledning av väckta motioner om reformering av förmögenhetsbeskattningen.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 726, av herr *Adolfsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 70, med förslag till lag om bidragsförskott, m. m.;

nr 727, av herr *Sveningsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 70, med förslag till lag om bidragsförskott, m. m.;

nr 728, av fru *Hultell* och fröken *Stenberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m.;

nr 729, av fröken *Ljungberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m.;

nr 730, av fröken *Stenberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m.;

nr 731, av herr *Wallmark m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m.;

nr 732, av herr *Schött m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m.;

nr 733, av herr *Nilsson, Ferdinand, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 97, med förslag till förordning om gasolskatt, m. m.;

nr 734, av herr *Nyman*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 97, med förslag till förordning om gasolskatt, m. m.;

nr 735, av herr *Isacson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 103, med förslag till förordning om ändring i skogsvärderingsinstruktionen den 1 juni 1951 (nr 440), m. m.;

nr 736, av herr *Schött*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109, angående ny organisation av totalförsvarets regionala ledning m. m.;

nr 737, av herr *Schött*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109, angående ny organisation av totalförsvarets regionala ledning m. m.;

nr 738, av herrar *Kajser* och *Enarsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 114, angående viss rationaliseringsverksamhet inom sjukvården m. m.;

nr 739, av herrar *Holmberg* och *Wallmark*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen;

nr 740, av herr *Geijer, Arne*, och herr *Johansson, Knut*, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, och nr 116, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 14 december 1956 (nr 629) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.;

nr 741, av herr *Wallmark*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 117, angående inrättande av kreditinstitut för lantbruksnäringarna, m. m.;

nr 742, av herr *Arvidson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 91, angående den framtida organisationen av upplysningsavdelningen vid statens institut för konsumentfrågor, m. m.; och

nr 743, av fröken *Stenberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framstälts av herr *Sveningsson* (h) till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet: »Kan herr statsrådet upplysa kammaren, huruvida förslag från 1960 års jordbruksutredning rörande de lokala statliga och statsunderstödda organisationerna på jordbrukets område, när-

mast hushållningssällskapen, lantbruksnämnderna och skogsvårdsstyrelserna, kan väntas inom sådan tid, att proposition kan föreläggas 1965 års riksdag?»

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.43.

In fidem
Fritz af Petersens

Onsdagen den 15 april förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsledamoten *Gunvor Stenberg* är på grund av sjukdom förhindrad att närvara vid riksdagen veckan måndagen den 13/4 till lördagen den 18/4 1964.
Umeå lasarett den 13/4 1964

Erik Frisell

Överläkare

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades fröken Stenberg för den i läkarintyget angivna tiden.

Ang. särskilda frågestunder i kamrarna

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag ber att få lämna följande meddelande angående särskilda frågestunder i kamrarna.

Vid innevarande vårsession kommer försöksvis att anordnas särskilda frågestunder i riksdagens kamrar. Detta institut förutsättes komma att användas endast för inhämtande av upplysningar och påkallande av åtgärder, icke för att få till stånd principdiskussioner. Frågestunderna förlägges till tisdagar, i första kammaren med början kl. 16.00 och i andra kammaren med början kl. 15.00. Frågorna skall tillställas talmannen senast kl. 10.00 fredagen före frågestunden. De första frågestunderna hålls tisdagen den 21 april 1964. Samtliga före den 15 april framställda enkla frågor kommer emellertid att besvaras enligt den hittills tillämpade ordningen.

Sedan frågorna behandlats övergår kammaren omedelbart till övriga vid dagens sammanträde förekommande ärenden.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 141, angående ändrad organisation av postverket, m. m.

Vid föredragning av bankoutsrottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från kommittén för utredning rörande riksbankens jubileumsfond inkommit framställning angående närmare bestämmelser rörande fondens handhavande och utnyttjande, hänvisades framställningen till bankoutsrottet.

Föredrogs och hänvisades motionerna nr 726 och 727 till behandling av lagutskott, motionerna nr 728—732 till statsutskottet, motionerna nr 733—735 till bevillningsutskottet, motionerna nr 736—738 till statsutskottet, motionerna nr 739 och 740 till behandling av lagutskott, motionen nr 741 till bankoutsrottet samt motionerna nr 742 och 743 till statsutskottet.

Föredrogs och bordlades ånyo bevillningsutskottets betänkanden nr 28, 31, 33 och 39.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om slopande av kravet att valsedel skall upptaga valbart namn m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val.

I den till konstitutionsutskottet hänvisade motionen nr 304 i andra kammaren av herrar *Anners* och *Björkman* hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning och förslag till ytterligare förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med de allmänna valen.

Motionärerna hade förordat en utsträckning av skyddet för valhemligheten till att omfatta även i vad mån en röstberättigad begagnat sin rösträtt, genom inskränkning av röstlängdens offentlighet.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionen II: 304 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av fru *Segerstedt Wiberg*, fröken *Stenberg* samt herrar *von Friesen*, *Magnusson* i Tumhult, *Braconier* och *Keijer*, vilka på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till motionen II: 304, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag till ytterligare förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med de allmänna valen.

Herr SVENINGSSON (h):

Herr talman! Genom något beklagligt missöde, eller kalla det gärna olyckshändelse, saknas under detta utskottsutlåtande några namn från denna kammar. Hade mitt namn varit med, skulle även det ha återfunnits under reservationen. Jag vill med anledning av denna något beröra den fråga det här gäller.

I konstitutionsutskottets utlåtande nr

10 redovisas behandlingen av en motion väckt i andra kammaren av herr *Anners* och herr *Björkman*. Motionen siktar till att vi skall få en förstärkning och ett starkare skydd för valhemligheten än som nu förekommer.

I gällande vallagstiftning ingår vissa bestämmelser för att trygga valhemligheten, men de är inriktade på att sådana anordningar skall finnas i vallokalen att det när väljaren lägger röstsedeln i valkuvertet inte skall vara någon offentlig insyn över vilken valsedel som användes. Härvidlag finns ingen orsak till ändring. Däremot anser vi att bestämmelserna om att röstlängden skall vara en helt offentlig handling, sedan valförrättningen avslutats, inte är tillfredställande.

Det är alldeles klart att röstlängden — som är ett mycket viktigt och oombärligt dokument vid röstningen och sammanräkningen — inte kan vara en i sin helhet från början till slut hemligstämplad handling. Men sedan röstlängden använts för sitt ändamål och valet är slutfört borde den inte vara en offentlig handling i samma bemärkelse som andra offentliga handlingar.

Själva valförrättningen liksom den slutgiltiga sammanräkningen måste också ha offentlig karaktär, så som nu förekommer; det råder inga delade meningar om den saken. Att inskränka offentligheten vid själva valförrättningen är inte syftet med motionen; har utskottsmajoriteten uppfattat motionen så, är det en missuppfattning.

Men eftersom valförrättningen lika väl som den preliminära och den slutliga röstsammanräkningen är offentliga förrättningar — sammanräkningarna sker inför öppna dörrar, som det heter — kan det inte vara nödvändigt att röstlängden skall utan någon begränsning vara offentlig handling, sedan denna procedur är över.

Ingen vill söka förhindra, och det är heller inte möjligt, att partirepresentanter som så önskar i närheten av vallokalen prickar av i röstlängden vilka som går till vallokalen och röstar. Men

Om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

framför allt sedan röstkorten tillkom och allt fler röstar på postanstalt går det inte att hålla någon fullständig kontroll genom avprickning och anteckningar i omedelbar anslutning till vallokalen om vilka som på valdagen har avlämnat sin röst och vilka som inte har röstat.

Det måste också beaktas, såsom motionärerna framhåller, att även underlåtenhet att rösta kan innebära en reaktion som bör betecknas såsom en form för valdeltagande; orsaken behöver inte nödvändigt var bristande intresse för valet.

Vårt nuvarande system att röstlängden även efter valförrättningen, sedan anteckningar gjorts om vem som har röstat, är offentlig handling, så att partierna och deras valarbetare hos länsstyrelsen kan få fullständiga uppgifter om vilka som deltagit i valet är en osympatisk anordning, tycker vi, i ett demokratiskt samhälle. Genom att så kan ske är inte valhemligheten tryggad på det sätt den borde vara.

Genom de möjligheter som här finns kan den enskilde medborgaren utsättas för obehörig påverkan, och denna offentlighet kan leda till obehagliga konsekvenser. Genom en annan ordning skulle valhemligheten på ett bättre sätt kunna tryggas.

Om en medborgare som är medlem i en politisk organisation inte har röstat, och man således känner till denne väljares politiska hemvist, kan en sådan väljare bli utsatt för en otrevlig bearbetning; man vet egentligen inte vad som kan inträffa t. ex. på arbetsplatsen, i umgängeskretsen och på många andra sätt för sådana medborgare. Här råder en otrygghet för den enskilde individen, som inte får underskattas. Med den ordning vi har i fråga om röstlängderna kan förekomma förhållanden som inte hör hemma, såsom jag redan sagt, i en demokratisk samhällsordning. Jag tror visst inte att alla partier är riktigt snälla eller så oskyldiga när det gäller de metoder som använ-

des för att påverka dem som man tror är påverkbara i syfte att nå politiska resultat och skaffa röster vid val tillfällena.

Medborgarna behöver det skydd som här föreslås, och starka skäl talar för att utvidga skyddet för valhemligheten på sätt motionärerna och reservanterna föreslagit i sitt utredningsyrkande. Att införa den ordning som föreslagits eller avsetts skall säkert inte behöva stöta på några större besvärligheter.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet förgade reservationen.

Herr DAMSTRÖM (s):

Herr talman! Motionärerna anser att skyddet för valhemligheten bör utvidgas genom ett förbud att utlämna röstlängderna, så att man inte skall kunna se efter vilka som deltagit i valet.

Jag vill till detta säga att skyddet för valhemligheten bör avse *hur* de röstande väljer, inte *om* de väljer. Huruvida vederbörande har röstat eller inte framgår av röstlängden. Enligt nu gällande lag kan man till och med under valförrättningen begära, om det ges möjlighet därtill, att få ta del av röstlängden; valförrättaren är också skyldig att lämna ut den.

I övrigt vill jag, herr talman, hänvisa till utskottets utlåtande och recit, som jag tycker säger allt i fråga om valhemligheten.

Jag yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Jag vill något förtydliga vad som tidigare har sagts beträffande reservationen. Det är självklart att den offentlighetsprincip som man slog vakt om 1914 skall gälla ännu i dag. Men det var då framför allt möjligheterna att rösta man tänkte på. Man tänkte inte så mycket på avprickningen. Det problem som vi har pekat

Om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

på och som vi anser att man bör kunna utreda består i att möjliggöra ett skydd under själva valdagen. Som det nu är kan påtryckningar utövas på den som av olika skäl inte vill rösta. Såsom det har sagts i motionen kan det ju tänkas att en person har skäl till att inte vilja delta i röstningen. Han skall då icke utsättas för påtryckningar av något slag. Detta är det problem som vi har pekat på och som vi har begärt att man skall utreda.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr DAMSTRÖM (s) kort genmäle:

Det är ju inte så, fru Segerstedt Wiberg, att man i förväg vet hur vederbörande skall rösta. Fru Segerstedt Wiberg anser att man otillåtet påverkar vederbörande att rösta, men det är väl vederbörandes egen sak att göra det eller inte. Han kan ju säga ifrån att han inte vill rösta, och så blir det ju som han vill.

Det måste väl vara en medborgerlig plikt att rösta — det tycker jag, i varje fall — och att det kan ske en påverkan i så måtto som fru Segerstedt Wiberg säger, bestrider jag.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är alldeles riktigt som herr Damström säger att vederbörande röstar som han vill, men vad vi är oense om är om man skall utvidga slagordet »rösträtt är röstpplikt» till en skyldighet att under alla förhållanden rösta och därmed ge vissa möjligheter att påverka en person. Vi anser att det är att gå för långt. Där kommer man in på den personliga integriteten, och det är på den punkten, herr Damström, våra vägar skiljs åt.

Herr DAHLEN (fp):

Herr talman! Jag skulle vilja ställa en fråga till herr Damström. Han sade att rösträtt är röstpplikt, om jag fattade

honom rätt. Jag tycker att det är naturligt att har man i en demokrati en möjlighet att rösta, skall man göra det. Men, herr Damström, det är väl ändå så som fru Segerstedt Wiberg sade, att människor också har en rättighet att låta bli att rösta, en rättighet som vi måste respektera?

Det kan ju vara en person som alla vet har röstat med t. ex. socialdemokraterna eller folkpartiet men som i protest mot t. ex. herr Damström eller mig eller våra partier säger att han inte vill rösta vid ett visst valtillfälle. För den personen blir det på valdagen ett problem om hans handlingssätt skall underkastas kontroll via röstlängden.

Jag vill liksom fru Segerstedt Wiberg poängtera att röstlängden självklart skall vara offentlig före valdagen och efter valdagen. Det är inget problem. Men, herr Damström, finns det inte ett problem när det gäller att på valdagen utöva påtryckning? Jag måste säga att reservanterna har påvisat att det finns ett problem. Utskottsskrivningen ger inte vid handen att man ens ställt sig frågan, huruvida det kanske kan finnas något att rätta till.

Herr talman! Jag skall erkänna att jag inte vet hur man skall klara problemet. Jag tycker dock att det vore värt en utredning.

Herr SKÄRMAN (fp):

Herr talman! Jag vill vända mig mot herr Damströms yttrande och säga, att problemet kanske inte är så enkelt. Det finns många små valdistrikt, där väljarna är mycket väl underrättade om varandra och mycket väl känner till hur man röstar. De är så få, att det nästan går att ur röstlängden läsa sig till hur vederbörande röstat. Även med tanke på vikten av rösthemlighetens bevarande kan utredningsförslaget alltså vara av viss betydelse. Därför kan man i alla fall tillstyrka en utredning av detta problem, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

Herr DAMSTRÖM (s):

Herr talman! Är man så känslig att man inte vågar ta emot en uppmaning att gå till valurnorna — jag anser det vara en självklar plikt, men det hör inte hit eftersom vi inte har röstplikt — då är man, herr talman, överkänslig, ty det är inte fråga om att röja valhemligheten utan det är fråga om att rösta eller inte rösta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sveningsson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sveningsson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 83;

Nej — 50.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 1 dels berett riksdagen tillfälle avgiva yttrande med anledning av vad som i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 anförts rörande ramen för det militära försvaret m. m., dels föreslagit riksdagen att för budgetåret 1964/65 medgiva att, därest av beredskapsskäl värnpliktiga inkallades till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Armén: Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m. finge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande överskridas.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Adolfsson* och *Lager* (I: 4) samt den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 4), i vilka hemställts, att riksdagen för sin del måtte förklara,

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

att Sverige *icke* skulle framställa atomvapen eller utrusta sin krigsmakt med sådana och att därför de förberedelser till framställning av atomvapen, som forskningsanstalten bedrev under skylden skyddsforskning, måtte inställas samt att riksdagen i skrivelse till regeringen måtte hemställa om nödvändiga åtgärder i detta syfte.

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Gunnar Pettersson* (I: 63) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Löfroth* och *Johansson* i Öckerö (II: 79), i vilka föreslagits, att riksdagen skulle besluta, att repetitionsövningarna skulle inställas under budgetåret 1964/65,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ake Larsson m. fl.* (I: 145) och den andra inom andra kammaren av herr *Kellgren m. fl.* (II: 186), i vilka anhållits att riksdagen vid behandlingen av försvarshuvudtiteln måtte uttala sin avslutning till tanken, att 1963 års försvarsuppgörelse borde ses över med hänsyn till den avspänning i stormaktsläget, som inträtt under senare år,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lage Svedberg* och *Rönnberg* (I: 265) samt den andra inom andra kammaren av herr *Spångberg m. fl.* (II: 309), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av fjärde huvudtiteln måtte besluta

att som erkännande av principen om nedrustning minska anslagen från föreslagna 4 105 900 000 kronor med 151 800 000 kronor till 3 954 100 000 kronor,

att en parlamentarisk utredning snarast skulle tillsättas med uppgift att utreda och framlägga förslag om en ändamålsenligare försvarsorganisation med successiv minskning av försvarskostnaderna samt

i princip uttala, att kärnvapen ej borde införlivas i svenska försvarsorganisationen,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 392) samt den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 472), i vilka yrkats, att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle hemställa,

att en representativ utredning av alla partier och de viktigaste massorganisationerna jämte militär expertis måtte tillsättas där även de kritiska synpunkterna mot nuvarande inriktning företräddes samt att dess uppgifter måtte bli att utforma riktlinjer för ett neutralitetsförsvar för skydd mot neutralitetskränkningar och försvar av gränserna och att även pröva frågan om stormaktsgarantier skulle kunna bli ett verksamt stöd för svensk neutralitet,

att förberedelser för att utbilda och utrusta folket inför en eventuell framtida ockupation av svenskt område måtte utredas samt

att en rationalisering och ekonomisering av försvaret jämte en förkortning av utbildningstiden måtte åstadkommas,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 393) samt den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 473), i vilka föreslagits, att riksdagen skulle med i motionerna angivna belopp besluta besparingar beträffande 15 anslag samt att av dessa begränsningar påverkade anslag skulle nedskäras,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundin* (I: 466) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Fälldin* och *Boo* (II: 552),

dels ock en inom första kammaren av herrar *Jonasson* och *Eric Carlsson* väckt motion (I: 462), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl.

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning och förslag till innevarande års riksdag rörande frågan om inställande av repetitionsövningarna under budgetåret 1964/65.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten av angivna orsaker hemställt,

I. att motionerna I: 4 och II: 4 icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att motionerna I: 63 och II: 79 samt I: 462 icke måtte av riksdagen bifallas;

III. att motionerna I: 145 och II: 186 icke måtte av riksdagen bifallas;

IV. att motionerna I: 265 och II: 309 icke måtte av riksdagen bifallas;

V. att motionerna I: 392 och II: 472 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

VI. att motionerna I: 466 och II: 552 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

VII. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i punkten anført i anledning av departementschefens uttalande i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 rörande ramen för det militära försvaret, m. m.;

VIII. att riksdagen måtte för budgetåret 1964/65 medgiva, att, därest av beredskapsskäl värnpliktiga inkallades till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Armén: Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande överskridas.

Beträffande motionerna I: 393 och II: 473 hade utskottet gjort hemställen under vederbörliga punkter i det följande.

Reservationer hade avgivits, utom av annan,

a) av herrar *Nils-Eric Gustafsson* och *Löfroth*, vilka ansett, att utskottet bort under II hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 63 och II: 79 samt i anledning av motionen I: 462, besluta, att repetitionsövningarna skulle inställas under budgetåret 1964/65;

b) av herrar *Söderberg* och *Kellgren*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under III hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 145 och II: 186, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anført.

I den motivering, som förordats i reservationen b, hade bland annat yttrats, att reservanterna funnit det påkallat, att en ny försvarsutredning komme till stånd redan under nästkommande budgetår.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp):

Herr talman! Den svenska riksdagen har som vi alla väl vet ett antal heliga kor, om vilka ingen diskussion bör föras och vilkas lugna liv inte heller bör störas. En av de allra heligaste är försvarsuppställningen. Mera allmänt förekommande, men dock helig, är också den företeelse som beskrivs med orden: utredning pågår.

Statsutskottet har snabbt och behändigt pekat på dessa tvenne kor vid behandlingen av motionerna I: 63 och II: 79. Därmed har utskottet sluppit att bemöta det resonemang som förs i motionerna. Man kan kanske säga att utskottet genom sin utomordentliga ordknapphet visar hur lätt det ena goda kan bli det andras fiende. Visst är det bra att vi har försvarsuppställningar och

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

att vi därigenom manifesterar uppslutningen kring neutraliteten och kring den utrikespolitik som följer därav. Men nog skall man väl ändå kunna ta upp vissa frågeställningar som utvecklingen gör aktuella.

Vi motionärer har inte diskuterat själva uppgörelsen eller sättet för dess tillkomst, vilket i och för sig kunde vara värt större uppmärksamhet, men alla vet ju att då uppgörelsen äntligen när oss som är vanligt folklök i riksdagen återstår inte mycket att göra. Åtminstone finns det små utsikter att få en djupgående debatt eller att åstadkomma en ändring. Uppgörelsen återspeglas dock i siffrorna som visar att försvarsutgifterna på driftbudgeten under de senaste tio åren har stigit från 1,9 till 3,6 miljarder kronor. Vi som står bakom motionerna har för vår del nöjt oss med att nu föreslå att repetitionsövningarna inställes under kommande budgetår.

Vårt förslag bygger på två av alla kända och erkända förhållanden. Avspänningen mellan de två stora maktblocken har fortsatt. Därom avgavs många vittnesbörd under förra veckans utrikesdebatt. Avspänningen har sitt särskilda intresse ur svensk synpunkt, i det den har fört Sverige bort från den skärningspunkt mellan de motstridande stormaktsintressena som under en lång följd av år inföll just i vår del av världen. Samtidigt har vi brist på arbetskraft i en sådan omfattning att stora sektorer av samhället kämpar med svårigheter av allvarligaste slag. Jag kan hänvisa till byggnadssektorn med alla dess påföljder för övriga samhällssektorer, inte minst då skol-, utbildnings- och forskningssektorerna. På samma gång vet alla, att vi för att kunna hävda oss internationellt måste undvika att sacka efter i fråga om utbildning och forskning. Det är ju allmänt erkänt att ett lands försvar inte endast består av försvar på det militära området. Landet måste också kunna hävda sig på andra områden.

Inställes repetitionsövningarna skulle cirka 75 000 man kunna kvarstanna i det civila arbetslivet.

Nu beräknas att de kommer att tvingas lämna sitt vanliga arbete under så lång tid att det blir ett bortfall av mellan 2,5 och 2,6 miljoner dagar. Utgifterna på försvarssidan för repetitionsövningen beräknas uppgå till 75 miljoner kronor, men den väsentliga utgiften faller givetvis på den civila sidan. Utgår man från de inkallades medelinkomster, så kommer man fram till en siffra för den förlorade produktionsinsatsen på cirka 115 miljoner kronor. Siffran är låg med tanke på det totala produktionsbortfallet. Slutsatsen blir därför att kostnaderna för repetitionsövningarna uppgår till sanmanlagt omkring 200 miljoner kronor vartill kommer alla övriga olägenheter för samhället.

Vårt förslag är som jag redan nämnt mycket begränsat, och det torde inte ha några revolutionerande verkningar. Mot förslaget kan givetvis samma invändningar resas som framfördes då regeringen 1956 föreslog att repetitionsövningarna skulle inställas. Då var det ju en stor debatt i båda kamrarna, och man utmålade från en del håll alla de farliga konsekvenser som beslutet skulle få — och verkningarna av detta skulle bestå ända fram till 1962. Men det talet tystnade ganska snart. Ingen har talat om att Sverige under de gångna åren varit illa rustat på grund av de inställda repetitionsövningarna.

Däremot tycker jag att man inte helt skall gå förbi den varning som då framfördes av herr Gillström. Han sade i denna kammare att den snabba utveckling som krigstekniken undergått och undergår givit honom den bestämda känslan att försvarets ekonomiska krav på vårt samhälle ganska snabbt kommer att växa över vår förmåga.

Det finns väl en del som svarar att den ärade talaren överdrev, men på det internationella planet är man ju överens om att rustningarna slukar alltför

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

stor del av produktionen. Inte bara av hänsyn till det hot som kärnvapnen skapar utan också med tanke på den utarmning som vållas av kapprustningen vill man hejda denna. Utarmningen drabbar ju särskilt u-länderna i form av uteblivet bistånd.

Vi har i motionen avsiktligt inte tagit med den aspekten, men det kan ändå vara välbetänt att ha den klar. Vi måste räkna med bristande förmåga att bidra till u-landshjälpen också i fortsättningen, om försvaret skall ta en femtedel av statsutgifterna. Det är ju också den risken som gäller i hela det internationella resonemanget.

I motionen begärs endast att årets repetitionsövningar skall inställas med tanke främst på behovet av arbetskraft i dagens läge. Det behovet har senast skildrats i dagens morgontidningar av arbetsmarknadssyrelsens chef. Vi anser att behovet är väl så angeläget i dag som det var 1956 — för att inte säga angelägnare.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservation a vid punkt 1 av herrar Gustafsson, Nils-Eric, och Löfroth.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! De 31 socialdemokratiska »rebellerna» har från olika håll beskyllts för att vilja rasera förra årets försvarsuppgörelse. Det är inte alldeles med sanningen överensstämmande, eftersom kravet — med hänsyn till det förändrade utrikespolitiska läget — gäller en översyn av överenskommelsen. Ingalunda har det varit motionärernas mening att den genom ett majoritetsbeslut skulle förkastas. Givetvis har man siktat till en ny samförståndslösning.

Finns det då några skäl till att redan nu företa en sådan översyn? Enligt min mening ja. Jag skall försöka ange skälen härtill. I likhet med fru Segerstedt Wiberg är jag av den uppfattningen att

förra onsdagens utrikesdebatt, inte minst i denna kammare, gav belägg för att motionärernas bedömning att en avspänning skett i det utrikespolitiska läget är väl grundad. Men det finns även andra skäl som talar för att en sådan översyn snarast bör påbörjas.

På riksdagens bord ligger nu en proposition angående utvecklingen av en ny flygplanstyp — Viggen. Den kommer att medföra stora kostnader, och det finns i detta sammanhang anledning erinra om försvarsministerns uttalande i fjolårets statsverksproposition, där han sade att kvalitetskravet inte får äventyra kvantiteten. Där finns anledning fråga sig om det blir något väsentligt utrymme kvar för andra försvarsgrenar sedan flygvapnet tagit för sig brorslotten. Anledning kan även finnas att fråga sig hur det blir med framtida överenskommelsers hållbarhet, om flygförvaltningen får bilda skola och såväl armé- som marinförvaltningen följer flygets exempel och binder statsmakterna med avtal utan regeringens hörande. Här finns det skäl för försvarsministern att lämna silkesvantarna hemma och att återställa ordningen på torpet.

Man kan också ställa frågan: Bör vi i framtiden ha försvarsuppgörelser? Jag måste för min del anmäla en viss tveksamhet på den punkten. Visst kan det ha sina fördelar att utåt kunna uppvisa enighet i viljan att försvara sig, men den möjligheten bör väl finnas ändå.

Det måste anses obestriddigt, att den nuvarande ordningen avstänger riksdagen och dess utskott från en ordentlig realprövning av fjärde huvudtiteln. När ramen är fastställd framstår det som rätt meningslöst att försöka öka eller pruta på ett anslag, eftersom detta återverkar på andra anslag. Det finns åtskilligt som tarvar diskussion i fråga om försvaret, men som det nu är framstår det som skäligen meningslöst med sådana debatter. Det tycker jag inte är bra i en demokrati, och jag tror inte heller att det är nyttigt för försvaret.

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

Därför kan det vara viktigt att fundera också på den frågan ett slag.

Men det finns även andra skäl för den av motionärerna begärda översynen. Alla är vi väl överens om att om vi skall ha ett försvar för cirka fyra miljarder, skall det också vara effektivt använda pengar. För min del är jag inte övertygad om att de är det. Jag är rädd för att det saknas verklig planmässighet i de åtgärder som föreslås och vidtas.

Låt oss exempelvis se på utfallet av ÖB 58. I samband med 1958 års uppgörelse fick vi höra att det skulle bli en hel del förbandsindragningar. Men blev det så? Ja, visst lades något förband ned, men det kom igen i annan form. Antalet värnpliktiga i organisationen har ökat. Det enda som försvunnit är i stort sett krigsförband som aldrig funnits till annat än på papperet, och så har det skett en viss minskning av marinens fartygsbestånd, men ingalunda dess personal.

Vad som hänt är att vi fått en fortsättning på den s. k. Mälardalskarusellen. Men har förflyttningarna kännetecknats av någon planläggning i stort? Vi har därtill begåvats med tre nya stora militära skjutfält, Vidsel, Gullberg eller det s. k. Prästtomtafältet samt Ävdalsfältet. Järvafältet har ersatts med två nya områden, och därtill har det skett mindre utvidgningar här och var.

Tror nu någon att militärernas markhunger därmed är stillad? Ingalunda. Med hänvisning till den vapentekniska utvecklingen har en plan uppgjorts om utvidgningen av övningsfält vid olika förband för omkring 50 miljoner kronor. Det finns kanske möjlighet att ordna detta vid förband belägna i orter som inte expanderar. Men vad kommer det att betyda i starkt expanderande orter som är garnisonsstäder? Och hur är det med planmässigheten? Vi flyttade skjutskolan i Rosersberg till Prästtomta, därför att utrymmet i Rosersberg var för begränsat, men redan några år efteråt inköptes ett område norr om Kungsängen, nära gränsande till Ro-

asersbergsområdet, så att vi kunde flytta på I 1.

Ett annat skäl för en ny översyn vill jag ange här. Vårt kasernbestånd vid de olika förbanden är gammalt och i sådant skick att det knappast erbjuder våra värnpliktiga människovärdiga förhållanden. Alla som sysslar med byggnadskap vet att det blir dyrare och sämre att rusta upp gamla hus än att bygga nytt. Inflyttningen från de gamla hedarna in till städerna kunde vara motiverad vid seklets början. Men är den det i dag? Finns det någon anledning att nu längre hålla på de landskapsvis utströdda förbanden, när ändå en mycket stor del av våra ungdomar inte kan fredsutbildas i hemorten? Innan vi offrar för mycket pengar på att rusta upp gamla odugliga kaserner och innan vi för militärt ändamål lägger beslag på ännu större markområden runt omkring våra förbandsorter, bör en ordentlig genomgång av fredsutbildningsfrågan ske. Sker den inte snart, riskerar vi stora felinvesteringar de närmaste åren.

Försvaret rör sig med miljardbelopp, och de militära förvaltningarna är en av vårt lands största upphandlare. Det kan också finnas anledning för oss som sitter här och för svenska folket i dess helhet att fråga om denna enorma upphandling sker under tillfredställande kontroll.

I fråga om flygplansleveranser har exempelvis Saab och några andra industrier en viss monopolställning. Vilka möjligheter finns det att här — där konkurrens saknas — pressa priserna? Den militära, av sekretesskäl behövliga hemligstämpeln försvårar också en ordentlig insyn. Inte minst med hänsyn till flygförvaltningens visade självrådighet bör kontroll över upphandlingen också tas med i en översyn.

Herr talman! Jag har med detta inlägg velat markera att det finns all anledning för försvarsministern att inte töva med att tillsätta den nya försvarsutredningen. Om denna, redan innan den nuvarande uppgörelsen upphör att

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

gälla, finner skäl för ändringar, förutsätter jag att utredningen är oförhindrad att framlägga förslag härom.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till min och herr Kellgrens reservation på denna punkt.

Herr LARSSON, ÅKE, (s):

Herr talman! Herr Söderberg har ju redovisat de motiv som ligger bakom motionerna I: 145 och II: 186, och jag behöver fördenskull — även om jag är medmotionär — inte bli alltför mångordig. Men för att inte något missförstånd skall uppstå vill jag för min personliga del redan från början deklarerat att jag är fullt medveten om att vi behöver ett försvar och att jag inte tror på att vi isolerat kan »nedskrota» vårt försvar — det måste i så fall ske i ett större sammanhang.

Jag har velat säga detta för att klart deklarerat att jag inte har några pacifistiska tendenser eller någon övertro på att vi kan klara dessa problem ensamma. Men jag kan inte heller vara med om att i en period av avspänning i världen mellan stormakterna utan vidare säga ja till ökade försvarskostnader. Det är på denna punkt jag har invändningar, ty det har ändå skett och sker en viss avspänning i världen. Som tecken på denna avspänning kan nämnas att i Sovjetunionens budget för 1964 har upptagits anslag för utgifter som betecknas som försvarsändamål med ett belopp om 13,3 miljarder rubel. Beloppet är 0,6 miljard rubel lägre än motsvarande belopp i 1963 års budget. I Förenta staternas budget för 1964/65 har försvarsutgifterna upptagits till ett sammanlagt belopp om 54 miljarder dollar, men för innevarande år har för ändamålet anslagits 55,3 miljarder dollar, vilket alltså innebär en reducering med 1,3 miljarder dollar.

Till denna avspänning och dessa avrustningstendenser har vi också fått provstoppsavtalet. Mot denna bakgrund kan man fråga sig om inte vårt land

skulle kunna utnyttja denna situation och vidta en översyn över våra försvarskostnader med hänsyn till den avspänning som jag här mycket kort redogjort för. Utskottet medger för sin del att »det utrikespolitiska läget kan synas ha undergått viss förbättring under den senaste tiden», men utskottet vill ändå inte gå med på en översyn utan erinrar om att då förra årets riksdag antog riktlinjerna för krigsmaktens utveckling under de närmaste fyra budgetåren underströk riksdagen angelägenheten av att den då beslutade kostnadsramen icke rubbades med hänsyn till skiftande tendenser i det utrikes- och militärpolitiska läget annat än i exceptionella lägen. Man kan väl här tvista om vad som kan sägas vara exceptionellt, men om stormakterna minskar sina försvarsutgifter — vilket mig veterligt inte hänt under många, många år — betecknar jag den situationen som exceptionell.

Jag skulle här vilja tillägga att vad vi inte hade klart för oss när försvarsöverenskommelsen träffades, har vi sedan fått. Vi har klart för oss att de militära utgifterna bara kan ändras åt ett håll: uppåt. Om man har en annan uppfattning, är man »avhoppare», politiskt naiv o. s. v.

Under budgetåret 1958/59 uppgick anslagen för militära ändamål till sammanlagt 2 817,4 miljoner kronor. 1963/64 uppgick de till 3 954 miljoner kronor, och för innevarande budgetår föreslås att utgifterna skall fastställas till 4 105,9 miljoner kronor. Om jag mot bakgrunden av de förändrade relationerna mellan stormakterna ser på de föreslagna utgifterna för i år, kan jag inte dra annan slutsats än att de ter sig överdimensionerade. Som jag här sagt är klimatet dessutom numera bättre — tidigare var det betydligt kärvare.

Man kan med hänsyn till detta fråga sig och har all rätt att fråga sig, om det militära försvaret behöver lika mycket pengar i den situation som nu råder — under en avspänningsperiod. Kan det

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

inte finnas anledning att överväga, om vi t. ex. inte kunde satsa mera pengar på Förenta Nationerna och dess fredsktioner? Kan det inte finnas anledning att överväga och undersöka om det finns möjlighet till ytterligare rationaliseringar inom försvaret? Det är frågor som kan ställas i en sådan situation som nu råder. Jag förstår att svaret kommer att bli: »Det finns ingenting mer att ta, vi bevakar det hela genom rationaliseringar undan för undan o. s. v.» Jag kan förstå det, men med hänsyn till vad herr Söderberg här var inne på — och det är väl onödigt att ta upp någon större debatt i frågan här i dag — och mot bakgrunden av de ökade utgifter som skymtar framöver — jag tänker här på flygplan 37 — är det anledning att vi resonerar vid ett sådant här tillfälle om försvarets utgifter nu och i framtiden. Jag skulle också i detta sammanhang vilja påminna om att försvaret inte bara drar dessa utgifter som vi ser på papperet. Jag skulle här vilja fråga försvarsministern — jag vet inte om han kan svara på frågan: Vad kostar totalförsvaret i dag?

Försvarsministern har vid något tillfälle sagt att han tänker tillsätta en utredning redan nästa år. Utskottet är emellertid på denna punkt mycket försiktigt och erinrar om att försvarsministern i skilda sammanhang uttalat att han avser att tillkalla en ny försvarsutredning. Detta visste vi om förut, ty när försvarsbeslutet fattades förutsattes det att statsmakterna i god tid före fyraårsperiodens slut skulle företa en ny utredning rörande försvarets totala kostnader. Jag får kanske här fråga: Ämnar försvarsministern tillsätta denna utredning nästa år, eller när kommer den?

I den av herr Söderberg och herr Kellgren avgivna reservationen föreslås att en sådan utredning skall tillsättas redan under nästkommande budgetår, och vidare framhålls i reservationen vad som då särskilt hör uppmärksammas.

Herr talman! Då reservationen i stort

sammanfaller med vad som anförts i de motioner jag berört, ber jag att få yrka bifall till densamma.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp):

Herr talman! Det är ju knappast märkligt att det blir en debatt om försvarshuvudtiteln, ty fyra miljarder är verkligen ganska mycket pengar. Det är alltså fullt befogat. Som jag ser det, kan man naturligtvis fråga sig om det är klokt och riktigt använda pengar i stort sett. Det är inte på något sätt märkligt att det kommer fram delade meningar om detta. Det innebär dock inte att man kan resonera hur som helst i dessa frågor.

De motioner som här har framkommit har det gemensamt att de förefaller mig byggda på ett relativt tillfälligt utrikespolitiskt läge. Om jag först får litet kommentera vad som har sagts om frågan om att inställa repetitionsövningarna, så är inte det greppet något nytt. Det har ju regeringen gjort sig skyldig till en gång under 1950-talet på rätt dåliga grunder. Här har nu också den arbetsmarknadsmässiga synpunkten utvecklats, och naturligtvis är den ett skäl. Men vart skall det ta vägen om den finge bli avgörande i ett samhälle med full sysselsättning? Vi hamnar ju den ena gången efter den andra just genom ambitionsgraden i sysselsättningspolitiken i ett läge, där vi får betydande brist på arbetskraft. Skulle vi utforma våra försvarsanstalter efter en sådan arbetsmarknadsmässig konjunkturpolitik, är jag rädd för att vi snabbt skulle urholka vårt försvar. Jag tror inte det är en klok och långsiktig försvarspolitik. Jag tror inte heller att vad som sägs i motionerna om den utrikespolitiska avspänningen kan utgöra ett tillräckligt skäl för sådana åtgärder som här har föreslagits.

Jag har med visst intresse läst herr Söderbergs reservation och finner att den är så skriven, att man får läsa motiveringen mycket noga för att upp-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

täcka någon egentlig skillnad i förhållande till utskottsmajoritetens skrivning. Det är inte riktigt så tvärsäkra tongångar rörande den utrikespolitiska avspänningen som motionen har framfört, utan man har försökt skriva betydligt mer nyanserat. Det är, menar jag, ett tillnyktrande som vi får hälsa med tillfredsställelse.

Vi får betrakta försvaret som en sida av vår utrikespolitik. Därför måste det finnas ett samband mellan bedömningen av den utrikespolitiska situationen och våra försvarsanstalter. Alla önskar vi naturligtvis en internationell avspänning som kan medge att vi efter hand minskar våra försvarskostnader. Det konstaterandet innebär inte att vi skall registrera varje kastvind i det utrikespolitiska läget i våra försvarskostnader. Hela den utrikespolitiska efterkrigstiden belyser ju hur snabbt och oberäkneligt förhållandena växlar. Det vore lätt att anföra många exempel därpå.

Man bygger nu på det faktum att det ser ganska hyggligt ut i världen just nu och att utvecklingstrenden är relativt gynnsam. Man kan ha delade meningar om hur pass långtgående denna är. Att herr Christjov för närvarande är föga aktiv i utrikespolitiskt hänseende, i varje fall västerut, sammanhänger väl dels med att han har bekymmer österut och dels med att han har åtskilliga jordbrukspolitiska problem på hemmafrenten, som inte är så lätta att lösa.

Man skulle i olika avseenden kunna föra ett motsvarande resonemang när det gäller Förenta staterna.

Jag vill erinra om att bara för ett par år sedan kastades världen plötsligt in i den djupaste ångest och oro inför det tilltag som Sovjet gjorde sig skyldigt till, nämligen att mitt under provstoppsförhandlingarna sätta i gång testningar av domedagsbomberna. Kubakrisen kom överraskande och slutade lyckligt, men vi vet efteråt att den inneslöt ett utomordentligt högt spel, som lätt hade kunnat ända i full katastrof.

Man kan vidare fråga sig varför så många, inklusive motionärerna, tycker att den ryske diktatorn i dag gör ett så fredligt intryck. Det förefaller mig ibland som om man vant sig att se honom mera i kontrast mot de kinesiska statsledarna med deras vapenskrammel. Med den jämförelsen ser han kanske hygglig ut. Bygger man måhända på att Sovjet har visat tillmötesgående vid avrustningsförhandlingarna i Genève eller på att någon annan stormakt har gjort det? Såvitt jag vet har inga avgörande framsteg gjorts där heller. Man talar om stormakternas rustningsminskning, och den är visserligen stor till beloppet, ja, man kan tala om miljarder. Räknas dessa om i procent blir minskningen verkligen inte så särskilt stor. Den anmärkningen kan göras att när det är möjligt att reducera rustningskostnaderna i Sovjet och USA, så spelar det väl någon roll att man har sagt sig att det inte tjänar någonting till att i samma rasande takt fortsätta att bygga upp kärnvapenlagren långt över en nivå som inte ens är rimlig, ty på båda håll finns så vitt vi vet resurser många gånger om att förstöra hela världen.

När 1963 års riksdag antog riktlinjerna för krigsmaktens utveckling under de närmaste budgetåren, fastslog man att kostnadsramen inte borde rubbas med hänsyn till skiftande tendenser i det utrikes- eller det militärpolitiska läget annat än under exceptionella förhållanden. Det skall väl ändå mycket till för att göra gällande att förhållandena är exceptionella nu. Jag tror inte att det kan betecknas som exceptionella förhållanden att det för närvarande är en viss islossning i det utrikespolitiska läget.

Jag tycker inte att så omvälvande saker inträffat att de motiverar en omprövning av djupgående art redan nu i vare sig den ena eller den andra riktningen. Man bör ju ha klart för sig, och det tror jag är centralt för att bedöma vår problematik, att om man bestämmer sig för att göra något

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

åt våra totala försvarskostnader mot bakgrunden av den utrikespolitiska konjunktur som nu råder, får det konsekvenser på mycket lång sikt, därför att förändringar i vår försvarsorganisation och på annat sätt inte slår igenom och får verkningar omedelbart. Det tar ofta åtskilliga år innan konsekvenserna framträder.

För övrigt är det snart tid att tillsätta nästa försvarsutredning, och det kan väl inte finnas anledning att här i dag föra någon process kring frågan om denna utredning skall tillsättas några månader tidigare eller senare.

Vi hoppas väl alla på och arbetar för en sådan utrikespolitisk utveckling att vi får en pålitlig avspänning och vad jag skulle vilja kalla en strukturförändring i utrikespolitiken och storpolitiken, bort ifrån våldsförfarande och till rättsförfarande nationerna emellan. Det är detta vi måste arbeta på inom FN och på andra håll. En sådan utveckling skulle kunna ge grundvalen för en långsiktig och hållbar reducering av våra försvarskostnader. En sådan reducering, det vill jag betona, vill vi alla ha och är starkt intresserade av. Hur nödvändiga försvarskostnaderna än framstår mot bakgrunden av det utrikespolitiska läget tycker vi ju att dessa pengar skulle kunna användas på ett betydligt mera uppbyggande och konstruktivt sätt. Vi har med andra ord förhoppningen och vill arbeta för den, att vi en gång skall kunna förvandla svärdet till plogbillar.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Med det allvar som en *stadsman* besitter frågar herr Per-Olof Hanson vart det skulle ta vägen om vi utnyttjar den tillfälliga konjunkturen och den fulla sysselsättningen. Han menar att den förbättring på det internationella området som har skett är av

rent tillfällig natur och att man inte kan dra några slutsatser av den.

Jag hänvisar, herr talman, till den debatt som fördes här i förra veckan, då bl. a. ambassadör Boheman med den skicklighet som är honom given skildrade hur läget förbättrats.

Jag tror inte att det var så dåliga grunder som 1956 föranledde regeringen att inställa repetitionsövningarna. Jag vill påpeka att det inte hände någonting katastrofalt sedan de inställts, trots att det internationella läget den gången försämrades mycket snabbt. Det var labilt redan när förslaget kom, och sedan fick vi Suezkrisen och den ungerska krisen, som geografiskt utspelades närmare oss än Kubakrisen — och Kubakrisen ledde ju till en ändring.

Jag är övertygad att de förfärliga följderna av det förslag vi har framlagt utmålats här i onödigt pessimistiskt ljus. Man använder inte riktigt så djupa brösttoner denna gång som 1956, men då kom spådomarna på skam, och jag tror de kommer på skam denna gång också. Jag anser, herr talman, det vara väsentligt att man tar hänsyn till det arbetsmarknadspolitiska läget och till den aktuella kombinationen genom avsevärda förbättringar internationellt och ett stort behov av arbetskraft nationellt.

Herr HANSON, PER-OLOF, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag beklagar om fru Ingrid Segerstedt Wiberg tyckte att jag skämtade för litet och lät för allvarlig i mitt anförande, men vi kan kanske efter debatten lägga upp stämningen vid en kopp kaffe.

Vad jag ville framhålla är bara att vi inte vet hur länge den nuvarande avspänningen råder. Här har fru Segerstedt Wiberg själv medgivit att 1956, när man i början av året lade fram förslaget om att inställa rep-övningarna, fick man innan året var slut en helt annan utrikespolitisk situation med Suez-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

krisen och Ungernkrisen. Alla vet ju hur nära det den gången var att vi räkat in i en världsbrand.

Nu säger fru Segerstedt Wiberg — och jag beundrar hennes förmåga att se praktiskt på livet — att det ju ändå inte hänt något efter 1956. Får jag då gå litet längre tillbaka i historien, även med risk för att än en gång bli anklagad för att försöka leka stadsman, vilket ändå inte är min mening. Men låt oss ändå försöka dra någon lärdom av historien.

Det fanns ganska många människor som under senare delen av 1930-talet sade att det inte kom att hända någonting och att det därför inte fanns någon anledning att göra något allvarligt åt försvarsfrågan. Men så hände det ändå någonting. I historiens ljus kan man lätt nu säga, att en förnuftigare politik under mitten av 1930-talet möjligen hade gjort att man undgått den stora katastrofen. Men just genom att man resonerade på detta lösa sätt som fru Segerstedt Wiberg vill göra i anknytning till 1956, gick man rätt in i katastrofen. Det tycker jag är betänkligt, och det borde leda till en viss besinning och i varje fall ett erkännande av att problemet inte är riktigt så enkelt att man kan göra det till en arbetsmarknadspolitisk fråga.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte att man, som herr Per-Olof Hanson gjorde nyss, utan vidare kan dra en jämförelse mellan dagens läge och det läge som rådde på 1930-talet. Våra rustningar och vår beredskap har en helt annan omfattning nu än då.

Herr Hanson vill göra gällande att jag bara vill ta arbetsmarknadspolitiska hänsyn och att jag bortser från det internationella läget. Det är riktigt att läget försämrades efter 1956 års beslut, men ingen här i riksdagen fann anledning att begära att man skulle riva upp det beslut som hade fattats då.

Vi har, nu liksom då, sagt att om läget försämrades så skall man vidta erforderliga åtgärder. Vi har alltså inte varit fullt så lättsinniga som herr Hanson vill låta påskina.

I övrigt, herr talman, ber jag att få med tacksamhet acceptera erbjudandet om en kopp kaffe i kaféet.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Oron i vårt folk över de höga och ständigt stigande utgifterna för militära ändamål är stor, det är väl ganska uppenbart. Ett uttryck för detta är såvitt jag förstår att i år riksdagsmän ur samtliga partier, med undantag för högerpartiet, på ett eller annat sätt tackar de militära rustningarna och utgifterna, och man får kanske tolka den lilla upptakten till inbördeskrig i folkpartiet som vi nyss åhörde som ytterligare ett tecken på att det för närvarande är oro i kretsar som tidigare inte kände sig oroade av dessa saker.

Bara till för några år sedan var det praktiskt taget endast kommunisterna som påtalade de våldsamt stegrade rustningsutgifterna och föreslog åtgärder för att bromsa upprustningen. Nu har statsutskottet fått behandla motioner om tillsättande av en utredning för att göra en översyn över militärpolitiken, likaså motioner med besparingsförslag — låt vara att en del bara är av symbolisk karaktär — och förslag om inställande av repetitionsövningarna under nästa budgetår.

Både regeringen och utskottet har också sett sig föranlåtna att på ett annat sätt än tidigare var vanligt argumentera för sina ståndpunkter. Beträffande frågan om en ny försvarsutredning hänvisar utskottet till att försvarsministern umgås med tanken på att tillsätta en sådan. Kan dagens debatter i militärfrågan påskynda en sådan utredning, har de ändå fyllt en viss uppgift.

Utskottet avstyrker förslagen ifrån oss, herr Svedberg m. fl. att riksdagen

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

skall klart säga ifrån att kärnvapen inte skall ingå i den svenska vapenarsenalen. Det är beklagligt att riksdagen här svävar på målet. En sådan deklaration skulle utan tvivel undanröja en oroskänsla som är både bred och djup hos Sveriges folk. Det skulle tjäna som föredöme för andra och kanske bli den handling som påskyndade skapandet av kärnvapenfria zoner. Hur pass bred opinionen är omvittnas bl. a. av, att den kommande socialdemokratiska partikongressen får ett rätt stort antal motioner till behandling från enskilda och organisationer med detta krav samt kravet på kärnvapenfri zon i Norden. Bristen på en klar deklaration att vi avstår från kärnvapen kan lätt leda till att misstro väcks om uppriktigheten i våra uttalanden mot kärnvapen.

Argumentet att Sverige för närvarande inte har resurser att skaffa egna kärnvapen är inte starkt. Forskning bedrivs på detta område i form av s. k. skyddsforskning, och på många håll anser man nog att de tekniska och finansiella resurserna finns eller kommer att finnas inom mycket kort tid.

Utskottets skrivning att det »förutsätter som självfallet, att före varje åtgärd, som kan vara avgörande för frågan om införande av kärnvapen i vår försvarsorganisation, riksdagens mening inhämtas», borde ju i och för sig vara ägnad att stilla den oro som finns. Värdet av skrivningen minskar emellertid när man erinrar sig hur riksdagen för inte så länge sedan i realiteten bara fick motta en rapport om vad som i fråga om försvaret redan beslutats inom en mycket trång krets av borgerliga och socialdemokratiska partiledare.

Låt mig också, herr talman, säga några ord om de militära myndigheternas sätt att handskas med skattebetalarnas pengar.

Nyligen såg jag i tidningarna att försvarsministern känt sig nödsakad att fästa en militär förvaltnings uppmärksamhet på att den inte utan vidare kun-

de skriva kontrakt med utländska firmor innehållande klausuler om flera tiotal miljoner kronor i skadestånd därest beställningarna inte slutfördes, alldeles på egen hand och utan att höra sig för hos de parlamentariskt ansvariga instanserna. Jag är övertygad om att chefen för försvarsdepartementet hade fullgoda skäl för sitt ingripande. De höga militära befattningshavare som fick reprimanden tog den emellertid, av pressutalanden att döma, inte så allvarligt. De tog den mycket trankilt och menade att det hela väl inte var så mycket att bråka om — det rörde sig om ganska normala skadeståndsförpliktelser i sådana affärer.

När man jämför denna något högdragna attityd i penningfrågor hos detta slag av befattningshavare i det allmännas tjänst med den återhållsamhet som åläggs statliga befattningshavare på andra områden, exempelvis på kulturens område, när det gäller beviljningar inom deras verksamhetsfält, så grips man av ett stilla tvivel om vem som är herre och vem som är dräng i detta land.

Jag har med dessa ord, herr talman, bara velat kommentera det föreliggande förslaget. Jag yrkar bifall till motionsparet I: 4 och II: 4 i punkt 1 samt kommer sedermera att yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473 i punkterna 23, 24, 35, 64, 65, 84, 92, 209, 210, 211, 212 och 213. Vårt yrkande i motionsparet II: 472 och I: 392 täcks till dels av vad som framföres i de båda reservationer som är knutna till utskottsutlåtandet, och jag ber att få yrka bifall också till dessa reservationer.

Herr JONASSON (cp):

Herr talman! Jag skulle kunna nöja mig med att ansluta mig till de synpunkter som förts fram av fru Segerstedt Wiberg, men eftersom jag tillsammans med herr Eric Carlsson har väckt motion nr 462 i denna kammare, vill jag säga en del ytterligare.

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

I denna motion har vi yrkat, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsamt provning och förslag till innevarande års riksdag rörande frågan om inställande av repetitionsövningarna under budgetåret 1964/65. Detta yrkande är något mildare än det som förekommer i motionerna I: 63 och II: 79, som ju innebär en direkt indragning.

Jag vill klart säga ifrån, att jag är anhängare av ett starkt och effektivt försvar — det behövs — men jag vill också ha sagt, att om man skall åstadkomma ett sådant, måste man se till att allmänheten och speciellt de värnpliktiga har förståelse för försvaret som sådant. Det är nödvändigt att detta blir sagt. Man har inom olika näringsgrenar gått in för en hård effektivisering och rationalisering, och man bör ha rätt att ställa samma krav också på detta område. Jag beklagar för min del att värnpliktsutredningen ännu inte har kommit med förslag i de här frågorna.

Jag tror att en effektivisering av utbildningsmetoderna behövs. Effektiva men kortare övningar tror jag är framtidens melodi, och de skulle kunna ge stora besparingar. Befäls- och repetitionsövningarna omfattar nu cirka 3 miljoner dagar per år och kostar, har det sagts, 150 miljoner kronor. Det är en summa som i och för sig inte är föraktlig, och därtill kommer det stora produktionsbortfall som uppstår genom att miljontals dagsverken går förlorade för produktionen.

Högerns ledande tidningsorgan har vid detta tillfälle ägnat oss enkla motionärer en särskild uppmärksamhet, men de hånfulla tillmälen som där har synts stärker oss i vår uppfattning, att man sakligt bör studera de här spörsmålen. Bör man inte söka åstadkomma största möjliga effektivisering på alla fronter, eller skall man använda olika glasögon när man gör bedömanden? Det är en fråga som man ställer sig i detta sammanhang.

Även om vårt yrkande i motionen nr

462 i denna kammare inte går riktigt så långt som yrkandet i motionerna I: 63 och II: 79, vilket är identiskt med yrkandet i den reservation av herrar Nils-Eric Gustafsson och Löfroth som förekommer vid detta utskottsutlåtande, så vill jag ändå hemställa om bifall till den reservationen.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Det har redan sagts så mycket i denna debatt, vari jag förmodar att även statsrådet och chefen för försvarsdepartementet kommer att delta, att jag anser mig ha anledning att fatta mig relativt kort.

I år har statsutskottet haft att behandla ett avsevärt antal motioner anslutna till fjärde huvudtiteln. De flesta har varit gamla bekanta, som brukar återkomma år efter år. Det har varit motioner med begäran om avsevärda prutningar på anslagen, om en krympning av försvarsmakten, åstadkommandet av vad man kallar ett neutralitetsförsvar, att i princip kärnvapen icke skall införlivas med vårt försvar etc. Det är ju frågor som varje år dryftas i riksdagen och som jag knappast har anledning att nu i detalj gå in på. Jag hänvisar därvidlag till vad utskottet i sin skrivning anfört angående dessa motioner, som för övrigt redan här ett par gånger citerats.

Det nya i sammanhanget är motionen från de 31 socialdemokraterna — vi hörde nyss herr Söderberg tala för denna motion — och även de motioner som väckts av andra enskilda ledamöter om inställande av repetitionsövningarna under budgetåret 1964/65. Dessa motioner har också, som kammarens ledamöter uppmärksammat, fullföljts i reservationer.

Motionerna i fråga bygger på en förmodad avspänning i stormaktslägret, som skulle ha inträtt under senare år. Jag skall inte för min del ta upp någon debatt om detta spörsmål — det disku-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

terades ingående i onsdags i bägge kamrarna i samband med debatten om vår utrikes- och handelspolitik. Jag vill endast hänvisa till vad som sades i frågan av företrädare för såväl regeringen som oppositionen. I regeringsdeklarationen fastslogs, att med de erfarenheter svenska folket har av en 150-årig fred fortsätter det att bekänna sig till neutralitetspolitiken. Vi anser det därför alljämt nödvändigt att till stöd för denna politik upprätthålla ett så väl utvecklat och effektivt försvarssystem som våra förhållanden medger. Också jag delar naturligtvis denna uppfattning, även om jag inte till alla delar vill påstå att just det försvarssystem som vi nu har är det absolut riktigaste och effektivaste ur alla synpunkter. Jag erinrar dock om att det inte har tillkommit på en höft utan att det utgör resultatet av mycket ingående prövningar och utredningar genom kommittéer, militära sakkunniga och inom regeringen. Det bör således föreligga starka skäl, om man skall frånga det nuvarande försvarssystemet.

Jag vill vidare hänvisa till att då riksdagen förra året antog riktlinjerna för krigsmaktens utveckling under de närmaste fyra budgetåren, underströk riksdagen angelägenheten av att den då beslutade kostnadsramen icke rubbades med hänsyn till skiftande tendenser i det utrikes- och militärpolitiska läget annat än i exceptionella lägen. De grundläggande principerna om försvarets utformning borde därför enligt riksdagens mening respekteras oavsett om avspänning eller tilltagande motsättningar för stunden satte sin prägel på den utrikespolitiska situationen. Det förutsattes också att statsmakterna i god tid före fyraårstidens slut skulle företaga nya utredningar rörande försvarets totalkostnad för kommande år, varvid såväl basbeloppet som utvecklingsprocentens storlek borde övervägas. Samtidigt underströk riksdagen vikten av att handlingsfriheten effektivt upprätthölls efter utgången av nämnda

fyraårsperiod. Departementschefen har också i skilda sammanhang uttalat, att han avser att tillkalla en ny försvarsutredning. För att en ny försvarsordning skall kunna anslutas i omedelbar följd till den nuvarande torde med all förmodan utredningsarbetet böra igångsättas redan nästa år.

Vad riksdagen sålunda så uttryckligt framhållit kan man — om även en viss ljusning måhända tillfälligt kan skönjas i den utrikespolitiska situationen — icke gärna gå emot. En överenskomst är till för att hållas, och riksdagen bör fasthålla vid vad som beslutades så sent som förra året.

Reservationen b av herrar Söderberg och Kellgren skiljer sig avsevärt från motionerna men inte särskilt mycket från utskottets ståndpunkt. Reservanternas avviker från majoriteten såvitt jag förstär endast däri, att de begär att den nya försvarsberedningen skall tillsättas under nästa budgetår. Det är svårt att förstå reservanternas på denna punkt. Någon avgörande skillnad torde väl inte föreligga om denna utredning kommer till stånd före eller efter den 1 juli 1965, då budgetåret utgår. Liksom herr Per-Olof Hanson vill jag konstatera, att några dagars, veckors eller månaders tidsintervall väl inte kan vara av betydelse i detta fall. Huvudsaken är att den nya utredningen har full handlingsfrihet att ta ställning till hur vår försvarsorganisation skall se ut efter utgången av löpande fyraårsperiod. Att en ny utredning skall ta god tid på sig är väl både utskottet och reservanternas liksom också departementschefen överens om.

Att nu inställa repetitionsövningarna, såsom i den andra reservationen yrkats, innebär helt enkelt ett klart avsteg från riksdagsbeslutet i fjol. Det går ej att det ena året besluta en sak och följande år återta detta beslut. Det skulle nog bli allmänt kaos om sådana svängningar skulle tillåtas. För övrigt är hela frågan om repetitionsövningsystemet föremål för särskild prövning

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

av 1960 års värnpliksutredning. Förslag i ämnet lär enligt vad utskottet har inhämtat vara att förvänta redan nästa år. Det blir då tillfälle att återkomma till denna fråga.

Kärnvapenfrågan, som stötts och blötts under de senare åren, är föremål för uppmärksamhet även i år i några motioner. Vi har hört herr Lager framföra sina synpunkter. Av vad utskottet anfört i sitt utlåtande framgår att enighet i huvudsak rått om den s. k. handlingsfrihetslinjen i fråga om ett svenskt kärnladdningsprogram. Denna fråga står alltså öppen. Det bör här understrykas att, såsom utskottet förutsett, före varje ställningstagande till förslag om införande av kärnvapen i vår försvarsorganisation riksdagens mening inhämtas. Någon anledning att nu debattera denna fråga föreligger icke.

Åtgärder för rationaliseringar och ekonomiseringar av försvaret har föreslagits i vissa motioner. Det är givetvis angeläget att vad som här kan göras också göres. Detta har även vid flera tillfällen understrukits av riksdagen. Statskontoret, som är ett för statsverket gemensamt rationaliseringsorgan, ägnar fortlöpande uppmärksamhet åt denna del av statsförvaltningen. I propositionen nr 110, som nyligen har lagts på riksdagens bord, lämnas en utförlig redogörelse för den rationaliseringsverksamhet beträffande stabs- och förvaltningstjänsten, som statens organisationsnämnd intill den 1 juli 1961 och statskontoret för tiden därefter bedrivit. Det finns således möjlighet att återkomma till denna fråga i samband med behandlingen av nämnda proposition.

Fru Segerstedt Wiberg anmärkte på att utskottet i sitt utlåtande visat en alltför stor ordknapphet. Ingen kan väl i varje fall opponera mot klarheten i utlåtandet. Mer är väl knappast att säga i det fallet. Jag tror nämligen att det ur försvarsfrågans synpunkt inte vore lyckligt, om vi finge tillbaka det gamla auktionerandet och underbuden i densamma. Det kunde få ödesdigra conse-

kvenser. Jag är tillräckligt gammal för att ha varit med om den tiden, och jag tror att både ur försvarets och andra synpunkter den anordning, som nu är genomförd, är betydligt bättre att hålla sig till.

Jag vill också peka på de praktiska svårigheterna av att med allt för korta intervaller ändra organisationen och framför allt att ändra materielbeställningar, vilka ju måste beräknas och utanordnas på åtskilliga år. Det är således inte möjligt att vidtaga genomgripande förändringar av vårt försvar på kort sikt, utan de måste läggas upp planmässigt, om det skall bli något resultat.

Jag skulle vilja ställa den lilla samvetsfrågan: Hur skulle det se ut, om utskottet varje år beslutade tillmötesgå *alla* de motionsyrkanden som vi får i försvarsfrågan. Jag tror knappast att jag behöver besvara frågan. Kammarans ledamöter förstår säkert själva hur omöjligt det då skulle vara att kunna uppehålla en god organisation och ett effektivt försvar.

Den föreliggande huvudtiteln har inte enbart lockat motionärer som begär begränsning av anslag och verksamheten utan också motionärer som önskar ökade anslag på en del punkter. Det gäller i huvudsak de frivilliga försvarsorganisationerna, såsom skytterörelsen, vissa arvoden och uniformer till hemvärdnet, anslagen till Blå Stjärnan m. fl.

Departementschefen har uppräknat en del av dessa anslag med procentuellt sett avsevärda belopp, och utskottet har därför inte velat höja eller omfördela anslagen på någon punkt, men vi har understrukit vad utskottet framhöll i fjolårets utlåtande i fråga om anslagen till de frivilliga försvarsorganisationerna. Utskottet skrev då: »Riksdagen har vid skilda tillfällen understrukit vikten av den frivilliga försvarsverksamheten. Sålunda framhöll utskottet i sitt av 1963 års riksdag godkända utlåtande nr 113 bl. a. att de frivilliga försvarsorganisationerna ge ett

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

tillskott till vår försvarskraft, som är stort i förhållande till kostnaderna. Vad sålunda anförts bör enligt utskottet beaktas vid beräkningen av anslagen under fjärde huvudtiteln.»

Personligen vill jag kraftigt understryka detta uttalande. Jag tror att betydligt ökade anslag till den frivilliga försvarsverksamheten kan vara motiverade. Även om det något skulle inkräktas på anslagen under andra punkter i huvudtiteln, spelar en ändring obetydlig roll i en 4-miljardersbudget, men det kommer säkert att ge en god utdelning i form av en breddad frivillig försvarsverksamhet och en god beredskap, som ökar förtroendet och tilliten till vårt försvar. Inte minst psykologiskt är detta av stort värde. Jag hemställer att statsrådet överväger detta till ett kommande år.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp).

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Sedan nu statsutskottets talesman har yttrat sig, vill jag också bidra med några synpunkter i denna debatt.

Såsom statsutskottet har framhållit, innebär fjolårsbeslutet, som avsåg en fyraårsperiod, att den beslutade kostnadsramen endast skulle rubbas om det under perioden inträffade exceptionella lägen i det utrikes- och militärpolitiska läget. Enligt min mening har några förändringar inte inträffat, som kan motivera en omprövning av försvarsbeslutet.

När jag läser den reservation, som avgivits av herrar Söderberg och Kellgren, och jämför den med innehållet i de trettioens motion, kan jag för min del inte tolka skillnaden på annat sätt än att även motionärerna avstår från att hävda, att avspänningen i världen gått så långt att det kan motivera en

särskild översyn av försvarsbeslutet. Om den försvarsutredning som vi alla önskar skall tillsättas före eller efter den 1 juli nästa år betyder väl ändå fasligt litet; att den skall tillsättas under 1965 har jag sagt tidigare, och det är vi sålunda alla eniga om. Och till detta är nu, enligt reservationens ordalydelse, meningsskiljaktigheterna åt det hållet begränsade.

I reservationen av herrar Gustafsson och Löfroth föreslås att repetitionsövningarna skall inställas under nästa budgetår. Om besparingarna till följd av den åtgärden skall minska försvarsbudgeten framgår kanske inte klart av reservationen, men jag uppfattar den så, att man vill ha en omfördelning av anslagen inom budgeten. Är detta rätt uppfattat, herr talman, innebär det ju att även dessa reservanter håller fast vid den ekonomiska sidan i fjolårets försvarsöverenskommelse, något som jag vill notera med stor tillfredsställelse.

Motionärerna som talat i debatten har i alla fall hävdat att den internationella avspänningen borde medge nya överväganden i försvarsfrågan och till och med inställande av våra repövningar. Jag vill då erinra om vad vi var överens om i fjol. Vi hade haft en försvarskommitté 1962, som understrukit vikten av att kostnadsramen under den fyraårsperiod, som beslutet avsågs gälla, inte rubbades med hänsyn till skiftande tendenser i det utrikespolitiska och militärpolitiska läget. Förändringar av kostnadsramen kunde inte tillåtas annat än i exceptionella lägen, hette det, och jag betonade själv mycket starkt den punkten i proposition nr 108 och framhöll, att det grundläggande principbeslutet om försvarets utformning på längre sikt bör respekteras oavsett om avspänning eller tilltagande motsättningar för stunden sätter sin prägel på den utrikespolitiska situationen.

Har då världssituationen förändrats så radikalt från i fjol, att en omprövning kan vara aktuell? Ja, vi har alla

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

med tillfredsställelse noterat vissa långt ifrån obetydliga tendenser till avspänning, och vi hoppas innerligt att denna utveckling skall fortgå och leda till verkliga begränsningar i rustningarna, naturligtvis allra helst till nedrustning; vi diskuterade ju de frågorna i utrikesdebatten förra veckan. Men vi måste väl ändå konstatera att läget inte är exceptionellt nytt. Vad man inte får glömma är att fortfarande enorma stridskrafter står mobiliserade och omedelbart stridsberedda inte långt från vårt lands gränser. Rustningarna ligger kvar på den rekordhöga nivå de haft under 1960-talet, och de akuta tvistefrågorna mellan stormakterna står tyvärr kvar. Det vi nu kan hoppas på är att man från alla håll skall döma ut alternativet att med krig och våld söka lösa dessa tvistefrågor.

I debatten har framhållits att det finns aktuella nedrustningstendenser inom stormakterna; det framgår av budgetförslagen både i Sovjetunionen och i Amerikas förenta stater. Jag tror att man vid bedömningen av dessa anslagsminskningar skall komma ihåg vad som skett på området under bara de två, tre sista åren: militäranslagen har ju ökat mycket kraftigt ända från 1961 fram till 1963. Jag vill erinra kammarens ärade ledamöter om att man från ledande sovjetiskt håll för fyra år sedan — jag har talat om det tidigare här i kammaren — tillkännagav det för oss alla glädjande beslutet att de stående, omedelbart stridsberedda styrkorna i Sovjetunionen skulle minskas med en tredjedel, från 3 600 000 man till 2 400 000 man, under loppet av 1961 och 1962. Detta innebar en konkret minskning av vad vi brukar kalla de stående, mobiliserade styrkorna. Men utvecklingen blev ju en helt annan — när 1962 gick till ända hade Sovjet i stället ökat sina stående styrkor till 3 800 000 man; och jag har inga uppgifter om att den numerären ändrats. Ser vi på Förenta staterna upptäcker vi att detta land under samma period, från 1959/60 fram till

nu, har ökat sina omedelbart stridsberedda markstridskrafter med inte mindre än 45 procent; och några för oss kända planer att vidtaga en minskning finns inte. Att man efter de senaste årens kraftiga kostnadsökningar på militärsidan nu har kommit i ett balansläge kan verka hoppfullt endast om detta under de närmaste åren fullföljs med kraftiga kostnadsbegränsningar. Jag tror man vågar säga att rustningskostnaderna inom stormakterna i dag är ungefär 40 procent högre än år 1960.

Det avgörande kravet på fasthet i vår egen försvarspolitik baseras självfallet på sambandet med vår alliansfria utrikespolitik. Det gäller fortfarande att göra klart utåt att vi menar allvar med denna linje. Men om vi skall lyckas med det är jag övertygad om att vi också måste visa att vi håller våra försvarsresurser intakta. Det är enligt min mening alldeles omöjligt att år från år milimeteranpassa dessa försvarsresurser efter de växlingar och nyanser i det internationella läget som framkommer. Det är en omöjlighet. Vi kan inte göra en sådan anpassning. Vi vet att det är mycket lätt att riva ned ett försvar men att det tar en oändlig tid att bygga upp ett försvar. Här behövs alltså en långsiktig planering och kontinuerliga förberedelser, och det är det som riksdagen under snart en tioårsperiod har varit med om att grundlägga.

Det är sant att försvarskostnaderna ökar. Vi har enligt försvarsöverenskommelsen i föl medgivit en årlig kostnadsstegring under fyraårsperioden med 2,5 procent på totalbeloppet. Dessutom skall försvaret ha full kompensation för de pris- och lönestegringar som inträffar. Denna ökning har vi alltså beslutat, men jag vill fästa uppmärksamheten på att med denna ökning under en fyraårsperiod kommer försvarskostnadens andel både i bruttonationalprodukten och i statsbudgeten att minska. Vi räknar ju med att bruttonationalprodukten under fyraårsperioden skall öka med mer än 2,5 procent om

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

året, och om denna önskan går i uppfyllelse innebär det att försvarskostnadernas andel minskar.

Jag skall här helt kort bara ge några siffror, som visar hur försvarskostnadernas andel i bruttonationalprodukten har ändrats under 1950-talet fram till 1960-talet. De utgjorde 4,2 procent år 1951, 4,8 procent år 1952, 5 procent år 1953, 4,9 procent år 1954 och samma procenttal 1955. Sedan gick kostnaderna ner till 4,7 procent år 1956 men gick upp till 4,9 procent 1957. De var 4,7 procent åren 1958 och 1959, 4,5 procent år 1960, 4,5 procent år 1961, 4,2 procent år 1962 samt 4,5 procent åren 1963 och 1964.

Det är dock alldeles klart — något som redan försvarsutredningen förutsåg kommer att inträffa — att genom en bindning av försvarskostnaderna under en fyraårsperiod, där man tillåter endast en stegring med 2,5 procent om året, kommer försvarskostnadernas andel i bruttonationalprodukten att sjunka tillbaka till den lägsta siffran under åren 1950—1960, nämligen 4,2 procent. På samma sätt är det om man ser på försvarskostnadernas andel i vår budget. Även där kommer försvarskostnadernas andel att sjunka.

Herr Söderberg tog upp frågan om de hotande väldiga kostnaderna som anmäles i min proposition om flygmaterielen. Den propositionen har inte på något sätt kommit med uppgifter om att försvarskostnaderna skall stiga utöver det som vi är överens om. Flygvapnet omfattar i år närmare 38 procent av den totala försvarsbudgeten. Det var något mer i fjol, och enligt den proposition som jag har lagt fram här förutsättes inte att flygvapnets andel i de totala försvarskostnaderna skall stiga. Flygvapnet är den mest kostnadskrävande försvarsgrenen — på materielsidan i varje fall — men det är ju självklart med tanke på att det rör sig om dyra flygplan.

Kan man säga att ett inställande av repetitionsövningarna under nästa bud-

getår strider mot det försvarsbeslut vi har fattat i fjol? Ja, jag måste betrakta det så. I försvarsbeslutet har vi utgått ifrån att vi skall få en viss försvarseffekt av vårt försvar, och om man drar in repetitionsövningarna får man inte fram den effekten. Jag vill att kammarens ledamöter skall betänka att vi, som det har sagts, har ett försvar som kostar 4 miljarder kronor. Detta försvar skulle ju snart bli urholkat, försvagat, ja, nästan meningslöst, om vi inte fick tillfälle att öva de soldater som skall ha hand om de vapen som gör försvaret så dyrt. Inställes repetitionsövningarna, medför detta i varje fall ett mycket allvarligt avbräck. Vi gjorde det 1956 av statsfinansiella skäl. Det betonades från regeringens sida vid den tidpunkten att detta var en engångsföreteelse. Fru Segerstedt Wiberg säger att vi sedan aldrig hört talas om alla de svårigheter och nackdelar som beslutet skulle innebära. *Jag* har ofta hört talas om detta, fru Segerstedt Wiberg! Vi försöker att år efter år slussa in den årsklass som inte fick sin repetitionsövning, så att även de som 1956 slapp bli inkallade skall kunna placeras i krigsorganisationen tillsammans med de vapen och försvarsanordningar som de är avsedda att ha hand om i händelse av mobilisering och krig.

Vi har inte i vårt land på samma sätt som man har i många andra länder en stående fast armé, utan vi bygger ju helt på värnpliktiga soldater och i stor utsträckning på värnpliktigt befäl. Vid mobilisering kommer befälet i vår armé att till nära 90 procent bestå av värnpliktiga officerare, underofficerare och underbefäl. Endast cirka 10—12 procent av det befäl som vi kan utnyttja, om vi mobiliserar vår armé, består av aktivt befäl, som vi har fast anställt eller i reserven. Med en krigsmakt som på det sättet helt bygger på de enskilda medborgarnas insatser, den utbildning de får och de repetitionsövningar de deltar i, är det klart att repetitionsövningarnas inställande innebär en all-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

varlig försvagning av försvaret. Det går inte ihop med vad vi i övrigt gör i fråga om försvaret, nämligen att ställa ganska stora belopp till förfogande för att hålla oss med moderna vapen. Dessa vapen är värdelösa, om inte landets medborgare blir utbildade att sköta dem.

Att sedan repetitionsövningarna innebär avbräck för en mängd civila samhällsfunktioner är ju alldeles naturligt. Det är ju det offer vi får ta med hänsyn till att vi har valt att gå värnpliktsvägen för att skaffa oss en krigsmakt. Vi måste ta det offret, men herr Jonasson vet mycket väl att vi gör allt vi kan för att försöka förhindra att det sker katastrofer för t. ex. jordbruket, industrien eller andra näringar. Många som inkallas till repetitionsövningar utnyttjar möjligheten att begära anstånd, och antalet beviljade anstånd per år är ganska stort. Vi har överlåtit åt arbetsmarknadsmyndigheterna — de militära myndigheterna är satta ur spel härvidlag — att avgöra vilka som skall få anstånd eller inte. Länsarbetsnämnderna och arbetsmarknadsstyrelsen bestämmer detta. Jag följer alltid dessa myndigheters bifall eller avslag, eftersom de har den sakkunskap till förfogande som behövs för att kunna pröva dessa ärenden. Jag skulle kunna gå djupare in på vilka principer vi tillämpar, men det kanske inte behövs.

Till slut vill jag nämna att jag är lika angelägen som någon här i kammaren att vi skall få förbättrade förhållanden för våra värnpliktiga i deras förläggningar. Det är riktigt, som det har sagts, att förlägningsstandarden på många håll i våra kaserner är låg. Vi har gjort försummelser, och det kommer att ta ganska många år innan vi har hunnit renovera eller bygga nytt för att komma upp i dagens standard på våra kaserner, men ingen kan väl förneka att vi gör allt vi kan för att hinna i kapp. Vi har ökat anslaget för kaserrenoveringar i år med nära 6 miljoner, och under de år jag har förestått

försvarsdepartementet har ökningarna varit högst betydande. Vi använder nu 35 eller 36 miljoner kronor om året för att renovera kaserner, och jag måste medge att vi — inte bara med hänsyn till arbetskraftssituationen i landet, ty det har också med andra förberedelser till renoveringarna att göra — tyvärr inte varje år hinner förbruka det anslag som riksdagen har beviljat. Vi har reservationer varje år och tyvärr stigande reservationer. Här hjälper det inte bara med att späda på pengar. Det har vi gjort under en lång följd av år nu. Det finns en plan för ombyggnad av samtliga våra äldre kaserner. Vi arbetar enligt denna plan, och det pågår ombyggnadsarbeten på ett tiotal regementen för tillfället. Vi har nämligen i Norrland, under vintern i varje fall, kunnat utnyttja den möjlighet som funnits där med hänsyn till arbetskraftssituationen.

Här tror jag inte att man kan göra så väsentligt mycket mer än vi gör, men jag är glad och tacksam för att man i riksdagen under de senaste åren ändå har uppmärksammat detta, som ju också ställer ganska stora krav på försvarsbudgeten.

Fru SEGERSTEDT WIBERG (fp) kort genmäle:

Herr talman! I vår motion byggde vi mycket på det resonemang som fördes av försvarsministern 1956. Jag måste därför reagera, då försvarsministern nu säger att om repetitionsövningarna inställes skulle försvaret bli urholkat, försvagat, nästan meningslöst.

Jag hänvisar här till vad försvarsministern sade 1956. Han sade att det var ett allvarligt beslut man hade att fatta. Han ville inte på något sätt dölja det. Men han förklarade i första kammaren: »Å andra sidan tycker jag inte hellet, att man skall överdriva verkningarna av den åtgärd, som vidtagits.»

I andra kammaren sade han: »Jag har erkänt, att det innebär att man ef-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

tersätter en del av den utbildning som skulle vara önskvärd. Å andra sidan finns emellertid inte någon anledning att överdriva verkningarna av detta.»

Detta resonemang förde han genomgående. Om det inte ansågs medföra risk för någon katastrof 1956, kan jag inte förstå att det kan bli katastrofalt 1964 bara för att förslaget kommer från annat håll. Jag kan inte tänka mig att försvarsministern vill säga detta.

Försvarsministern sade också att det var en engångsföreteelse 1956. Det är alldeles riktigt, det betonades, men det betonades samtidigt av utskottets talesman att detta inte betydde att man inte kunde komma igen med förslaget.

Jag vill slutligen uttala min glädje över att försvarsministern utlovat förbättringar vid förläggningarna och att man redan börjat med dem. Det talas ju i vår motion om just detta behov. Men, som sagt, jag kan inte se att ett förslag ena gången kan vara försvarligt och andra gången meningslöst.

Herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Får jag klara av denna sak! När regeringen 1956 av — som jag sade — statsfinansiella skäl inställde repetitionsövningarna, var det för att man i den statsfinansiella situationen skulle kunna fullfölja de åtaganden som man gjort på materielsidan. Där fanns det alltså ett motiv. När man på grund av statsfinansiella skäl inte kunde höja försvarskostnaderna, måste man göra ett val inom budgeten. Det var inte jag som gjorde det valet. Det var en annan försvarsminister. Han tvingades göra det valet för att med hänsyn till de stora materielutgifter som förelåg anskaffa pengar till dessa, men han betonade mycket starkt engångskaraktären av detta beslut. Nu befinner vi oss inte i samma situation, och när jag säger att man urholkar försvaret och att det kan bli meningslöst, säger jag detta med tanke på att om vi i år eller i fortsättningen tillgriper metoden

att göra besparingar genom att inställa repetitionsövningarna blir försvaret meningslöst. Det är ingen idé att lägga ut fyra miljarder om året på materielkostnader, om vi inte ser till att öva våra soldater så att de kan ta hand om dessa vapen.

Herr **SÖDERBERG** (s) kort genmäle:

Herr talman! Såväl andre vice talmanen som statsrådet och chefen för försvarsdepartementet säger att frågan om när försvarsutredningen kommer att sättas i gång är av mycket liten betydelse. Det kan vara fråga om en eller annan månad, säger andre vice talmanen, och försvarsministern säger att det betyder så förfärligt litet om utredningen kommer i gång någon månad förr eller senare. Jag kan inte riktigt dela den uppfattningen, eftersom det finns möjlighet för försvarsministern att redan i höst tillsätta denna försvarsutredning för att företa den avsedda översynen.

Jag vill erinra om att de tidigare försvarsutredningarna har haft att arbeta under sådana förhållanden att det är först i allra sista stund, innan statsrådet skulle lägga fram sitt förslag till fjärde huvudtiteln, som försvarsutredningarna varit färdiga. Det kan inte vara lyckligt att de olika partigrupperna — om vi över huvud taget skall fortsätta på denna väg — bara får någon kort vecka på sig att ta ställning till dessa mycket viktiga frågor. Jag tycker, herr försvarsminister, att detta är att i alltför hög grad sätta riksdagen åt sidan i detta sammanhang.

Sedan var försvarsministern inne på frågan om den nya flygplanstypen Viggen. Han menar att köpet av denna inte kan innebära att flygets andel kommer att stiga. Vad har vi för garantier för det? Man kan väl ställa sig mycket skeptisk till att ett litet land som Sverige har möjlighet att ta på sig så stora utvecklingskostnader som det här är fråga om. Framför allt har man

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

anledning att fråga sig, om inte just en sådan sak borde ha förelagts en kommande försvarsutredning, innan förslaget lagts fram för riksdagen. Här är det ju inte bara fråga om de direkta kostnaderna. Den kände nationalekonomen Ingvar Svennilson sade vid en sammankomst i går, att man måste också ta hänsyn till vad de som sysslar med dessa utvecklingsfrågor skulle kunna utträtta i andra hänseenden till ekonomisk fördel för vårt land. Vi har ju, som alla vet, icke något överflöd på skickliga tekniker.

När det gäller kaserbyggnaderna måste jag ha uttryckt mig mycket ottydligt. Jag delar nämligen inte försvarsministerns uppfattning, när han säger att vi tyvärr inte hunnit förbruka alla dessa medel. Jag skulle vilja säga, att det är tur att vi inte hunnit förbruka dem för att sätta dessa gamla mycket dåliga kaserner i relativt dåligt skick. Här måste vi få till stånd en ordentlig översyn av hela vår fredsutbildning. Vi måste pröva om man kan bibehålla de relativt små enheter som vi har i fredsorganisationen eller om man skall försöka ordna det på ett annat sätt, framför allt med hänsyn till de stora krav som kommer att ställas på övningsfält av olika slag.

Herr LARSSON, ÅKE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr andre vice talmannen sade här att överenskommelser skall hållas. Visst, det tycker vi också. I vart fall är vi i den motion som jag har skrivit på inte inne på att man skall bryta någon försvarsöverenskommelse, men vi har också visat vilka faktorer som i dag kan ge anledning till en ny översyn. Om herr andre vice talmannen med sin replik avser de andra motionerna vill jag låta vara osagt, men jag tillbakavisar hans yttrande i fråga om vår motion.

När jag sedan hörde försvarsministern redovisa den statistik som enligt

hans mening visade hän mot att våra försvarsutgifter minskar, kom jag att tänka på historien om prästsönen. När denne hört sin far predika på söndagen frågade han honom: »Pappa, tror Du på detta, eller predikar Du bara?» Reellt blir det nämligen ökade försvarsutgifter, även om utgifterna i relation till nationalprodukten ser ut att minska. Om jag inte minns fel angavs här, att USA:s försvarsutgifter ökats med 40 procent under en viss tid. Hur mycket har våra försvarsutgifter ökat under samma år? Om jag inte räknat fel i hastigheten, har de ökat med 20 procent. Det betyder att vi försöker hänga med även i denna lilla stat i norr, som av hävd är en fredsnation.

Jag tror att det är anledning att tänka på hur stora våra försvarskostnader är. Jag vill ge försvarsministern en eloge för att han vill tillsätta en utredning som skall skaffa sig insyn i den krigsmaterielindustri som inte har konkurrens. Det är ett gott initiativ, och jag hoppas att det kommer ut någonting av den utredningen.

Herr JONASSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Försvarsministern sade att försvarseffekten minskar, om man drar in repetitionsövningarna, men jag vill framhålla att frågan också gäller effektiviteten av dessa övningar. Det händer att en person som är inkallad går och känner sig överflödigt och sysslolös, samtidigt som han vet att det är viktiga arbeten som väntar på gården där hemma och kanske blir ogjorda. Det gäller även andra grupper. Man måste reagera inför detta. Jag tror att man kan effektivisera och sänka övningstiden och därigenom komma till samma resultat. Är det förmåtet att fråga: När kan man räkna med att värnpliktsutredningen kan bli klar och komma med några förslag i den vägen? Det vore intressant att veta.

Herr andre vice talmannen säger att det inte går att ena året besluta om en

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

sak och nästa år upphäva beslutet. Jag måste med anledning därav erinra kammarens ledamöter om hur dessa frågor behandlats.

Om jag inte minns fel på årtal, beslöt 1961 års riksdag att man skulle minska repetitionsövningarna till 25 dagar. Året därpå var det något kritiskt läge, och då föreslogs att man skulle gå tillbaka till 30 dagar. Då hemställde herr Svanström, herr Eric Carlsson och jag i denna kammare att man skulle i princip bibehålla de 25 dagar som beslutats men att man skulle ge regeringen rätt att vid speciella tillfällen ta längre tid i anspråk. Det gick riksdagen emot, och vi fick mycket ovetit för vårt förslag. Men året därpå kom den socialdemokratiska regeringen med förslaget att övergå till 25 dagar igen, och då ansågs detta på alla håll vara riktigt. Man skall därför tala med litet mindre bokstäver när det gäller sådana beslut. Skulle det vara så ställt att man aldrig hade möjlighet att ändra på en dylik sak, vore det väl ändå bedrövligt.

Herr LAGER (k) kort genmäle:

Herr talman! Både utskottets talesman och försvarsministern har flera gånger kommit tillbaka till den skrivning man hade när försvarsuppgörelsen träffades, nämligen att kostnadsramen inte fick ändras annat än i exceptionella lägen. Det uppfattades väl i allmänhet på det sättet att kostnadsramen icke fick *överskridas* annat än i exceptionella lägen. I denna debatt användes emellertid samma skrivning för att sätta en spärr nedåt; försvarskostnaderna får inte *minska* annat än i exceptionella lägen. Då måste jag fråga försvarsministern: Finns det en något så när hyfsad definition på vad som menas med »exceptionella lägen» när det gäller *nedskärning* av de militära utgifterna? I tidigare debatter, för många år tillbaka, talades det allmänt om att det läget kunde inträda som man benämnde »krig» eller »krigsfara», och man

opererar fortfarande med detta begrepp. Men finns det en motsvarighet åt det andra hållet, så att man kan tala om »fred» eller »fredsfara», som skulle innebära ett exceptionellt läge? Det vore intressant att höra hur försvarsministern ser på frågan, vad som skall åstadkommas i fråga om avspänning eller nedrustning eller sådant för att det skall kunna bli ett så exceptionellt läge att försvarsutgifterna kan sänkas.

Statsrådet sade att kasernbyggena utgör en rätt tung belastning på budgeten — han nämnde 30 miljoner kronor om året, om jag inte minns fel. Det skulle utgöra i runt tal 0,7 procent av militärbudgeten. Så värst hårt kan ju då inte dessa utgifter belasta budgeten.

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Herr Lager frågar: Hur skall man kunna beskriva ett exceptionellt läge, som kan medföra förändringar i våra försvarsanstalter? Vi skulle kunna uttrycka det så, att om det i vår omvärld, som vi ju är helt beroende av, skulle inträffa att man kraftigt började skära ned sina stående styrkor och ta hem dem, och vi samtidigt skulle få till stånd internationella överenskommelser om nedrustning — där alla var överens om ett program för nedrustning — då har vi ett exceptionellt läge, men så länge som inte någonting av detta sker, kan det väl inte sägas att det i utrikespolitiken eller i militärpolitiken när det gäller Europa eller världen i övrigt inträffat någonting som kan innebära att vi ensamma skall minska våra försvarsanstalter. Kan herr Lager när det gäller de krigsmakter som finns i Europa peka på någonting reellt som innebär att vi nu befinner oss i ett sådant avspänningsläge att det börjar påverka försvarsanstalterna? Jag anser att vi bör akta oss för att här försöka ta ut i förskott någonting som vi innerst inne hoppas skall inträffa men som ännu inte har inträffat.

Herr Jonasson frågade mig, när värn-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

pliktsutredningen blir färdig. Den har utlovats vara färdig i slutet av året, och enligt planen skall alltså nästa års riksdag få ta ställning till en omläggning av de repetitionsövningar som vi nu diskutera. Det är ju känt att denna värnpliktsutredning arbetar med försök att förkorta repetitionsövningstidens längd för vanliga värnpliktiga men att samtidigt öka antalet repetitionsövningar så att man — vilket jag utgår ifrån — sammanlagt får, åtminstone för en mycket stor del av de värnpliktiga, ungefär samma övningstid som nu. Värnpliktsutredningen arbetar med att eventuellt differentiera utbildningstiden för olika kategorier av värnpliktiga — det beror på var inom krigsmakten de är placerade. Det är vad jag kan svara. Jag hoppas att nästa års riksdag får ta ställning till ett nytt system på detta område.

Till herr Söderberg vill jag säga att frågan om Flygplan 37 behandlades av den försvarsutredning som arbetade fram till 1962, och det är på denna försvarsutrednings rekommendationer som vi nu här i riksdagen har beslutat att redan lägga ner flera hundra miljoner kronor på utvecklingsarbeten. Den frågan har alltså behandlats i en försvarsutredning.

När det sedan gäller kasernbyggen — ny- eller ombyggnader — är det en fråga som ständigt är föremål för behandling. Här förekommer inte bara renoveringar av gamla byggnader, utan här förekommer också nybyggnader. Men finns det en byggnad som är i det skicket att det är billigast att bygga om den, är det klart att vi av kostnadsskäl går den vägen. Men jag delar helt herr Söderbergs uppfattning att vi inte kan bygga om alla gamla kaserner, utan vi får också tänka oss att bygga nytt.

Den tanke som herr Söderberg sedan framkastar, vilken har varit föremål för överläggningar många gånger, att man skulle begagna ett annat system, där man i stället för små regementen och små utbildningsenheter har mycket sto-

ra utbildningsläger av amerikansk modell, har vi hittills inte kunnat samla oss inför. Tankarna finns dock levande, men nu har vi våra små utbildningsanstalter, och det kommer att ta mycket lång tid att övergå till ett annat system.

När det sedan gäller repetitionsövningarna kan jag inte låta stå oemot sagt vad herr Jonasson två gånger har sagt i talarstolen, att de inte är effektiva. Han säger att våra värnpliktiga, när de kallas in till dessa 30 dagar, får gå sysslolösa. De har viktigare saker att göra hemma. Detta påverkar andan i förläggningarna och deras inställning till försvaret, vilket de tycker är ett förfärligt slöseri med tiden o. s. v. Men, herr Jonasson, en sådan generell beskrivning på situationen kan jag inte acceptera. Vi följer mycket noga med vad som sker, och ingen kan bestrida att det under de senaste decennierna har inträffat en mycket betydande förändring. Huvuddelen av de värnpliktiga — jag säger huvuddelen, därför att jag mycket väl vet att det finns ett fåtal som anser att de sysslor de får är så betydelselösa att de ger anledning till klagomål — är verkligen fullt sysselsatta. De får köra mycket hårt, och det har visat sig att sedan man kommit fram till en ordning, där tillgången på befäl har tillåtit denna hårdkörning, har intresset bland de värnpliktiga republika ökat och klagomålen väsentligt minskat. Inom varje försvarsgren är man därför intresserad av att ha bra och tillräckligt befäl för att sköta den utbildning som ges de som repetitionsövar. Man skall inte utan vidare ta för gott, om någon enskild gnäller över att han fått vara hemma på kaserngården eller vid regementet hela månaden. Jag medger att ett visst antal hålls till sådana sysslor, men huvuddelen är ute på ordentliga övningar.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Försvarsministern lämnade i sitt första anförande den upp-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

giften att USA hade ökat sina försvarskostnader med 45 procent. Det kan kanske vara av intresse att erinra kammaren om att det var just den uppgiften det tal innehöll som Kennedy skulle hålla den dag han blev skjuten i Dallas.

När statsutskottets första avdelning lämnade sitt förslag till utlåtande över fjärde huvudtiteln, så var det enhälligt. Det var kanske inte så egendomligt, eftersom ju ramen för de kostnader som huvudtiteln omfattar fastställdes genom försvarsbeslutet för ett år sedan. Visserligen kan man vara tveksam inför vissa avvägningar mellan olika ändamål liksom inför en del andra saker i propositionen, men det rör sig i så fall om frågor, som i det stora hela är av underordnad betydelse och som därför av oss bedömdes böra vika för det större värdet i att kunna redovisa enighet.

Den enigheten mellan de demokratiska partierna har emellertid inte bestått fram till detta ögonblick, då kammaren har att ta ställning till fjärde huvudtiteln. Nu redovisas två reservationer vid utlåtandet. Den ena grundar sig på den motion, som avlämnats av ett stort antal ledamöter i riksdagen och som kräver en omprövning av försvarsbeslutet. Jag tycker det är förvånande att så många ledamöter av riksdagen, som i föl utan hörbar opposition biträdde försvarsbeslutet, i år står beredda att riva upp det eller att ompröva det. Motivet anges vara den förbättring som har inträffat i det internationella läget. Som många talare redan har påpekat i denna debatt kan emellertid förändringar i det internationella läget inträda mycket snabbt. Däremot är snabba förändringar i vår försvarsorganisation olyckliga. En ändring av försvarsorganisationen medför en minskad effekt, som sträcker sig lång tid framöver. Det är möjligt att allmänheten inte alltid förstår behovet av en långsiktig planering när det gäller materielanskaffning och utbildning inom för-

svaret, men jag tycker att förtroendemännen borde inse det och försöka upplysa om det.

Man opponerar sig också mot att försvarsbeslutet har gjorts fyraårigt. Även i det avseendet borde erinringarna ha framställts när beslutet fattades. Den riktigaste varaktigheten av försvarsbeslutet kan naturligtvis diskuteras. Det är dock säkert att en viss längd är av värde för att ge staber och myndigheter möjligheter till en inriktning av verksamheten, som innebär att man får ut så stor effekt som möjligt av de medel som avsättes för försvarsändamål.

Som också påpekats av flera talare i debatten har motionen inte fullföljts utan resulterat i en reservation som egentligen bara kräver att den nya försvarskommittén skall tillsättas redan nästa budgetår. Detta är i och för sig bara en detalj och en lämplighetsfråga, som väl bör kunna överlämnas till Kungl. Maj:t. Reservationen innebär alltså egentligen ingenting i sak, utan är bara en alldeles onödig demonstration, som i någon mån minskar värdet av enigheten kring utrikes- och försvarspolitikerna.

Den andra reservationen rör ett förslag om inställande av repetitionsövningarna. Jag kan hålla med reservanterna när de nu säger att statsutskottet avfärdat motionen summariskt genom att bara hänvisa till försvarsbeslutet. Det räcker visserligen, men det finns också många andra skäl. Först och främst är det väl så, att om det skall göras någon besparing på försvarshuvudtiteln bör den inte anvisas av några skrivbordsstrateger utan i stället ske i samråd med de myndigheter som har ansvaret för försvarseffekten. Skulle man söka ett sådant samråd, skulle man säkerligen inte finna att just inställandet av repetitionsövningarna är den utväg, som man närmast skulle välja. Försvarsministern erinrade ju nyss om att hela vårt försvarssystem är uppbyggt på en värnpliktsarmé, och detta har som na-

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

turlig följd att det är svårt att hålla en hög beredskap. I det fallet ligger en stamtrupp betydligt bättre till.

Vi måste därför försöka finna former för att bygga upp ett beredskapssystem, som för det första medger snabb mobilisering och för det andra medger att de förband som mobiliseras också är något så när välutbildade och ägnade att fylla sina uppgifter i och med mobiliseringen. Där spelar repetitionsövningarna en vital roll, dels för att de värnpliktiga skall få lära in nyheter i fråga om materiell, metoder, stridsteknik o. s. v., som ju snabbt ändras nu för tiden, dels för att samöva förbanden och sammansvetsa befäl och manskap till stridsdugliga enheter. Avgången är så stor att redan på de sex år, som normalt nu förflyter mellan repetitionsövningarna, har det skett sådana förändringar i förbanden att de knappast längre är funktionsdugliga utan en ny utbildningsomgång.

Repetitionsövningarna fyller vidare det mycket viktiga behovet av en kontinuerlig omskolning av de värnpliktiga. De yngre årsklasserna tilldelas ju i första hand de rörliga stridande fältförbanden. När de värnpliktiga blir äldre omskolas de just vid repetitionsövningar och tilldelas andra förband, t. ex. luftvärnsförband, trängförband, ingenjörsförband och territoriella förband. Att inställa repetitionsövningarna skulle innebära att en sjättedel av armén icke skulle vara stridsduglig direkt efter mobilisering. Detta skulle vara olyckligt inte bara för krigsmaktens effekt, utan också för de individer som skulle berövas denna repetitionsövning. All erfarenhet visar nämligen, att det bästa skydd man kan ge en soldat är en god utbildning. Förlusterna är alltid störst i de sämst utbildade förbanden.

Herr Jonasson sade nyss i sitt inlägg, att man bör rationalisera inom försvaret. Naturligtvis bör man göra detta så långt det går. Men nu är det förvisso så, att kriget inte är någon rationell företeelse, och då är det kanske ibland svårt att få krigsmässiga övningar att

förefalla fullt rationella. Att ett inställande av repetitionsövningarna inte är rationellt torde vara säkert.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till statsutskottets utlåtande nr 4.

Herr SÖDERBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga till herr Virgin, att jag nog måste ge honom ett mycket lågt betyg i innanläsning. Jag måste också säga att han är en mycket dålig hörare.

Om man läser den motion som de 31 socialdemokraterna har avlämnat så finner man, att där inte på något sätt krävts att det skulle ske en nedskärning av försvarskostnaderna. Vad man har krävt är att få till stånd en översyn, att få sätta sig ned och diskutera om det har kommit fram sådana ting som gör att man här bör få till stånd en ändring av försvarsuppgörelsen. Det har, herr Virgin, aldrig varit tal om att riva upp denna uppgörelse ensidigt, utan man skulle diskutera om det finns skäl att med anledning av vad som har skett få till stånd en omprövning.

Herr Virgin har ju själv varit med och anslutit sig till vad statsutskottet anfört på sidan 8 i sitt utlåtande där det heter: »Utskottet vill understryka departementschefens uttalande, att statsmakterna nog måste följa utvecklingen inom försvaret och att varje åtgärd nog granskas med tanke såväl på ekonomiska och organisatoriska möjligheter på längre sikt som på alternativa möjligheter att ernå samma försvarseffekt på billigare sätt.» Om man skulle upptäcka att vi får samma försvarseffekt för ett lägre pris, så skulle väl herr Virgin inte sätta sig emot en sådan sak!

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Just den uppgift som herr Söderberg talade om sist, nämligen att försöka utreda möjligheten att få största försvarseffekt till lägsta pris, var den som försvarskommittén höll på med

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

under sin verksamhetstid, som ju omspände över ett år. Detta var precis vad vi sysslade med, och det förslag som vi lade fram ansåg vi vara ett gott resultat av just sådana överväganden.

Jag erkänner att det var en nyhet för mig, att motionen av herr Söderberg m. fl. icke avsåg en minskning av försvarskostnaderna. Det trodde jag faktiskt! Och den uppfattningen var jag säkert inte ensam om — den har nog hela svenska folket delat.

Herr SVEDBERG, LAGE, (s):

Herr talman! Jag kunde ha instämt i herr Åke Larssons anförande, men när han slutade med att yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottsutlåtandet, tog han bort hela intrycket av motiveringen.

När 31 socialdemokrater vid denna riksdag gjorde ett avsteg ifrån den vanliga gången att år för år acceptera försvarsbudgeten oavsett stegringarna, blev det ett ramaskri i tidningspressen, och man förstod redan därav, att resultatet av granskningen av motionen skulle bli den som reservationen innesluter. Jag betraktar det ungefär som fabeln om berget som födde en rätta.

När försvarsministern i dag gör gällande, att vi skulle ha mycket svårt att peka på en enda nation i Europa, som vidtagit besparingar, vill jag påpeka att både England och Holland vidtagit betydande besparingar, om man får utgå ifrån att tidningsuttalandena är fullt korrekta. Jag har här en sådan artikel där det heter: Holland sparar. För att få sin budget för 1964 att gå ihop — försvaret har fått nära 3,2 miljarder kronor — har Hollands försvarsminister föreslagit kraftiga militära utgiftsminskningar. Bland dessa märks: 1. Luftvärnsartilleriet avvecklas. 2. Kommandotrupperna skärs ned till ett kompani. 3. Arméns inköp av en ny stridsvagn uppskjuts till efter 1970 (moderniseringen var beräknad kosta 1,1 miljard kronor). 4. Holland avstår från inköp

av lv-roboten Hawk, som skulle utgöra landets bidrag till Natos försvarssystem.

Detta kan ske i en nation, som är inkopplad i Nato-överenskommelsen. Men hur är det i vårt land, som borde betraktas som en nation, vars propaganda både i tidningspressen och bland det stora flertalet invånare i vårt land sätter neutraliteten som sin bestämda rikt-punkt?

Vi som tillhörde denna kammare innan det senaste världskriget avslutades minns att man redan då många gånger diskuterade försvarsbudgetens stegring. Den steg därför att en stor del av den arbetsföra manliga befolkningen ständigt låg vid våra gränser. Men när kriget slutade hade vi ändå blott drygt en åttondel av dagens försvarsbudget. I dag är vi uppe i över 4 miljarder, men om jag minns rätt rörde sig budgeten år 1945 om drygt 600 miljoner.

Det var stora strider om försvarskostnaderna innan det senaste världskriget började. Då det bröt ut hade man en kostnad på endast ungefär 200 miljoner. Ännu tidigare hade det varit väldiga debatter i riksdagens båda kamrar, när försvarsbudgeten uppgjordes 1936. Men om någon vågar uppträda i dag och mena, att det finns möjligheter till besparingar, får denne i den allmänna tidningspressen en viss stämpel över sig: han är inte tillräckligt försvarsvänlig för att vilja försvara vår neutralitet och måste därför brännmärkas!

Jag har tidigare hävdad, att jag inte tror på vare sig det luftförsvar vi har eller den marin vi har om vi skulle anfallas av en stormakt. Jag tror på militärt utrustade grupper, som man kan betrakta som en partisanarmé. Vem frigjorde Norge? Inte var det de norska reguljära styrkorna.

Försvarsministern säger, att vi inte har anledning att nu ta upp en diskussion om försvarsöverenskommelsen. Det är ju möjligt att jag läst fel, men jag har här ett tidningsurklipp i fråga om Vigen — ett betecknande namn! — enligt vilket försvarsministern själv inte skall

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

ha deltagit i den uppgörelse som träffats om avtal med leverantörerna. Enligt en klausul i avtalet skulle mellan 20 och 80 miljoner betalas i skadestånd, beroende på hur långt man kommit i konstruktionen, därest avtalet inte fullföljs. Man har i tidningen gjort gällande, att flygets främsta företrädare gjort upp detta avtal utan att slutgiltigt ställa det under försvarsministerns ögon. Jag kan ställa frågan om detta verkligen är riktigt, eller om tidningarna haft fel i sina uppgifter.

Är det någon i dag i första avdelningen inom statsutskottet, som kan ge besked om vad detta avtal kommer att kosta? Det rör sig om 800 plan, och det enda som man erfar är att det möjligen kommer att kosta »så och så många hundra miljoner». Troligen blir det miljarder, som kommer att redovisas, om det nu över huvud taget finns någon möjlighet att klara konstruktionsarbetet.

Vi har varit mycket blygsamma i de motioner som herr Spångberg m. fl. i andra kammaren och jag och herr Rönnberg i första kammaren har lämnat. Vi har begärt prutningar med endast 150 miljoner, eftersom vi anser att det är meningslöst att fortsätta när kostnaderna bara ökar varje år. Vi är kanske en ropandes röst i öknen — våra yrkanden påverkar över huvud taget inte försvarsdepartementets utformning av propositionerna.

Man ställer sig frågande, var dessa pengar skall läggas ned, och man tar upp en debatt om socialbudgeten. I det vardagliga livet möter oss en mångfald människor som lever på samhällets skuggsida. Vi har med avdrag reducerat pensionsåldern till 63 år, men de som inte uppnått 63 år och har 45 procents nedsatt arbetsförmåga är utklassade och får ingenting. Jag tar upp denna parallell när man diskuterar, var de pengar kan placeras som man kan spara på försvarsbudgeten.

Sedan må jag hoppas, att inte också utforskning och tillverkning av atomva-

pen igångsättes utan att man frågar försvarsministern! Jag säger detta bara därför att man har påstått, att avtalet när det gäller Viggen har ingåtts utan att man frågat försvarsministern.

Jag har ingen anledning att dryga ut debatten här, eftersom jag vet resultatet av kamrarnas beslut, men jag kan inte låta bli att strö några blommor vid begravningen av besparingsmotionen.

Jag yrkar bifall till den motion som jag och herr Rönnberg har fört fram i denna kammare, likalydande med en motion av herr Spångberg m. fl. i andra kammaren.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Här har talats om rationalisering. Därför skall jag börja som man annars brukar sluta och till fullo yrka bifall till det föreliggande förslaget från statsutskottet i den här frågan.

Utöver detta vill jag bara göra dels några reflexioner och dels en fråga till försvarsministern, som vi har glädjen att se närvarande i kammaren.

Den första reflexionen skulle vara den, som har gjorts här tidigare, att det är nödvändigt att om möjligt höja de frågor som har med försvaret att göra över de partipolitiska meningsriktningarna.

Sedan vill jag även, herr talman, understryka vad andre vice talmannen sade, nämligen att överenskommelser bör hållas. I det sammanhanget sade herr Söderberg, att den motion som har avlämnats inte på något sätt vidrörde den saken, nämligen att överenskommelser skall hållas. Men motionärerna är medvetna om att det inte fanns några delade meningar när försvarsöverenskommelsen träffades. Ändå kommer de bara något år efteråt med det här massuppropet av 31 socialdemokrater, som framfört sina synpunkter, om än i försiktiga ordalag. Jag kanske när det gäller motionerna och även reservationerna får knyta an till vad herr Söderberg sade i en av sina repliker om

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

överenskommelsen — jag antecknade ordagrant att han sade: »om man över huvud taget skall fortsätta den här vägen». Jag kanske då har rätt, herr talman, att framföra en stilla undran, om innehållet i såväl de socialdemokratiska motionerna som reservationen är tendentiöst.

Därvid kommer jag avslutningsvis fram till frågan till försvarsministern: Är det försvarsministerns mening att trots den här motionen fortsätta med behandlingen av försvarsfrågorna på sätt som hittills har skett, nämligen att vi skall höja dem över partigränserna? Det skulle i det sammanhanget även vara av intresse att veta, om det största av våra politiska partier står bakom det som hittills har skett och det som vi hoppas skall ske i fortsättningen.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr Sundin är väl ändå inte ängslig för att sätta sig ned och diskutera frågan, om den överenskommelse som har träffats är av sådan karaktär, att det på grund av olika omständigheter kan finnas anledning att göra en översyn. Jag har klart och tydligt deklarerat, att det aldrig har varit motionärernas avsikt att genom något majoritetsbeslut försöka få den nuvarande överenskommelsen upphävd, utan vi har endast menat att man borde ha anledning att ta upp en diskussion om de här sakerna.

I det sammanhanget har jag också sagt, att jag för min personliga del är tveksam, om man över huvud taget bör ha överenskommelser. Jag är tveksam av det skälet, som jag också har anfört, att riksdagen och dess statsutskott inte har samma möjlighet att pröva försvarsutgifterna i fortsättningen som man har om det icke finns någon överenskommelse. Jag har alltså inte uttalat någon direkt mening om att uppgörelser inte bör ske i fortsättningen, men jag tycker det finns anledning att inom den blivande försvarsberedningen ta sig en funderare också på den saken.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Jag tillåter mig att upprepa min fråga om de 31 socialdemokratiska motionärernas framstöt är tecknen på en ny trend inom socialdemokratien när det gäller behandlingen av försvarsfrågan, vilket jag är orolig för. Jag anser det angeläget att upprepa frågan då jag som sagt ordagrant antecknade vad herr Söderberg sade om försvarsöverenskommelsen, nämligen »om man över huvud taget skall fortsätta på den här inslagna vägen».

Herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall försöka att besvara herr Sundins fråga.

Först vill jag då säga, att så länge som det inom de demokratiska partierna i riksdagen finns — såsom nu — gemensamma värderingar i fråga om vår utrikespolitik och försvarspolitik, är det ganska naturligt att man försöker att undvika strid både kring utrikespolitiken och kring vårt försvar, eftersom enighet i varje fall utåt har en ofantligt stor betydelse. Det har vi på många sätt kunnat notera.

Herr Sundin framställer sin fråga därför att han uppfattar läget så, att det inom regeringspartiet på denna punkt finns oenighet och sprickor. Det är riktigt att det funnits olika uppfattningar. En grupp inom regeringspartiet menar att man inte bör binda sig vid några flerårsavtal om försvaret. Att en sådan mening existerar har ju framgått varje år då vi haft försvarsfrågan uppe till behandling.

Herr Sundin har nu noterat att det i år varit en mycket stor grupp, 31 riksdagsmän från båda kamrarna, som gett till känna sin mening. Jag ber då att få hänvisa till vad en representant för dessa motionärer här har sagt, nämligen att motionärerna inte varit ute efter att bryta sönder försvarsöverenskommelsen. Vi har alltså fått detta poängterat i debatten. När man läser reservationen kan väl heller ingen där utläsa

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

någon attack mot den försvarsöverenskommelse som vi ingick i fjol. Det är alltså ordning på torpet i det avseendet just nu.

Sedan kan man kanske säga att motionärerna, när de väckte sin motion, avsåg att genom att snabbt få till stånd en ny översyn så skulle man under fyraårsperioden, med hänsyn till det ljusnande internationella läget, kunna komma fram till någon nedskärning av försvarskostnaderna. Det är möjligt att motionärerna hade den avsikten. I varje fall har de inte uttalat den här, utan man har endast förklarat att man önskar att utredningen skall tillsättas så fort som möjligt så att de riksdagsledamöter, som man räknar med skall ingå i utredningen, får så lång tid på sig som möjligt för att utreda frågorna. Det är närmast så jag har uppfattat herr Söderberg i dag. Eftersom även överbefälhavaren har samma mening, nämligen att utredningen bör tillsättas så fort som möjligt, är det tänkbart att vi från regeringens sida skall se till att så sker. Jag har dock utgått ifrån att det skulle räcka med ett och ett halvt eller två år för en ny försvarsutredning. Det finns för övrigt inte på ett så tidigt stadium något nytt material att bedöma. Jag vill också upprepa vad jag sagt redan förut att det väl måste spela en mycket liten roll om en utredning kommer till stånd ett halvt år förr eller senare, om man ändå inte har för avsikt att genom utredningen under fyraårsperioden få till stånd någon förändring i våra försvarsanstalter.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill framföra ett uppriktigt tack till försvarsministern för vad han sade i sitt senaste inlägg. Jag delar nämligen den mening, som herr Virgin tidigare framfört från denna talarstol, att man ute i landet fått den uppfattningen att det finns en stor grupp bland socialdemokraterna, som dels vill pruta på försvarskostnaderna

och dels vill gå ifrån den överenskommelse som har träffats mellan de demokratiska partierna. Efter den deklARATION som försvarsministern nu här gett finns det väl i detta läge inga delade meningar.

Herr DAHL (s):

Herr talman! Det vore ganska underligt, om försvarsfrågan bara skulle bjudas på en fullständig harmoni, när vi nu diskuterar huvudtiteln. Den har ju under många decennier som kanske knappast någon annan fråga varit föremål för en mycket livlig diskussion. Människorna har på ett alldeles särskilt sätt engagerat sig i den diskussionen. Inte bara de som sitter i ansvarig ställning, utan även medborgare ur de djupa leden av vårt folk har deltagit i försvarsdiskussionen och gett till känna sina uppfattningar. Framför allt har det varit kostnaderna, som spelat en huvudroll i diskussionen, även om det naturligtvis också anlagts andra synpunkter på frågan.

När sedan frågan löses över partiernas huvuden och man i enighet kommer överens om kostnaderna, är det självfallet en styrka för vårt land. I våra dagar tillhör väl ingen den grupp, som var företrädd i tidigare diskussioner och som menade, att försvaret skall raseras, att vi skall ställa oss försvarslösa o. s. v.

Jag tror emellertid, att herr Virgin har fel, när han säger, att det är en fullständigt onödig demonstration av dem, som har väckt motionen att försöka få till stånd en översyn beträffande kostnaderna. Det är inte någon onödig demonstration, utan ett eko av en uppfattning hos många människor ute i landet. Hela det svenska folket säger inte ja och amen till riksdagsbesluten i denna fråga. Även om vi som riksdagsmän har att där hemma på respektive platser förklara både det ena och det andra, när det gäller denna fråga, och även försvara, vad som beslutats, kan man inte komma ifrån, att det finns — inte bara inom det

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

socialdemokratiska partiet utan inom alla partier — grupper av människor, som anser, att försvarskostnaderna måste begränsas, utan att man därför vill rasera försvaret eller är nihilist på området.

Försvarsministern vet lika väl som jag, att om han talar med människorna ute på fältet, så skall han finna många, som anser, att försvarskostnaderna är för höga och att vi lägger ned alltför mycket pengar på försvaret. Försvarsministern måste självfallet från sina utgångspunkter och med den ställning han har försvara sin proposition, då det gäller utgifterna, men det hindrar ju inte, att det ändå finns människor, både inom riksdagen och ute i landet, som har den uppfattningen, att vi måste försöka bromsa upp försvarsutgifterna och att det är angeläget — såsom begäres av de 31 motionärerna, till vilka jag inte hör — att göra en översyn för att i görligaste mån nedbringa kostnaderna på detta område.

Jag anser, att det skulle vara att tillgodose ett berättigat krav från skattebetalarnas sida och från de människor, som har intresse av försvaret, att — såsom herr Söderberg här säger — en översyn av försvarskostnaderna göres i god tid; inte så att vi skall bryta försvarsöverenskommelsen, sådan den föreligger, under löpande period utan i god tid tillsätta en kommission, eller vad man vill kalla det, som grundligt ser över problemet. Det får inte bli så, att ett förslag kommer som en tjuv om natten, så att vi hux flux skall behöva sätta oss in i frågorna och kanske i brådskans tecken tvingas till en lösning. Vi som, om jag så får säga, hör till fotfolket skall inte bara p. g. a. tidsnöd ha att säga ja och amen till det, som en överenskommelse partierna emellan innebär.

Det ligger i motionen således ingenting försvarsfientligt utan bara en önskan om, att försvarskostnaderna i god tid skall ses över och att utgifterna, där det befinnes möjligt, skall begränsas.

Detta är ett önskemål, vet jag, som breda lager av det svenska folket innerst inne har.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som herrar Söderberg och Kellgren fogat till utskottets utlåtande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förvarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt beträffande ettvar av mom. I—IV samt där efter särskilt i fråga om utskottets hemställan i övrigt.

Därefter gjordes i enlighet med de rörande *mom. I* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 4 och II: 4; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

I fråga om *mom. II*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herrar Nils-Eric Gustafsson och Löfroth vid punkten avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Segerstedt Wiberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 1 mom. II, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. kostnadsramen för det militära försvaret, m. m.

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar Nils-Eric Gustafsson och Löfroth vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Segerstedt Wiberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 110;
Nej — 18.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härpå gjorde herr talmannen enligt de avseende *mom. III* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herrar Söderberg och Kellgren vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Söderberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 1 mom. III, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar Söderberg och Kellgren vid punkten avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Söderberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;
Nej — 24.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I vad gällde *mom. IV*, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle bifalla motionerna I: 265 och II: 309.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Svedberg, Lage*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 4 punkten 1 mom. IV, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, bifalles motionerna I:265 och II: 309.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet *i övrigt* hemställt i denna punkt.

Anslag till övningar m. m. vid armén — Anslag till förhyrning av motorfordon m. m. vid armén — Anslag till anskaffning av tygmateriel m. m. vid armén

Punkterna 2—22

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 23

Anslag till övningar m. m. vid armén

I förevarande punkt hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Armén: Övningar m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 41 250 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 35 000 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 24

Anslag till förhyrning av motorfordon m. m. vid armén

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager,

samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Armén: Förhyrning av motorfordon m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 7 700 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade yrkats, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag skulle uppföras med 3 000 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 25—34

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 35

Anslag till anskaffning av tygmateriel m. m. vid armén

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å tygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 370 000 000 kronor, dels ock till Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 439 800 000 kronor.

Anslag till fartygsbyggnader m. m.**Punkterna 36—63**

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 64**Anslag till fartygsbyggnader m. m.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av fartyg m. m. under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å fartyg m. m. inom en kostnadsram av 75 000 000 kronor, dels ock till Marinen: Fartygsbyggnader m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 111 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft de båda likalydande motionerna I: 393, av herr *Adolfsson* och *Lager*, samt II: 473, av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte minskas till 100 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av fartyg m. m. under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å fartyg m. m. inom en kostnadsram av 75 000 000 kronor;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu vore i fråga, till Marinen: Fartygsbyggnader m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 111 000 000 kronor.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft de båda likalydande motionerna I: 393, av herr *Adolfsson* och *Lager*, samt II: 473, av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 300 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å tygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 370 000 000 kronor;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu vore i fråga, till Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 439 800 000 kronor.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Anslag till anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen — Anslag till övningar m. m. vid flygvapnet

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämlikt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i denna punkt hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 65

Anslag till anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å vapenmateriel m. m. inom en kostnadsram av 120 000 000 kronor, dels ock till Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 86 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de båda likalydande motionerna I: 393, av herrar *Adolfsson* och *Lager*, samt II: 473, av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemstälts, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte minskas till 60 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kost-

nadsram för anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å vapenmateriel m. m. inom en kostnadsram av 120 000 000 kronor;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu vore i fråga, till Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 86 000 000 kronor.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna i första kammaren nr 393 och i andra kammaren nr 473.

Herr andre vice talmannen **IVAR JOHANSSON** (cp):

Herr talman! Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 66—83

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 84

Anslag till övningar m. m. vid flygvapnet

I förevarande punkt hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar *Adolfsson* och *Lager*, samt II: 473,

Anslag till drift och underhåll av flygmateriel m. m. — Anslag till befästmingsarbeten för gemensamma ändamål

av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Flygvapnet: Övningar m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 9 370 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte minskas till 7 000 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet I: 393 och II: 473.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 85—91

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 92

Anslag till drift och underhåll av flygmateriel m. m.

I denna punkt hade utskottet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade yrkats, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag skulle minskas till 150 000 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionsparet nr 393 i första kammaren och 473 i andra kammaren.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämlikt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 93—208

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 209

Anslag till befästmingsarbeten för gemensamma ändamål

I förevarande punkt hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Befästmingsarbeten för gemensamma ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 34 500 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 32 525 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anslag till befästringsarbeten för armén — Anslag till befästringsarbeten för marinen — Anslag till befästringsarbeten för flygvapnet

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 210

Anslag till befästringsarbeten för armén

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Befästringsarbeten för armén för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 7 540 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag har samma yrkande som under föregående punkt.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 211

Anslag till befästringsarbeten för marinen

I förevarande punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Befästringsarbeten för Marinen för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 26 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 24 510 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag har samma yrkande som under punkt 209.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de därunder framkomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 212

Anslag till befästringsarbeten för flygvapnet

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., så-

Anslag till flyttning av Muskövarvet — Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

vitt nu vore i fråga, till Befästningsarbeten för flygvapnet för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 53 600 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade yrkats, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag skulle uppföras med 50 535 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag har samma yrkande som under föregående punkt.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i denna del; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 213

Anslag till flyttning av Muskövarvet

I förevarande punkt hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 393, av herrar Adolfsson och Lager, samt II: 473, av herr Hagberg m. fl., såvitt nu vore i fråga, till Flyttning av Stockholms örlogsbas (Muskövarvet) för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 36 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 393 och II: 473 hade föreslagits, såvitt nu vore i fråga, att förevarande anslag skulle uppföras med 33 940 000 kronor.

Herr LAGER (k):

Herr talman! Jag har samma yrkande som under punkt 209.

Herr andre vice talmannen IVAR JOHANSSON (cp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna i förevarande del; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna 214—219

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 220

Lades till handlingarna.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 42, i anledning av vissa av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1964/65 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964, föreslagit riksdagen att

A. beträffande anslag å driftbudgeten

I. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för bostadsstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen föreslagit;

II. godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för bostadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

III. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteck-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ningen för länsbostadsnämnderna, som föränleddes av vad departementschefen föreslagit;

IV. godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för länsbostadsnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

V. godkänna av departementschefen förordade ändringar i bestämmelserna om räntebidrag;

VI. för budgetåret 1964/65 under elfte huvudtiteln anvisa

1) till Bostadsstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 4 599 000 kronor;

2) till Bostadsstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 920 000 kronor;

3) till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar ett förslagsanslag av 7 533 000 kronor;

4) till Länsbostadsnämnderna: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 063 000 kronor;

5) till Räntebidrag ett förslagsanslag av 185 000 000 kronor; samt

B. beträffande anslag å *kapitalbudgeten*

I. godkänna av departementschefen förordad ändring av bestämmelserna om lantarbetarbostadslån;

II. medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 1 075 000 000 kronor under år 1964 samt 1 080 000 000 kronor under år 1965;

III. godkänna av departementschefen framlagt förslag angående avskrivning av vissa ränte- och amorteringsfria lån;

IV. medgiva, att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill ett belopp av 20 000 000 kronor under år 1965;

V. för budgetåret 1964/65 anvisa

a) under statens utlåningsfonder

1) till Lånefonden för bostadsbyggande ett investeringsanslag av 690 000 000 kronor;

2) till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien ett investeringsanslag av 1 000 kronor;

b) under fonden för låneunderstöd till Räntefria lån till bostadsbyggande ett investeringsanslag av 1 000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag hade utskottet till behandling förehått följande motioner, nämligen

från första kammaren

I: 50, av herrar Adolfsson och Lager,

I: 51, av herrar Adolfsson och Lager,

I: 75, av herr Wallmark m. fl.,

I: 118, av herrar Åkesson och Gunnar Pettersson,

I: 168, av herrar Lennart Geijer och Bertil Petersson,

I: 185, av herrar Bertil Petersson och Herbert Larsson,

I: 191, av herr Virgin m. fl.,

I: 281, av herr Hermansson m. fl.,

I: 284, av fru Olsson m. fl.,

I: 364, av herrar Adolfsson och Lager,

I: 419, av herr Virgin m. fl.,

I: 509, av herr Bengtson m. fl.

I: 510, av herr Bengtson m. fl.,

I: 511, av herr Bengtson m. fl.,

I: 517, av herrar Axel Kristiansson och Thorsten Larsson, samt

I: 520, av herr Lundström m. fl., även som

från andra kammaren

II: 64, av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 65, av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 92, av herr Nilsson i Göingegården m. fl.,

II: 147, av herrar Nilsson i Lönsboda och Nelander,

II: 223, av herr Lindkvist m. fl.,

II: 228, av herr Svenning m. fl.,

II: 297, av herr Heckscher m. fl.,

II: 345, av herr Eliasson i Sundborn m. fl.,

II: 350, av herr Johansson i Öckerö m. fl.,

II: 353, av herr Lindkvist m. fl.,

II: 437, av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 494, av herr Heckscher m. fl.,

II: 503, av herr Ståhl,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

II: 621, av herrar Gustavsson i Alvesta och Gomér,

II: 623, av herr Hedlund m. fl.,

II: 624, av herr Hedlund m. fl.,

II: 625, av herr Hedlund m. fl., samt

II: 632, av herr Ohlin m. fl.

I de likalydande motionerna I: 50 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 64 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå, att den av riksdagen år 1963 tillsatta bostadspolitiska kommittén skulle få i uppdrag att vidare utreda i motionerna förordad finansieringsmetod, innebärande att räntefria lån ställdes till bostadsbyggandets förfogande för de bostäder, som i framtiden tillkomme med statligt stöd.

I de likalydande motionerna I: 51 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 65 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade anhållits, att riksdagen måtte,

a) med bifall till vad i motionerna anförts rörande räntebidragen avslå Kungl. Maj:ts förslag,

b) till räntebidrag för budgetåret 1964/65 anvisa erforderliga medel.

I de likalydande motionerna I: 168 (av herrar Lennart Geijer och Bertil Petersson) och II: 228 (av herr Svenning m. fl.) hade hemställts, att riksdagen måtte

a) besluta att under hänvisning till pågående utredningar icke företaga någon ändring av basräntan för fastigheter färdigställda åren 1952 till och med 1960,

b) bifalla Kungl. Maj:ts proposition om sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda från och med 1962,

c) uppdraga åt Kungl. Maj:t att på så sätt ändra låneförfattningarna, att en sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda från och med 1962 komme de boende till godo.

I de likalydande motionerna I: 185 (av herrar Bertil Petersson och Herbert Larsson) och II: 223 (av herr Lindkvist

m. fl.) hade anhållits, att riksdagen måtte uttala, att frågan om särskilda lån för ombyggnad, upprustning och förbättring av friområdena i anslutning till äldre bostadsområden borde bli föremål för överväganden inom bostadsförbättringsutredningen eller annat därtill lämpligt organ samt att lån för konstnärlig utsmyckning även borde utgå för äldre bostadsområden.

I de likalydande motionerna I: 191 (av herr Virgin m. fl.) och II: 297 (av herr Heckscher m. fl.) hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att belåningsvärdet för flerfamiljshus måtte ökas med ett belopp om 400 kronor för varje lägenhet som vore avsedd för pensionärsbostad.

I de likalydande motionerna I: 281 (av herr Hermansson m. fl.) och II: 350 (av herr Johansson i Öckerö m. fl.) hade föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag till sådan ändring i författningarna angående lån och bidrag till bostads-egna hem, att även äldre fastigheter, som vid överlåtelsen icke voro i behov av större reparation, kunde belånas i samband med ägarebyte.

I de likalydande motionerna I: 364 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 437 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade anhållits, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå utarbetande av en riksplan för hela landets bostadsproduktion, vilken riksplan skulle såväl till sin omfattning som inriktning baseras på kommunernas enligt lag uppgjorda bostadsförsörjningsplaner, samt att denna riksplan skulle synkroniseras med de beslut och åtgärder som voro samhälleligt nödvändiga för näringslivets framtida lokalisering.

I de likalydande motionerna I: 419 (av herr Virgin m. fl.) och II: 494 (av herr Heckscher m. fl.) hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.**A. att riksdagen måtte**

1) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionerna anförts rörande miljö- och planeringsfrågorna med vad därtill hörde,

2) besluta, att de såsom allmännyttiga betecknade bostadsföretagen skulle åläggas redovisningsskyldighet för sina fonder, dessas storlek och successiva uppbyggnad samt för de principer efter vilka dels fonderna uppbyggdes, dels hyressättningen skedde,

3) uttala, att en grundprincip för den fortsatta bostadspolitiken borde vara, att de boende själva skulle betala vad deras bostäder kostade;

B. att riksdagen måtte besluta,

1) att den statliga bostadslånegivningen från och med den 1 juli 1964 skulle ersättas av ett kreditgarantisystem,

2) att i anledning därav varken preliminära beslut skulle meddelas angående lån från lånefonden för bostadsbyggande eller anslag anvisas till samma fond från nämnda datum,

3) att för erhållande av kreditgaranti en engångsavgift av 0,5 % skulle erläggas,

4) att från och med den 1 juli 1964 ränteeftergift ej längre skulle medgivas beträffande hus som påbörjats före ingången av 1958,

5) att räntegaranti, avseende räntor å underliggande lån, som hänförde sig till tiden från och med den 1 januari 1964, skulle grundas på en räntesats av 4,5 % vad avsåge hus påbörjade från och med den 1 januari 1958,

6) att tertiärlån mellan 70 och 85 % av belåningsvärdet för hus påbörjade från och med den 1 januari 1958 skulle för tid från och med 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 5,5 %,

7) att tertiärlån till den del de överstege 85 % av belåningsvärdet för hus påbörjade från och med den 1 januari 1958 skulle för tid från och med den 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 6 %,

8) att egnahemslån och förbättringslån avseende hus som påbörjats från och med den 1 januari 1958 skulle för tid från och med den 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 5 %,

9) att de tilläggs lån, som enligt beslut av 1953, 1957 och 1959 års riksdagar gjorts amorteringspliktiga, skulle för tid från och med den 1 januari 1963 förräntas efter en räntesats av 5,5 %;

C. att riksdagen, om förslagen under B. 1)–3) ovan icke vunne riksdagens bifall, måtte besluta,

1) att tertiärlån, till vilka tillstånd lämnades tidigast den 1 juli 1964, skulle beviljas upp till 85 % av den totala produktionskostnaden mot enbart inteckningssäkerhet, oavsett förvaltningsformerna, upp till 95 % för s. k. allmännyttiga företag mot kommunal borgen och upp till 90 % för kooperativa och enskilda företag mot borgen av kommun, industriföretag eller annat företag av motsvarande ekonomisk styrka, samt till den del de överstege 85 % av belåningsvärdet amorteras på 25 år,

2) att tertiärlån till egnahem skulle beviljas upp till 90 % av lånevärdet oavsett företagsform,

3) att vid utgivande av statliga bostadslån en förvaltningsavgift om 0,5 % skulle uttagas i samband med lånets utbetalande;

D. att riksdagen, under förutsättning att yrkandet under C. 1) vunne riksdagens bifall, måtte medgiva, att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 975 000 000 kronor under år 1964 samt 980 000 000 kronor under år 1965;

E. att riksdagen måtte i övrigt beakta vad i motionerna anförts.

I de likalydande motionerna I: 509 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 625 (av herr Hedlund m. fl.) hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om skyndsamt utredning rörande en sådan utformning av bostadslånegivningen och bebyggelsepoli-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

tiken i övrigt, att ökad frihet medgaves individen i fråga om lokalisering av egna hem i enlighet med vad i motionerna anförts.

I de likalydande motionerna I: 510 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 624 (av herr Hedlund m. fl.) hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts,

I. att riksdagen måtte

a) besluta, att av departementschefen förordad avveckling respektive höjning av vissa basräntor, avseende underliggande bostadslån, i fråga om ikraftträdande skulle räknas från den 1 januari 1964,

b) avslå departementschefens förslag rörande sänkning av vissa basräntor avseende underliggande bostadslån,

c) till Räntebidrag under elfte huvudtiteln för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 155 000 000 kronor;

II. att riksdagen måtte besluta, att statliga bostadslån till enskild, såvitt gällde lån till flerfamiljshus som preliminärt beviljades från och med den 1 juli 1964, skulle utgå intill 90 procent av belåningsvärdet i stället för nu gällande 85 procent och i övrigt på oförändrade grunder;

III. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om prövning samt förslag till innevarande års höstriksdag rörande schablonmetod för beräkning av räntebidrag till underliggande bostadslån, avsett att träda i kraft den 1 januari 1965; samt

IV. att riksdagen måtte beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

I de likalydande motionerna I: 511 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 623 (av herr Hedlund m. fl.) hade såvitt nu vore i fråga, föreslagits,

I. att riksdagen skulle besluta, att högsta belåningsvärde för småhus skulle höjas genom förhöjning av basvärdet från 53 000 kronor till 63 000 kronor, såvitt gällde hus, till vilka beslut om

preliminärt lån meddelades från och med den 1 juli 1964;

II. att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla,

a) att de ändringar måtte vidtagas i vederbörande kungörelse med anvisningar som föranleddes av under I. nämnda yrkande,

b) att en undersökning måtte genomföras rörande småhusproduktionens andel av upprättade kommunala femårsprogram för bostadsproduktionen samt att de åtgärder, som föranleddes av undersökningsresultatet och i motionerna åsyftades, måtte vidtagas,

c) att förslag rörande införande av ett särskilt stöd till barnfamiljers småhusförvärv i syfte att bereda barnfamiljer med relativt begränsade inkomster bättre möjligheter till småhusboende måtte föreläggas 1964 års höstriksdag.

I de likalydande motionerna I: 517 (av herrar Axel Kristiansson och Thorsten Larsson) och II: 621 (av herrar Gustavsson i Alvesta och Gomér) hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om sådana tilläggsdirektiv till bostadspolitiska kommittén, att frågan om finansieringen av bostäder, som friställts i samband med jordbrukets yttre rationalisering, bleve föremål för en skyndsam särbehandling och att förslag till nya grunder härför snarast måtte föreläggas riksdagen i enlighet med vad i motionerna anförts.

I de likalydande motionerna I: 520 (av herr Lundström m. fl.) och II: 632 (av herr Ohlin m. fl.) hade, såvitt nu vore i fråga, anhållits,

A. att riksdagen måtte besluta

1. att antaga det i motionerna föreslagna bostadsbyggnadsprogrammet,

2. att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionerna anförts beträffande utbildning av byggnadsarbetare,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

3. att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionerna anförts beträffande miljöfrågorna,

4. a) att tertiärlån för privatägda småhus skulle förräntas och amorteras med fast annuitet, att tillämpas från den 1 juli 1964,

4. b) att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad som i motionerna anförts beträffande de höga kapitalkostnaderna för småhus under den första tiden,

5. omläggning av lånevillkoren för att stimulera amorteringssparande och uppnå mera likvärdiga konkurrensvillkor mellan olika företagsformer, innebärande att räntesubventionen ersattes med ett enhetligt schablonbidrag enligt i motionerna angivna riktlinjer,

6. att tertiärlånets övre gräns för fastigheter, som påbörjades efter den 1 juli 1964, skulle vara 97 procent för företagsformer, som nu finge låna 100 procent samt 92 procent för företagsformer som nu finge låna 95 procent,

7. att räntebidragen från och med den 1 januari 1964 skulle utgå enligt i motionerna föreslagna villkor,

8. att i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionerna anförts beträffande införande av kreditgarantisystemet samt värdebeständiga lån för bostadsfinansieringen,

9. att anslaget till Räntebidrag under elfte huvudtiteln skulle uppföras med 135 000 000 kronor för budgetåret 1964/65, vilket innebure ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 50 000 000 kronor sänkt anslag;

B. att riksdagen måtte beakta vad som i övrigt anförts i motionerna.

I motionen II: 503 (av herr Ståhl) hade hemställts, att riksdagen vid behandling av statsverkspropositionen, bil. 13, punkten 91, måtte besluta, att erforderliga lånemedel för bostadsbyggande skulle reserveras för försök med snabbproduktion i stor skala av olika slags monteringshus genom enhetlig entreprenad från projekterings bör-

jan till färdigställandet enligt i motionen skisserade riktlinjer.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

1. beträffande bostadsbyggandets omfattning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 520 och II: 632 samt I: 364 och II: 437, de båda förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet anført;

2. beträffande bostadsbyggandets inriktning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 511 och II: 623, I: 509 och II: 625, I: 284 och II: 345 ävensom motionen II: 353, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, godkänna vad utskottet anført;

3. beträffande försök med snabbproduktion av monteringshus i anledning av motionen II: 503 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anført;

4. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 samt I: 419 och II: 494 framställda yrkanden om införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet;

5. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 framställt yrkande angående värdebeständiga lån för bostadsändamål;

6. avslå i motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 511 och II: 624, I: 511 och II: 623, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och II: 92 framställda yrkanden beträffande bostadslånets storlek;

7. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 framställt yrkande angående formen för förräntning och amortering av vissa bostadslån;

8. avslå i motionerna I: 50 och II: 64 framställt yrkande angående räntefria lån för bostadsbyggande;

9. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framført yrkande angående en förvaltningsavgift för bostadslån;

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

10. beträffande bestämmelsen om maximiyta för småhus, som skulle bebos av låntagaren, i anledning av motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

11. beträffande bostadslånens tillämpningsområde i anledning av motionerna I: 185 och II: 223 samt med avslag å motionerna I: 281 och II: 350, I: 118 och II: 147 samt I: 517 och II: 621 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

12. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framställt yrkande angående viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag;

13. beträffande bestämmelserna om räntebidrag m. m.

a) avslå motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632, såvitt de avsåge en schablonmetod för beräkning av räntebidrag;

b) beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna I: 168 och II: 228 ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624 samt I: 51 och II: 65, de åtta sistnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

14. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framställda yrkanden angående räntan på vissa tidigare beviljade tertiärlån, tilläggsloan, egnahemsloan och förbättringsloan;

15. beträffande grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten till främjande av bostadsförsörjningen, såvitt de ej behandlats under 1—14 eller av utskottet behandlades i särskilt utlåtande, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och under erinran om vad utskottet anfört godkänna i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 förordade ändringar;

16. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624 samt

I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 205 000 000 kronor;

17. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 1 340 000 000 kronor under år 1964 samt 1 255 000 000 kronor under år 1965;

18. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, till Lånefonden för bostadsbyggande för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 690 000 000 kronor;

19. till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 1 000 kronor;

20. medgiva, att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill ett belopp av 20 000 000 kronor under år 1965;

21. till Räntefria lån till bostadsbyggande för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 1 000 kronor;

22. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de ändringar i personalförteckningen för bostadsstyrelsen, som föranledes av vad departementschefen i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 föreslagit;

23. godkänna under punkten införd avlöningsstat för bostadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

24. till Bostadsstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 599 000 kronor;

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

25. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för länsbostadsnämnderna, som föranleddes av vad departementschefen i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 föreslagit;

26. godkänna under punkten införd avlöningsstat för länsbostadsnämnderna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

27. till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 7 533 000 kronor;

28. till Bostadsstyrelsen: Omkostnader för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 920 000 kronor;

29. till Länsbostadsnämnderna: Omkostnader för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 063 000 kronor;

30. besluta, att i förevarande sammanhang behandlade motioner, till den del de icke blivit under punkterna 1—29 särskilt berörda eller av utskottet behandlades i annat utlåtande, icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Svensson* i Ljungskile, *Wedén* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka beträffande bostadsbyggandets omfattning ansett, att utskottets yttrande i denna del bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets omfattning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 364 och II: 437 samt med bifall till motionerna I: 520 och II: 632, de båda sistnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anfört;

2) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka beträffande bostadsbyggandets inriktning ansett, att utskottets yttrande i vissa delar bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets inriktning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 511 och II: 623 samt I: 509 och II: 625, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, samt med avslag å motionerna I: 284 och II: 345 ävensom motionen II: 353, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kända vad reservanterna anfört;

3) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka beträffande införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet ansett, att utskottets yttrande i förevarande del bort hava den ändrade avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 4 hemställa, att riksdagen måtte beträffande införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 samt i anledning av motionerna I: 520 och II: 632, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad reservanterna anfört;

4) beträffande bostadslänets storlek

a) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Svensson* i Ljungskile, *Wedén* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del lyda så, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslänets storlek med bifall till motionerna I: 520 och II: 632 samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624, I: 511 och II: 623, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

II: 92, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

b) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett, att utskottets yttrande i vissa delar bort lyda på sätt i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslånets storlek med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 samt I: 191 och II: 297, de två förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624, I: 511 och II: 623 samt I: 75 och II: 92, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

c) av herrar *Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka och *Andersson* i Knäred, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den ändrade avfattning, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 511 och II: 623 ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och II: 92, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

5) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka beträffande formen för förräntning och amortering av vissa bostadslån ansett, att utskottets yttrande i förevarande del bort hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 7 hemställa, att riksdagen måtte beträffande formen för förräntning och amortering av vissa bostadslån med bifall till mo-

tionerna I: 520 och II: 632, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

6) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka beträffande en förvaltningsavgift för bostadslån ansett, att utskottets yttrande i denna fråga bort erhålla den ändrade avfattning, reservationen visade, samt att utskottet bort under 9 hemställa, att riksdagen måtte beträffande en förvaltningsavgift för bostadslån med bifall till motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

7) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Staxäng, Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Turesson*, vilka beträffande viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag ansett, att utskottets yttrande i nu ifrågavarande del bort lyda så, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 12 hemställa, att riksdagen måtte beträffande viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag i anledning av motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

8) beträffande bestämmelserna om räntebidrag m. m.

a) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 13 a hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört rö-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

rande en schablonmetod för beräkning av räntebidrag;

b) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Andersson* i Knäred, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den ändrade avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 13 b hemställa, att riksdagen måtte beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632 samt med avslag å motionerna I: 51 och II: 65 samt I: 168 och II: 228, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

c) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 13 b hemställa, att riksdagen måtte beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624, I: 51 och II: 65 samt I: 168 och II: 228, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

9) beträffande anslag till räntebidrag

a) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Andersson* i Knäred, vilka, under förutsättning av bifall till den med 8 b betecknade reservationen, ansett, att utskottets yttrande i berörda del bort erhålla den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 16 hemställa, att riksdagen måtte, i an-

ledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632 ävensom med avslag å motionerna I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 155 000 000 kronor;

b) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka, under förutsättning av bifall till den med 8 c betecknade reservationen, ansett, att utskottets yttrande i denna fråga bort erhålla den ändrade avfattning, reservationen visade, samt att utskottet bort under 16 hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624 samt I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 90 000 000 kronor;

10) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka beträffande ramen för långivning, under förutsättning av bifall till den med 4 b betecknade reservationen, ansett, att utskottets yttrande i viss del bort lyda så, som i denna reservation angivits, samt att utskottet bort under 17 hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 975 000 000 kronor under år 1964 samt 980 000 000 kronor under år 1965;

11) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka beträffande anslag till lånefonden för bostadsbyggande, under förutsättning av bifall till den med 3 betecknade reservationen, ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 18 hemställa, att riksdagen

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

mätte med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 avslå Kungl. Maj:ts förslag rörande investeringsanslag för budgetåret 1964/65 till Lånefonden för bostadsbyggande; ävensom

12) beträffande bostadslånens tillämpningsområde, av herrar *Staxäng* och *Svensson* i Ljungskile, utan angiven mening.

Herr **JACOBSSON, PER**, (fp):

Herr talman! Vi har inte så många reservationer i år som tidigare i detta ärende, vilket naturligtvis kan leda till den slutsatsen att de gamla motsättningarna håller på att utjämnas och att vi kanske så småningom arbetar oss fram till samförståndslösningar i en fråga, som haft så många kontroversiella inslag.

Personligen finner jag en sådan utveckling fullt rimlig. Den skulle säkert också vara möjlig exempelvis i en kommunal församling — Stockholms stad möjligen undantagen — där man är mindre beroende av politiska bindningar och principiella belastningar, som begränsar rörelsefriheten, än vad vi är här i huset.

I de bostadsdebatter som vi fört här sedan många år har vi rätt mycket sysslat med vad som varit. Jag vill inte bestrida att denna uppläggning alltjämt innebär en lockelse för oppositionen, men vill man söka medverka till konstruktiva samförståndslösningar är det kanske mera givande att tala om dagens situation och om möjligheterna för framtiden.

Jag sade, att vi inte skall uppehålla oss vid vad som skett och lovats tidigare. Jag kan dock inte låta bli att erinra om vad som har sagts — framför allt genom programmatiska uttalanden av det socialdemokratiska partiet i skilda sammanhang — att bostadsfrågan skulle lösas och bostadsbristen försvinna inom en ganska begränsad tid. Detta har misslyckats, om man nu skall uttrycka sig försiktigt, och jag förmodar att man

inte ens från regeringspartiets sida försöker bestrida detta faktum.

Från oppositionens sida — i varje fall från folkpartiets — har målsättningen varit densamma, även om vi velat angripa problemet med andra medel och från delvis andra utgångspunkter. Skillnaden är väl bara den att vi inte fått tillfälle att i praktisk politik omsätta våra handlingslinjer.

Man har alltså sagt tidigare, att bostadsfrågan skall lösas och bostadsbristen försvinna. I dag är jag benägen att tro att bostadsbristen aldrig kan helt byggas bort, om man med en fullständig lösning menar ett tillstånd, där varje människa här i landet när som helst kan få tillgång till precis den bostad han vill ha, av den storlek, belägenhet och standard som han önskar. Vare sig vi vill eller inte, tror jag att vi kommer att få anledning att justera målsättningen. Vi får antagligen känna oss belåtna om varje människa får en bostad av rimlig standard utan att vederbörande skall behöva stå i årtal och vänta i en bostadskö eller behöva anlita samvetslösa hyresskojare, även om den bostad som kan erbjudas inte i alla avseenden motsvarar den bostadssökandes egna önskningar.

Jag tror att om vi kunde nå fram till ett sådant tillstånd skulle detta betraktas som ett idealtillstånd av de hundratusentals personer som nu står och stampar i bostadsköerna.

Varför kan vi inte bygga bort bristen? Jag skall inte söka ge något uttömmande svar på den frågan. Spörsmålet är komplicerat. Givetvis är det teoretiskt möjligt att bygga så mycket, att alla behov tillgodoses, men det är knappast praktiskt genomförbart inom en begränsad tidrymd.

Av erfarenhet vet vi, även om det statistiska materialet av naturliga skäl är bristfälligt, att det verkliga nettotillskottet i lägenheter blir rätt begränsat även med nuvarande byggnadstakt. Sanneringsbortfallet i städerna är stort, och överallt i vårt land behöver gamla brist-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

fälliga bostäder mönstras ut och ersätts med nya. Lägenheter sammanslås, kraven på större bostäder växer o. s. v. När man talar om att vi årligen får 80 000—90 000 nya lägenheter, så är detta långt ifrån hela sanningen.

Helt nyligen har vi fått en utredning och ett förslag om förbättring av de gamlas bostadsförhållanden. Vi behandlar inte denna fråga i detta sammanhang, men jag vill betona att detta förvisso är en betydelsefull sektor i sammanhanget som inte tillräckligt beaktats och där förhållandena sannolikt är mera otillfredställande i de stora städerna än på den rena landsbygden.

Bostadsbristen är i dag lokaliserad främst till stockholmsregionen och övriga storstads- och tätortsområden. Denna tendens hotar att ytterligare accentueras. Detta förhållande kan ge oss anledning att fundera över om den strukturomvandling och den befolkningsomflyttning som för närvarande sker verkligen är ändamålsenlig. Onekligen har vi kommit i en ganska egendomlig situation när man inte vet hur man skall kunna härbärgera eller skaffa bostäder åt den arbetarstam som behöver flyttas över för att öka bostadsbyggandet inom bristområdena. Det förefaller uppenbart att vi, när vi i andra sammanhang diskuterar lokaliseringsfrågor och industriell utveckling, kommer att få anledning att i högre grad än hittills ta med bostadssituationen i bilden. Jag har nog den uppfattningen att detta är en viktigare faktor i den allmänna strukturutvecklingen än vad vi vanligtvis är benägna att medge.

Det måste vara något galet i systemet, när vi i detta vackra land, där vi har så gott om utrymme, frivilligt packar oss samman över och under jorden, där de naturliga förhållandena är de mest vidriga, och samtidigt skapar sanitära och medmänskliga problem som vi inte kan bemästra.

Vad jag här har sagt skulle jag närmast vilja sammanfatta så att bostadsfrågan i dagens och i ännu högre grad

morgondagens samhälle är en fråga som mera medvetet måste sättas in och beaktas på alla de områden i det moderna samhällets gestaltning, där den ändå spelar en så avgörande roll.

Jag tycker mig höra den invändningen att vad jag här sagt ju inte hör till vad vi skall diskutera i dag. Kanske inte — men jag är övertygad om att det är problem som vi inte kommer förbi i morgon.

Herr talman! Jag skall övergå till mitt egentliga ärende och säga några ord om det utskottsutlåtande vi behandlar och de reservationer som fogats till detsamma.

Jag sade i början att reservationerna är färre än tidigare och att detta rimligtvis måste betyda att vi inom utskottet har kunnat komma överens på fler punkter än förr. Detta är riktigt i viss mån, men delvis beror det väl också på att vi inte nu har uppe bostadsrabatterna, som ju brukar föranleda skiljaktiga meningar, ävensom att åtskilliga frågor är föremål för utredning och sålunda förts åt sidan för ögonblicket. Därutöver kan väl tilläggas att vi också från olika utgångspunkter mer och mer blivit överens, exempelvis om att den som har råd att betala sina bostadskostnader också skall göra detta. Det finns också andra punkter att peka på.

Jag har tidigare sagt att vi sannolikt inte kan bygga bort bostadsbristen helt, men jag är angelägen om att framhålla att vi inom folkpartiet alltså ser det som en tvingande nödvändighet att successivt öka nyproduktionen, om någon förbättring av situationen skall kunna skönjas. Både utskottet och vi som står för den med 1 betecknade reservationen synes eniga om att kraftiga åtgärder är erforderliga för att få till stånd en ytterligare ökning av bostadsproduktionen, men när det gäller stegrings-takten är meningarna i viss mån delade. Vi har också i reservationen angett en mera detaljerad tidsplan, och vi är övertygade om värdet av en mera

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

långsiktig planering som får tjäna som en målsättning i stort, även om vi är medvetna om att variationer kan bli nödvändiga, betingade av konjunkturpolitiska och arbetsmarknadsmässiga fluktuationer.

Jag vill här skjuta in att det i reservationen har insmugit sig ett fel så till vida att där anges antalet lägenheter år 1969 till 104 000. Meningen hade varit att antalet i överensstämmelse med vad som angetts i vår motion skulle utgöra 106 000 lägenheter. Det är alltså en ökning med 4 000 lägenheter för varje årsintervall.

Vi tror också att utbildningen av arbetskraft inom byggnadsbranschen är en viktig sak i sammanhanget och bör ingå som ett led i denna planering.

I fråga om bostadsbyggandets inriktning har vi inom de tre oppositionspartierna en gemensam reservation, där våra synpunkter på denna del av problemet får en ganska fyllig belysning. Av utskottsutlåtandet framgår att bostadsstyrelsen torde komma att redovisa en del av de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen i anslutning till sina äskanden under hösten 1964. Härigenom torde man kunna få en något säkrare bedömning beträffande önskemål och fördelning på olika hustyper för framtiden. I detta sammanhang kommer vi in på det gamla resonemanget om småhusbyggandets andel i den totala produktionen. Jag skall inte föra det resonemanget vidare. Jag vill bara erinra om den linje som vi tidigare följt, att förutsättningar verkligen bör skapas för ett fritt val. I den mån dessa förutsättningar verkligen föreligger är jag övertygad om att småhusandelen i produktionen kommer att öka.

Vi har i denna reservation också tagit upp frågan om kraven från de långivande myndigheternas sida beträffande dels i vad mån lån bör beviljas för bostadsbebyggelse utanför tätorter och bebyggelsecentra, dels också vilka synpunkter som bör vara vägledande för att

bedöma kreditvärdet i fråga om sådan bebyggelse.

Vad gäller den första frågan pekar väl utvecklingen närmast i den riktningen att en uppmjukning av tillämpad praxis kan tillrådas. Bilismens utveckling och snabba kommunikationer i övrigt gör inte människorna numera så beroende av färdvägens längd till arbetsplatsen eller nödiga serviceinrättningar som förr. Därigenom har förutsättningarna för ett friare val av boplatser ökat. Man måste fråga varför inte vi skall vara angelägna att söka tillmötesgå de enskilda människornas önskemål, så länge inte berättigade samhällsintressen kränkes. Det sades i en uppmärksammat motion här i riksdagen för åtskilliga år sedan, att vi kommit i det läget att bosättningen måste lokaliseras till slaskledningarna. Perspektivet är inte muntert, även om det måste medges att det är en linje som vi i betydande utsträckning tvingas följa. Jag är dock övertygad om att vi skulle kunna göra många avsteg från den utan att det händer någon större olycka.

När det gäller att bedöma kreditvärdet på en ort ligger det tyvärr nära till hands att detta i alltför hög grad påverkas av den allmänna bedömningen av sysselsättningsläget på orten. Jag vill då ha sagt att det i första hand bör vara den enskilde sökandens personliga förutsättningar som skall ligga till grund för bedömningen. Även om sysselsättningsförhållandena är mindre gynnsamma på en ort i största allmänhet, är det inte säkert att detta är förhållandet för en enskild person.

Beträffande den jordbrukspolitiska prövningen av vissa låneärenden — frågor som under den nu pågående rationaliseringen på jordbrukets område ofta aktualiseras — finns åtskilligt att säga. Jag skall här inskränka mig till att framhålla att det är angeläget att det på detta område sker ett omsorgsfullt samråd mellan länsbostadsnämnd och lantbruksnämnd och att därvid de bo-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

stadspolitiska synpunkterna tillbörligt beaktas.

I fråga om bostadslånens storlek har vi inom oppositionen något skiljaktiga meningar, och vi har därför också i särskilda reservationer var för sig angivit vår ståndpunkt. För folkpartiets del har vi i reservation 4 a anfört den meningen att en viss justering av lånegränserna redan nu borde ske, även om det är riktigt att frågan skall prövas av bostadspolitiska kommittén. Vi föreslår alltså att bostadslånens övre gräns skall vara 97 procent för företagsformer som nu får låna 100 procent och 92 procent för sådana företag som nu får låna 95 procent.

Frågan om ränta och amortering av bostadslån hör också till de spørsmål som bostadspolitiska kommittén skall överväga. Där föreslår vi en fast annuitet på ränta och amortering för privatägda småhus, som belånas fr. o. m. den 1 juli 1964. Detta skulle betyda att kostnaden för sådana bostadslån under de första åren skulle nedbringas från nuvarande 7,3 procent till omkring 5,75 procent. Som alla vet är initialkostnaderna de mest besvärande. Det bör därför vara angeläget att fördela kostnaderna jämnare under en längre del av lånets löptid. Denna reservation är gemensam för oppositionspartierna, och vi har inte på denna punkt funnit det nödvändigt att avvakta utredningens resultat.

Jag vill slutligen säga ett par ord om räntebidragen och därmed sammanhängande spørsmål. Jag har tidigare sagt att vi mer och mer börjar ena oss om att var och en som kan skall betala vad bostaden verkligen kostar. Den relativa enighet kring denna målsättning som numera synes råda gör att motsättningarna på detta avsnitt inte är alltför stora. Erfarenheten tycks ju också bekräfta att nu gällande basräntor inte utgjort någon återhållande faktor på bostadsproduktionen och bostadsefterfrågan. De yrkanden beträffande ändringar i räntesubventionerna som vi

motionsvägen har föreslagit har vi fullföljt i reservation nr 8, vilken är gemensam för folkpartiet och centerpartiet. I denna reservation har vi även återkommit med ett gammalt yrkande om införande av en schablonmetod för beräkning av räntebidragen, då vi tror att en sådan metod, inte minst ur administrativ synpunkt, har bestämda fördelar.

Jag har, herr talman, ganska flyktigt och kanske på många punkter alltför onyanserat berört huvuddragen i de reservationer som jag har varit med om att foga till detta utskottsutlåtande. Jag ber att få yrka bifall till samtliga reservationer, där herr Boman står som första namn.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Jag kan instämma med den föregående ärade talaren om att man i dagens bostadsdebatt kan konstatera att spännvidden mellan partiernas olika ståndpunkter är betydligt mindre än för tre till fyra år sedan. Det är inte många år sedan som förslagen från centerpartiets sida om en omläggning av bostadspolitiken mötte ett kompakt motstånd från majoriteten av riksdagens ledamöter. Vi föreslog en successiv avveckling av de generella bostadssubventionerna med början i de äldre husen, för att hyressplittringen mellan äldre och yngre hus skulle minskas. Vi förutsatte samtidigt en förstärkning av bostadsstödet till hushållsgrupper med relativt låga inkomster, främst barnfamiljer. Vi skisserade också vissa huvudpunkter för ett nytt finansieringssystem. De direkta statliga lånen skulle ersättas av lån med statliga garantier. Man borde pröva att genom värdebeständiga lån utjämna de inledande höga kostnaderna och motverka hyressplittring. Man borde också lägga om amorterings- och räntebetalingarna så att man även därigenom fick en liknande utjämning. Åtminstone under en övergångstid skulle de generella subventionerna användas i samma syfte.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Riksdagsmajoriteten ställde sig som sagt helt avvisande till dessa förslag, men i dag kan det konstateras att även majoriteten nu beträder vägen med en successiv avveckling av de generella subventionerna med början och tyngdpunkten i de äldre husårgångarna. Det har också genomförts en ökning av bostadsstödet till barnfamiljerna. Utskottet har förklarat att det bör framläggas en plan för fortsatt avveckling av de generella subventionerna. För oss som i flera år föreslagit en sådan plan är givetvis detta tillfredsställande.

Går jag sedan till direktiven för den bostadspolitiska kommittén återfinner jag de övriga punkterna rörande finansieringssystemet som jag nämnt förut, nämligen kreditgarantisystem, värdebeständiga lån, variabla ränte- och amorteringsbetalningar och subventionernas funktion som övergångsinstrument. Ja, det förhåller sig t. o. m. så att dessa synpunkter i väsentliga avsnitt är bärande för direktiven. Det är mot bakgrunden av dessa omständigheter, herr talman, som jag vågar påståendet att spännvidden mellan partierna nu är betydligt mindre, att motsättningarna inte är så djupgående som tidigare, vilket naturligtvis från vår synpunkt är glädjande.

Vad beträffar avvecklingen av de generella subventionerna föreligger olika ståndpunkter. Vid fjolårets behandling av dessa frågor framhöll utskottet att subventioneringens primära syfte inte är att sänka de boendes kostnader utan att genom en stabilisering av kapitalkostnadsfaktorn skapa gynnsamma betingelser för bostadsproduktionen. Vi har intet att erinra mot ett sådant uttalande, men den ökning av subventioneringen i fråga om de senaste husårgångarna som föreslagits stämmer inte med detta uttalande.

Det har inte klargjorts att bostadssubventioneringens nuvarande nivå skulle hämma nyproduktionen. Det förefaller föga troligt att så skulle vara fallet, eftersom ju subventioneringen medfört att

bostadsfinansieringen blir oberoende av ränteutvecklingen. De diskontohöjningar som förekommit har alltså på detta område ingen inverkan.

De s. k. överkostnaderna kan spela en viss besvärande roll, det medger jag, men i så fall bör man ändra på lånereglerna så att överkostnaderna minskas och man på den vägen kommer till rätta med problemet.

Vi i centerpartiet kan alltså inte biträda regeringens förslag i den delen. Vi anser det angelägnare att öka det speciella stödet till barnfamiljer i låga inkomstlägen och menar att om man genomför en sådan åtgärd bör det också vara möjligt att gå något längre i fråga om avvecklingen av de generella subventionerna än vad regeringen har föreslagit.

Jag vill säga att ett grundfel vid ökningen av familjebostadsbidraget som företogs av förra årets riksdag var att de sämst ställda barnfamiljerna inte fick någon förbättring alls. Vi anser att den saken bör rättas till nu och har därför föreslagit att det förhöjda familjebostadsbidraget skall utgå med 150 kronor mer per barn i inkomstlägen upp till 6 000 kronors beskattningsbar inkomst och med 50 kronor mer per barn vid 6 000—8 000 kronors beskattningsbar inkomst.

Medan regeringen föreslår dels en avveckling av vissa generella subventioner, dels en ökning av vissa generella subventioner, går vi således in för dels en avveckling av generella subventioner och dels en ökning av det speciella stödet till de grupper som bäst behöver det.

Om det här föreligger en mera djupgående motsättning kan vara svårt att säga. Om det rör sig om nyanser i taktiken av subventionsavvecklingen, kan man knappast säga att så är fallet. Däremot föreligger en mycket betydande motsättning om socialdemokraterna fortsätter att kategoriskt säga nej till förbättringar för de sämst ställda barnfamiljerna via familjebostadsbidraget,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

som vi visserligen inte behandlar här i dag därför att kostnadstäckningen för detta ligger på en annan huvudtitel. Vi anser nämligen med hänsyn till den inriktning bostadspolitiken bör kunna få med utgångspunkt från direktiven till bostadspolitiska kommittén riktigt att det ekonomiska stödet till de inkomstsvaga grupperna måste tillmätas mycket stor betydelse. Det är på detta område som det direkta stödet bör höra hemma.

En annan sak är hur detta stöd bör utgå. När familjebostadsbidraget av nuvarande typ infördes på 1940-talet övervägde man att ge stödet en utformning som icke innebar någon anknytning till bostadskonsumtionen utan skulle få formen av ett mera allmänt familjepolitiskt stöd. Den saken sköts dock på framtiden, och samma sak har skett vid några tillfällen senare då man i utrednings-sammanhang snuddat vid dessa spörsmål.

När nu bostadspolitiken lagts i stöpleven i sin helhet bör tiden vara mogen att verkligen ta upp denna fråga på allvar. Man bör som vi ser det lägga om familjebostadsrabatterna till familjepolitiskt stöd utan bostadsanknytning. Skälen för bidrag är att vissa familjer anses ha för låga inkomster för att ha tillräcklig standard både i fråga om bostad och i andra avseenden. Det ekonomiska tillskottet är det primära. Man bör här beakta det förhållande som ligger i skillnaden mellan 1930-talets lågstandardsamhälle, som man utgick ifrån på 1940-talet, och den högre standardens samhälle, som vi är mitt uppe i och som vi också ser fram emot. Även vid högre standard ser det ut att föreligga sådana skillnader i standard på grund av inkomstolikheter och olikheter i försörjningsbörd, att ekonomiska tillskott till de sämre ställda familjerna är befogade. Men ju högre den allmänna standarden blir, desto svagare blir motive-ringen för att stödet skall knytas till en speciell konsumtion, i detta fall bostadskonsumtionen.

Vi anser från den utgångspunkten att

familjebostadsbidragen bör omvandlas till ett stöd inom den allmänna familjepolitiken. Härigenom skulle man bl. a. komma ifrån vad som nu inträffar i åtskilliga fall, nämligen att familjer även i mycket låga inkomstlägen, som i och för sig skulle vara förtjänta av ett ekonomiskt stöd, ställs utanför möjligheten till familjebostadsbidrag därför att de inte bor i rätt hus.

Jag har här nödgats tala en del om familjebostadsbidragen, som formellt inte behandlas vid detta plenum, emedan de, som jag tidigare sade, hör till femte huvudtiteln. Jag anser emellertid att vårt förslag till bostadspolitikens utformning så intimt hör samman också med denna del av frågan, att jag inte kunnat undgå att ta upp den här.

I fråga om bostadsproduktionens inriktning är väl den låga andelen småhus och vissa frågor rörande miljöns utformning de mest framträdande problemen. När man som vi här i landet har en bostadsmarknad där den bostadssökande får ta vad som bjuds och inte har valmöjlighet, utgör konsumenternas efterfrågan ingen vägledning, i varje fall högst obetydligt. För vår del anser vi det inte troligt att höghus, storhuskoncentration och hård markexploatering skulle fått en sådan omfattning på en bostadsmarknad där konsumenternas efterfrågan hade varit vägledande. Det kan med tanke på en framtida bostadsmarknad befaras att här föreligger en felinvestering.

I fråga om småhusen vet vi att de allmänna önskemålen att bo i småhus eller egnahem är långt större än den nuvarande produktionsandelen. Vi ligger också lågt vid en internationell jämförelse. Skall vi kunna få en större småhusandel i detta land måste detta beaktas bl. a. vid planeringen. Enligt vår mening bör de kommunala femårsprogrammen, av vilka den första årgången kommer att redovisas i år, bli föremål för en genomgång i syfte att utröna om småhusandelen är tillräcklig. På grundval därav bör man sedan vidta erforder-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

derliga åtgärder, så att vi får en större andel småhus i den s. k. planeringsreserv som de rullande femårsprogrammen utgör.

Självfallet måste också de ekonomiska betingelserna för småhusbyggandet uppmärksammas. Det mest hämmande härvidlag torde för närvarande vara de stora överkostnaderna. Anpassningen av det s. k. lånetaket har inte varit tillräcklig med hänsyn till produktionskostnadernas stegring. Inte minst i de större tätorterna och områdena kring dem har de belopp som måste anskas vid sidan av den reguljära belåningen blivit mycket betydande. I sina motioner har centerpartiet föreslagit en höjning av lånetaksberäkningen med 10 000 kronor. Vi anser en sådan åtgärd nödvändig, om inte småhusbyggandet skall komma på efterkälken ännu mer.

Sedan motionen väcktes har emellertid regeringen fattat beslut på administrativ väg om en ändring av reglerna för låneunderlaget. Vilka verkningar detta kommer att få i praktiken är ännu inte klart. Utskottet framhåller att yrkandet om höjning av lånetaket torde sakna aktualitet sedan regeringen nu beslutat om ändring. Är det så att regeringen genom beslutet biträtt motionerna, är det givetvis bra. Vi återkommer dock på denna punkt, om regeringens åtgärder inte skulle visa sig vara till fyllest.

Den omläggning av småhusbelåningen som beslöts för några år sedan medförde en fördyring för småhusägarna under de första åren. Vi motsatte oss att omläggningen skulle få en sådan effekt, liksom bostadsstyrelsen, och ansåg att man i avvaktan på förslag av bostadspolitiska kommittén borde tillämpa fast annuitet för dessa lån, vilket skulle medföra lättnad för småhusägarna under de första åren, som är mest betungande och kostnadskrävande.

Det tycks råda allmän enighet om att småhusboendet är särskilt eftersträfvansvärt för barnfamiljerna. Jag vet inte vad herr Bergman kommer att säga

på den punkten. Jag har i varje fall inte blivit motsagd hittills. Vi får emellertid ha klart för oss att för barnfamiljer i måttliga och låga inkomstlagen är de ekonomiska möjligheterna att förvärva småhus starkt begränsade. Det finns faktiskt en tendens till att småhusboendet beträffande barnfamiljerna på vissa orter håller på att utvecklas till en exklusiv boendeform.

Centerpartiet har återkommit med sitt förslag om prövning av denna fråga i syfte att tillskapa ett speciellt stöd för barnfamiljernas småhusförvärv. Jag beklagar att det inte heller i år gått att finna stöd för denna tanke. Som vi ser saken är detta en mycket angelägen fråga om man skall föra en, som det brukar heta, barnfamiljevänlig bostadspolitik.

Bland dagens bostadspolitiska problem finns på vissa håll särdrag som inte gäller för landet i dess helhet. Jag tänker främst på de speciella problemen dels på landsbygden och i de mindre orterna, dels i storstadsområdena.

I storstadsområdena har bostadsköerna blivit något av fasta institutioner, något av en s. k. normal företeelse. På vissa håll brukar man paradoxalt nog ta detta till intäkt för påståendet att nuvarande system för bostadstilldelning bör bibehållas, ty — säger man — det innebär bostadstilldelning efter behov och inte efter plånbokens tjocklek. Men innebär det här systemet verkligen tilldelning efter behov? Efter vad jag har kunnat finna är det följande som avgör bostadsinnehavet: optionsrätt, nepotism — ett konstigt ord som jag skall förklara senare — ransonering, kö samt inkomst och förmögenhet.

Optionsrätten innebär att den som en gång fått en lägenhet behåller den, oavsett om hans behov är små eller stora i förhållande till dem som ingen lägenhet har.

Med nepotism menar jag att den som har de rätta förbindelserna — släktskaps- eller vänskaps- t. ex. — med

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

byggmästare som har någon lägenhet till övers eller med en person som avflyttar från orten kan få en lägenhet.

Kö- och ransoneringsystemet utvecklas inom bostadsförmedlingen, som ju gäller huvudparten av de nytillkommande lägenheterna. Man ransonerar lägenhetsstorlek efter det behov som förmedlingsmyndigheten bedömer att de bostadssökande har. Man ordnar i kö efter den ordning som förmedlingsmyndigheten finner behovet av bostad vara mer eller mindre trängande hos den sökande.

Den s. k. inkomst- och förmögenhetsprincipen skär igenom alla de övriga principerna för bostadstilldelning. Vi har ett speciellt förhållande i det s. k. östermalmssystemet, enligt vilket en person som är i besittning av en större lägenhet, ofta med låg hyra, hyr ut en stor del av den eller kanske hela lägenheten i form av mer eller mindre möblerade rum till inneboende och därigenom bor gratis själv eller helst får en slant över. Inkomst- och förmögenhetsprincipen återspeglar sig också däri, att s. k. släktskaps- och vänskapsövertåtelser av lägenheter underlättas av en mer eller mindre rundhänt tilltagen »handtryckning».

Man återfinner också inkomst- och förmögenhetsprincipen mera självständigt när den bostadssökande helt enkelt betalar ett antal tusenlappar, för att komma i besittning av en lägenhet, till den förutvarande lägenhetsinnehavaren, till hyresvärden eller till en mellanhand, som väl i så fall betingar sig en rätt rundlig provision för att — som man säger — fixa det hela. Det har framskyntat att svartabörsnoteringen för lägenheter i de finaste lägena här i Stockholm skulle ligga på cirka 10 000 kronor per rum.

Men inkomst- och förmögenhetsprincipen återspeglar sig också i kö- och ransoneringsystemet. Har den som tilldelas en viss lägenhet råd att betala hyran eller den insats som kanske krävs?

Har han eller hon råd med tanke på de långa resor till och från arbetet som blir följden av att den tilldelade lägenheten är illa belägen i förhållande till vederbörandes arbetsplats? Det förekommer att också bostadsföretag som brukar hänföras till de s. k. allmännyttiga ställer krav på stora årsinkomster för att man skall få tillgång till en lägenhet. Årsinkomster på över 30 000 kronor har nämnts i det sammanhanget. Det är ett ganska egendomligt uttryck för allmännytta, synes det mig.

Detta, herr talman, är i mycket stark sammanfattning vad jag har kunnat utläsa ur huvudstadspressens belysning av bostadssituationen på senare tid här i Stockholm. Man kan inte begära att en journalist, som vill belysa vissa ting, i en kort tidningsartikel skall kunna åstadkomma en allsidig belysning — han sätter fingret på de mest ömma punkterna — men om belysningen är ensidig brukar det komma bemötanden och vederlägganden. I det här fallet har jag inte funnit några påtagliga sådana vederlägganden. Dess värre tycks situationen vara så beklämmande som jag här sammanfattningsvis har försökt beskriva.

Det har höjts röster för polisiära åtgärder mot de hyresjobbare som bryter mot lagen och utnyttjar situationen till egen rundhänt vinning. Ja, visst skall man eftersträva att lagen efterlevs, och visst skall man slå ned på dessa jobbare, men hur många överlåtelser sker med en hyresjobbare som mellanhand? Hur skall man förfara med de fall — hur många de nu kan vara — där ingen mellanhand förekommer och kanske båda parterna med hänsyn till den förhandenvarande situationen är tillfredsställda med affären på det hela taget? Skall man söka tillskapa något slags angivarsystem? Kan man komma till rätta med de här problemen utan att söka komma till rätta med orsakerna? Finns det med andra ord någon möjlighet att lösa problemet och komma bort från bostadsträsket, om det

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

här systemet för bostadstilldelning och reglering av bostadsmarknaden bibehålls? Jag ställer frågan.

Det behöver byggas mer — ja, förvisso är det väsentligt att detta sker, men trots den avsevärda ökningen av bostadsproduktionen har bostadsköerna förlängts och tycks nu vara längre än någonsin. Man har inte lyckats bygga ifatt bostadskön, som det heter.

I en interpellationsdebatt i höstas i andra kammaren medgav inrikesministern att det var en uppgift för lokaliseringspolitiken att söka länka folkomflyttningen förbi storstadsområdena. Det är ju en tanke som vi på vårt håll har hävdat sedan länge. Det måste ur bostadspolitisk synpunkt, som vi ser det, vara angeläget att söka minska inflyttningstrycket på de stora städernas bostadsmarknad. Också den möjligheten bör utnyttjas så långt det går.

Men kvar står att sådana åtgärder som jag här nämnt kommer att vara otillräckliga så länge man bibehåller detta regleringssystem som medfört en sådan olycklig fastlåsning på bostadsmarknaden. Det är en angelägen bostadspolitisk uppgift att komma bort från detta system. Avvecklingen ortsvis bör fortsätta, samtidigt som man så gott det går söker anpassa sig mot hyresparitet på orter där regleringen tills vidare bibehålles. Man bör sikta till att åstadkomma en slutlig avveckling så snart som möjligt. Med hänsyn till att bostadspolitiken i övrigt nu ligger i stöpsleven och möjligheter till balanserande åtgärder således ligger inom nära räckhåll bör den tidpunkt då en slutlig avveckling kan ske vara relativt näraliggande.

Låt mig så avslutningsvis, herr talman, beröra landsbygdens och de mindre orternas problem. Från vårt håll har vi varit starkt kritiska till den negativa hållning gentemot bostadsbygandet på landsbygden och i de mindre orterna som tillämpats på senare tid. Man har dels en s. k. arbetsmarknadspolitisk prövning, dels en jordbrukspolitisk

prövning, båda av hämmande och restriktiv karaktär.

Den arbetsmarknadspolitiska prövningen innebär att man i orter och områden — det kan bli stora områden och också rätt stora orter — där myndigheterna bedömer de framtida sysselsättningsmöjligheterna såsom mindre goda, intar en starkt restriktiv hållning även till egnahemsbyggandet. Vi har vänt oss mot denna ordning. Man bör inte ha någon sådan prövning i enskilda egnahemsärenden. Liksom i övrigt bör det vara den enskilde sökandens egna förutsättningar och inte myndigheternas restriktiva och schablonmässiga bedömningar som skall vara avgörande vid läneärendens bedömning.

Den jordbrukspolitiska prövningen innebär att det i allmänhet inte beviljas lån till bostadshus på en fastighet som inte beräknas bli bestående som självständig brukningsdel. Detta är givetvis beklagligt för de familjer som tills vidare skall bebo sådana fastigheter och som behöver en bättre bostad. Men det måste också uppmärksammas att den fortgående rationaliseringen inom jordbruket medför att dessa problem får allt större omfattning. Bl. a. blir rationaliseringsobjekten större, och härav följer att även fastigheter med bostadshus, till vilka statligt bostadslån beviljas, blir bortrationaliserade. Jag skall söka belysa innebörden av detta genom ett exempel.

Antag att det på ömse sidor om en allmän väg finns två egnahem, både statligt belånade, byggda samma år och likvärdiga i utförande. Det ena är ett fristående egnahem, det andra utgör bostadshus på en mindre jordbruksfastighet. Om det fristående egnahemmet försäljs övergår det statliga lånet automatiskt på den nye ägaren. Om däremot jordbruksfastigheten sammanläggs med en annan brukningsdel och bostadshuset följaktligen inte behövs för jordbrukets behov inträffar följande. Lantbruksnämnden köper fastigheten och löser därvid in samtliga lån, även

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

egnahemslånet. Åkerjord och skog försäljs till en intilliggande fastighet. Bostadshuset jämte tomt avstyckas och blir vanlig bostadsfastighet. När lantbruksnämnden sedan skall försälja denna bostadsfastighet finns inget statligt bostadslån att tillgå, trots att egnahemmet nu är direkt jämförbart med det som var beläget på andra sidan landsvägen.

Jag tror att detta belyser problemets innebörd. Man bör för sådana här fall tillskapa en sådan ordning att det blir tillgång till bostadslån på samma sätt som på bostadsmarknaden i övrigt. Men det belyser också att den nuvarande jordbrukspolitiska prövningen har kommit i ett annat läge till följd av rationaliseringsverksamheten. Enligt vår mening fyller den inte en godtagbar funktion utan bör avvecklas. Den allmänna bostadspolitiska bedömningen bör sålunda tillämpas också i fall av den art jag här berört.

Tyvärre återspeglar sig den restriktiva hållningen till bostadsbyggandet på landsbygden och de mindre orterna också i direktiven för den bostadspolitiska kommittén. Vi kan inte godtaga detta och hade väntat oss en reaktion från riksdagens sida. Tyvärre tycks inte så bli fallet. Utskottets majoritet har ställt sig avvisande. Jag noterar dock att de övriga oppositionspartierna stöder de tankar som kommit till uttryck i vår motion i den här frågan.

Denna ordning med den arbetsmarknadspolitiska prövningen står knappast i god överensstämmelse med riksdagens tidigare uttalanden i denna fråga. Jag syftar på uttalandet år 1953, som bekräftats 1956 och 1960. Lantmäteristyrelsen har i remissyttrande framhållit att berörda råd och anvisningar uppenbarligen inte kan tillämpas i strid mot riksdagens sålunda gjorda uttalanden. Ja, det borde ju vara riktigt vad lantmäteristyrelsen säger, men häremot får man ställa de överklagningsärenden som då och då framkommer. Mer än en gång har bostadsstyrelsen och i vissa fall Kungl. Maj:t rättat till de beslut som

de underlydande myndigheterna fattat i låneärenden av detta slag. Uppenbarligen har man i de primära besluten i sådana fall inte iakttagit de från statsmakternas sida uttalade intentionerna, som alltså äger giltighet. Det är gott och väl att dessa enskilda ärenden rättats till. Men hur många är de fall som genom överklagning går till högre instans sedan man fått avslag i den första? Det har uppenbarligen sina risker att ge myndigheterna alltför lösa tyglar att bestämma var det skall få byggas egnahem och var det inte skall få byggas sådana.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till samtliga reservationer under statsutskottets utlåtande nr 42 där mitt namn förekommer.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Risken i en sådan här bostadsdebatt är upprepningen, men jag skall försöka yttra mig på sådant sätt att jag inte uteslutande återger vad de två föregående talarna sagt, även om jag i stort sett och i det mesta kan instämma med dem, något som ju också framgår av reservationerna till utskottsutlåtandet.

Föreliggande utlåtande är emellertid ur allmänt bostadspolitisk synpunkt mycket originellt. Det står i en av dagens tidningar att »i jämförelse med den kardinalfråga som lindrandet av bostadsnöden utgör är det underordnade ting som statsutskottets utlåtande om bostadsförsörjningen sysslar med». Det är inte alltid jag har samma uppfattning som den tidningen — Stockholms-Tidningen — men man får nog ändå säga att uttalandet är riktigt.

Då blir frågan, om detta beror på statsutskottet eller ens på riksdagen. Såvitt jag förstår, beror det inte på någon av dessa två instanser, utan det avgörande här liksom beträffande bostadspolitiken i övrigt är regeringens agerande. Regeringen har enligt min mening på ett effektivt sätt hindrat riksdagen

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

att översiktligt och i ett sammanhang behandla de olika åtgärder som behövs för att lösa bostadsfrågorna. Regeringen delar upp problemet när det egentligen borde behandlas i ett sammanhang.

Låt mig ta ett exempel. I dag behandlar vi bostadsbyggandets omfattning, de generella subventionernas utformning och lånesystemet såsom tre huvudpunkter enligt statsutskottets utlåtande. Det är viktiga frågor där vi har de traditionella motsättningarna, som tydligt kommit fram i de två föregående anförandena. Om några veckor får kammaren behandla den av regeringen föreslagna byggransoneringsen — det blir en ny debatt som troligen kan komma att innefatta mycket av just de problem som rör bostadsbyggandets omfattning. Byggransoneringsen har ju direkt motiverats av att vi behöver ett ökat bostadsbyggande, och genom att hålla tillbaka — som inrikesministern nyss sade i medkammaren — byggandet av stora banklokaler och stora affärshus skulle man få utrymme för ett ökat bostadsbyggande. Ja, det spörsmålet får vi diskutera om några veckor. Efter ytterligare några veckor skall vi diskutera familjebostadsbidragen, och det har lett till att vi i dag inte kan behandla de generella och individuella subventionerna i ett sammanhang, såsom vi borde göra, utan måste ta dem var för sig. Miljöfrågorna är ett annat område; de här väckta miljömotionerna är på sedvanligt sätt remitterade till allmänna beredningsutskottet och dyker väl upp i sena timmen här i kammarna. Och slutligen, det kanske viktigaste: När bedömer riksdagen det ekonomiska utrymmet för bostadsbyggandet? Den tycks ändå inte göra det i dag eftersom det i statsutskottets utlåtande föreliggande materialet inte ger underlag för en sådan bedömning.

Min slutsats är alltså att regeringen skickligt splittrar frågorna. Man spelar medvetet på riksdagens tungrodda arbetsformer för att komma ifrån den helhetsbedömning som är nödvändig för att vi skall klara detta problem.

Låt mig här efter säga något om dagens huvudfråga, bostadsbyggandets omfattning. Här föreligger från visst håll reservationer som går ut på att man skall öka bostadsbyggandet. Utskottsmajoriteten yttrar sig något försiktigare och stannar för 85 000 nya lägenheter 1964 respektive 1965. Men så tillägger utskottet något ganska säreget: »Om utvecklingen på arbetsmarknaden möjliggör en ökning av bostadsproduktionen bör igångsättningen öka.» Det läser vi alltså i dag, samtidigt som vi i tidningarna kan se

att chefen för arbetsmarknadsstyrelsen i ett tal har meddelat att — som vi redan tidigare vetat — riskerna för överhettning på arbetsmarknaden är mycket stora och blir större under sommaren och hösten,

att enbart arbetsmarknadspolitiska åtgärder inte räcker och

att det fordras en skärpt finans- och kreditpolitik. Man frågar sig vad talet om skärpt finanspolitik innebär. Är det ett underhandsmeddelande om att bostadsbyggandet inte ens kommer att gå upp till 85 000 lägenheter utan måste bli mindre för att man skall kunna hålla sig inom de ekonomiska förutsättningarnas ram, eller vad menas egentligen? Ur denna synpunkt kunde det vara intressant att få höra inrikesministern uttala sig, som ju inom regeringen har det direkta ansvaret för arbetsmarknadsstyrelsen.

Man kan också jämföra statsutskottets nämnda yttrande med finansministerns tal häromdagen, då han spådde ett gott ekonomiskt år. Blir året gott även för de bostadslösa? Innebär inte ett gott år för finansministern ökade svårigheter för bostadsbyggandet och dess expansion?

Mot denna bakgrund ter det sig egentligen ganska säreget att utskottsmajoriteten skyller på bristande planeringsresurser, eller åtminstone åberopar det som skäl för en särskild försiktighet vid bedömningen av bostadsbyggandets vidare ökning.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Tror regeringen verkligen att man kan bygga bort bostadsbristen?

En regeringen närstående person, Erik Svensson i Hyresgästförbundet — som ju av Veckojournalen har utsetts till en av de hundra mäktigaste männen här i landet — har laborerat med ett ökat bostadsbyggande på 110 000 lägenheter såsom en möjlighet att klara bostadsbristen. I och för sig vore det utomordentligt bra att kunna bygga 110 000 lägenheter, men ett överslag ger vid handen att det skulle fordra 2 1/4 miljarder kronor utöver de cirka 4 miljarder som vi för närvarande använder för bostadsbyggandet. Det är ju den ekvationen vi måste lösa för att över huvud taget stå på fast mark när vi talar om bostadsfrågorna.

Man kan fråga sig hur stort det ekonomiska utrymmet är för ett ökat bostadsbyggande eller för ett bostadsbyggande om 85 000 lägenheter. Jag har roat mig med att titta i finansplanen för att få ledning för en sådan bedömning. Finansministern tar där bl. a. upp frågan om näringslivets självfinansiering. Han säger att näringslivet nu får anpassa sig till en lägre självfinansieringsgrad men öka den externa finansieringen, alltså öka upplåningen. Men så fortsätter finansministern med en sak som har intresse för bostadsbyggandet. Han säger att denna effekt emellertid inte uppnås om en ökad lånefinansiering skulle möta institutionella hinder på kreditmarknaden. Han fortsätter: »Jag har min uppmärksamhet riktad på riskerna härför och vill i detta sammanhang deklarerat att i den mån den svenska kreditmarknadens institutionella förhållanden visar sig lägga hinder i vägen för en önskad upplåningsökning kommer dessa hinder att undanröjas.»

Detta uttalande tycker jag bör sättas in i sitt bostadspolitiska sammanhang. Det är nog tyvärr på det sättet att den intressantaste personen när det gäller bostadspolitiken för närvarande inte är inrikesministern utan just finansminis-

tern. Läget är ju i dag att igångsättningen av nya lägenheter i stort sett under lång tid har stoppats. Nya byggnadskreditiv har lagts på hög — bankerna får inte bevilja dem — och det är alltså inte bristen på kreditinstitutioner som utgör hindret, utan det är bristen på kapital. I själva verket har inskränkningarna gått så långt att det kan vara svårt att sysselsätta vissa byggnadsarbetare med bostadsbyggande, utan dessa får hållas i gång med vissa andra sysselsättningar. När det gäller bostadsbyggandet är således inte just nu bristen på byggnadsarbetare det allvarliga utan bristen på pengar.

Vad gör nu finansministern? Ämnar han undanröja de, som han sade, institutionella hinder för en ökad upplåning som till äventyrs kan föreligga och komma med något nytt förslag om ett kreditinstitut, eller ämnar regeringen kapitulera? Kan han skaffa pengar för det planerade bostadsbyggandet och det önskvärda ökade bostadsbyggandet, eller är det en fråga som regeringen bara överlämnar till riksbanken att sköta om på det sätt som är ekonomiskt försvarligt?

Vad som alltså är intressant att veta — vilket inte framgår av statsutskottets utlåtande nr 42 — är hur man bedömer det finansiella utrymmet för ett ökat bostadsbyggande och för ett bostadsbyggande om planerade 85 000 lägenheter.

Låt oss emellertid hoppas att vi kan bygga dessa 85 000 lägenheter. Man frågar då: Hur skall de byggas? Visar erfarenheten under de senaste tio åren att byggandet har skett på sådant sätt att man tillgodosett konsumentens önskan? Jag skulle vilja säga att om det är något som bostadskön avslöjar så är det att byggandet har varit felinriktat. Vi har i dag cirka 403 000 människor i bostadskön. Av dem är något över 120 000 utan egen bostad. Resten, alltså 280 000, söker en annan bostad; de trivs inte, de vill ha en större, en bättre, en rymligare bostad, en bostad

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

som är ur miljösynpunkt bättre lägen eller som ligger närmare arbetet och närmare serviceanordningar, fritids- och grönområden eller mera centralt. Det väsentliga är att de icke är nöjda.

Den här siffran, 280 000 människor — som visserligen har bostad men som inte är nöjda — avslöjar att bostadsbyggandet under de senaste åren inte har bestämts av bostadskonsumentens önskan utan av någon annan, och denna »någon annan» är bostadsstyrelsen, myndigheterna, regeringen och de som har ansvaret för den nuvarande katastrofala situationen på bostadsområdet.

Låt mig ta ett annat exempel. Vi frågar oss nog alla om det ändå inte byggs för små lägenheter. Om man ser på fördelningen av lägenhetstyper, finner man till sin förvåning i bostadsstyrelsens petita för nästa budgetår att lägenhetstillskottets fördelning på olika lägenhetstyper visar att antalet av de största lägenheterna — alltså de på minst fyra rum och kök — har minskat från 1960 till 1962. År 1960 utgjorde dessa större familjelägenheter 14,3 procent. År 1961 var man nere i 10,5 procent, och år 1962 lyckades man hålla sig kring 11 procent.

Den här stagneringen — och i viss mån försämringen — när det gäller bostadsutrymmet kan inte försvaras, och den står uppenbarligen inte i överensstämmelse med bostadskonsumenternas önskemål.

Man går då till statsutskottets utlåtande och undrar vad majoriteten i utskottet önskar att man skall göra. Uppenbarligen önskar majoriteten ingenting. Den önskar ingen ändring. Åtminstone framlägger den inte något förslag som kan åstadkomma en ändring till större och familjevänligare lägenheter. Det samma gäller enligt den socialdemokratiska majoritetens utlåtande småhusbyggandet.

De tidigare talarna har varit inne på småhusbyggandet. Jag skall fatta mig mycket kort och konstatera att här har

det rätt förhållanden under de senaste tio åren som inte heller är försvarbara och som har lett till att småhusens andel av nettotillskottet bostäder under femtonårsperioden 1945—1960 har legat omkring 15 procent eller något därunder. Det är ju alldeles oefterrättligt att vi under hela efterkrigsperioden har byggt så få egnahem och andra småhus — radhus, kedjehus och fristående hus — som den här siffran visar. Det är oefterrättligt därför att man vet hur stor efterfrågan det finns på egnahem, radhus och kedjehus som ägs men som inte uthyrs. Vad vore väl naturligare, om regeringen verkligen ville tillgodose konsumenternas önskemål, än att inrikta alla ansträngningar på att öka småhusbyggandet?

Att människorna vill bo i småhus beror naturligtvis inte bara på att man känner sig tryggare i sitt boendeförhållande i ett eget hem, att det ger en ekonomisk trygghet och över huvud taget en känsla av personlig säkerhet. Det beror också i stor utsträckning på att småhusen är större än lägenheter i flerfamiljshus. Huvudorsaken till att folk vill flytta är nämligen den låga utrymmesstandard. Det har under de senaste månaderna kommit ett betänkande från bostadsbyggnadsutredningen som handlar om konsumtionsmönstret på bostadsmarknaden och som ur den här synpunkten är utomordentligt intressant. Det är alltså en undersökning om hur folk vill bo och bor i Västerås, Skellefteå och Ljungby, där man intervjuat cirka 1 000 hushåll. Det visar sig då att huvudorsaken till människornas flyttningsfunderingar är att lägenheten är för liten. 40 procent av gruppen »makar under 35 år» både i Västerås och i Skellefteå anger nämligen detta som ett skäl för sin önskan att flytta. Det framgår också av den här mycket intressanta utredningen att flyttningsvilligheten är betydligt större i yngre hushåll än i äldre. Det kan naturligtvis ha sin förklaring, men de yngres önskan att flytta är alltför stor. I Väster-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ås vill sålunda ungefär varannan familj i åldersklassen 20—34 år flytta och ha en annan lägenhet. I de högre åldersgrupperna, 50—60 år, är det bara en av sex å sju familjer som vill flytta.

Dessa siffror visar ytterligare en sak. De visar att den nuvarande bostadspolitiken inte är inriktad på att klara ungdomens och de yngre familjernas bostadsproblem. Man kan ju inte med bästa vilja i världen säga att det förs en familje- och ungdomsvänlig politik, då varannan eller var tredje ungdom står i bostadskön och cirka 50 procent av de unga familjer som har bostäder vill ha en annan bostad.

Nu säger kanske någon att dessa undersökningar saknar varje betydelse, eftersom folk alltid vill bo bättre men inte är beredda att betala mera för sina bostäder än vad de gör. Jag tror att det är en myt att folk inte vill betala för sina bostäder. Det är en myt som ganska eftertryckligt vederläggs av bostadsbyggnadsutredningens betänkande. Det visar sig nämligen att de som vill flytta ingalunda avskräcks av perspektivet att få betala högre hyror. Till och med upp till 50 procent högre hyra är man beredd att betala, om man får en bättre vara, d. v. s. om man får en större och bättre lägenhet.

Orsaken till detta är väl att bostadskostnadernas andel av inkomsten inte är så stor som man tidigare har räknat med. Skulle man tillgodose de personliga önskemålen bland de tusen intervjuade, så skulle hyrorerna i stort sett komma att ligga något över 20 procent av vederbörandes inkomster. Hyresprocenten har nämligen visat sig vara betydligt lägre än vad man tidigare räknat med.

När dessa frågor behandlades av bostadssociala utredningen på 1940-talet, räknade man med att varje familj skulle ha råd att disponera cirka 20 procent av en normal inkomst för sin bostad. Vid de intervjuer som gjorts har man emellertid nu kommit fram till att vid intervjutillfället var hyresprocenten

bara cirka 13 i Västerås och 12 i Skellefteå. Det innebär alltså att det finns både villighet och möjlighet från bostadskonsumenternas sida att betala mer i hyra om de får mer för pengarna.

Det hade, såvitt jag förstår, sett betydligt bättre ut, om statsutskottet vid sin snabbbehandling av bostadsfrågan inte bara hoppat över den här saken utan också tittat litet närmare på det tillgängliga utredningsmaterialet och gjort sina kommentarer till det. Över huvud taget finns det en tendens att det material från pågående utredningar som finns i stor utsträckning inte behandlas av riksdagen, om det inte stämmer överens med de intentioner som majoriteten — socialdemokraterna — har. Det stoppas in i en ny utredningskvarn och försvinner på det sättet.

Jag skulle slutligen, herr talman, också vilja ta upp något om de nuvarande bostads- och byggnadskostnaderna i olika bebyggelseobjekt. Min huvudfråga är framför allt: Varför har de s. k. allmännyttiga bostadsföretagen inte lägre hyror än de enskilda företagen? De allmännyttiga bostadsföretagen, som har hand om flertalet flerfamiljshus, har ju, som alla vet, större årliga subventioner per kvadratmeter lägenhetsyta än enskilda företag. Det går att räkna ut de exakta siffrorna. Skillnaden år 1963 var cirka två kronor per kvadratmeter lägenhetsyta. Hyran är dock uppenbarligen inte två kronor lägre per m² i de allmännyttiga bostadsföretagens hus än i de enskilda företagens. Det visar sig alltså att subventionernas effekt försvinner. De har inte åsyftat verkan för hyresgästen. Det visar också det omöjliga i att ha en s. k. produktionskostnadsgranskning och en hyreskontroll för de enskilda men inte ha sådan granskning och kontroll för de allmännyttiga företagen.

Vad innebär då detta i praktiken? Det innebär att de s. k. allmännyttiga företagen alltid tar ut i högre hyra de överkostnader de får när de inte kan bygga intill lånetaket. Om en enskild företaga-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

re är i samma situation riskerar han att inte få några lån, och inför den risken avyttrar han sin fastighet till HSB, Riksbyggen eller till något allmännyttigt företag som i sin tur får ta ut hyran, var-efter konsumenterna får betala kalaset.

Ja, herr talman, detta lilla exempel har jag bara tagit som ett av de många exempel, som visar det orimliga i att man har olika subventionsregler för enskilda företag och för s. k. allmännyttiga företag. Det finns inte något tidigare yrkande i detta utskottsutlåtande — vilket dock vore viktigt — att de enskilda företagen skulle slippa produktionskostnadsgranskning och enligt min mening också hyreskontroll. Jag hoppas dock att denna fråga blir en av de första som bostadspolitiska kommittén tar upp och som den verkligen kommer med ett förslag om.

Detta exempel visar också behovet av en ökad insyn i de allmännyttiga företagens ekonomi och arbete. Vi har begärt det i år liksom tidigare år och har även en reservation på den punkten i utskottsutlåtandet. Majoriteten i utskottet — socialdemokraterna — vill inte vara med om det. Man frågar sig: Varför? Är man verkligen rädd för riksdagens och det offentliga insyn i de s. k. allmännyttiga företagen? Är det verkligen någonting man vill dölja för de bostadslösa eller för bostadskonsumenterna? Det skulle vara intressant att på den punkten få en betydligt klarare redogörelse, kanske framför allt av herr Bergman, än de något suddiga formuleringar som utskottsmajoriteten använder i sitt utlåtande.

Herr talman, bostadskrisen har nu kommit in i ett skede där den inte går att lösa annat än genom en radikal omläggning av bostadspolitiken. Vissa av våra förslag har presenterats i reservationer till detta utskottsutlåtande. Vår huvudsträvan har varit att åstadkomma en friare marknadshushållning på bostadsområdet. Vi vill först och främst ha en ökad konkurrens mellan de olika företagen på bostadsmarknaden till bo-

stadskonsumenternas fromma, och det är därför som vi förordar en snabbare avveckling av de generella subventionerna men också är beredda till en förstärkning och väsentlig utbyggnad av de individuella subventionerna och familjebostadsbidraget, i första hand för att familjerna inte skall bli lidande på en sådan avveckling av de allmänna subventionerna. Vi vill också snabbare och mera medvetet avveckla hyreskontroll och hyresreglering och vill i det sammanhanget även — men det har vi inte heller haft möjlighet att ta upp i detta utskottsutlåtande — öka hyresgästernas besittningsskydd genom att införa permanenta regler i nuvarande hyreslag. Ett sådant förslag framlades för övrigt för några år sedan av en kommitté men då det inte passade regeringen stoppades det in i en ny utredningskvarn.

Med detta, herr talman, har jag endast antytt några av de förslag som vi har lagt fram och som finns i statsutskottets utlåtande. Jag vill sluta mitt anförande med att yrka bifall till samtliga de reservationer i utlåtandet till vilka mitt namn är knutet.

Herr BERGMAN (s):

Herr talman! Varje år ber jag kammaren om ursäkt för att jag inte kommer att bemöta alla de synpunkter som har framförts på denna fråga av de tre föregående talarna. Talarna har ju växlat, men synpunkterna har inte växlat utan har varit desamma år efter år. Jag har försökt att flitigt göra anteckningar. Det är möjligt att jag kanske inte kan läsa vad jag själv har skrivit, och det kanske är orsaken till att jag inte tar upp en del punkter. Jag vill dock säga att det inte finns någon punkt som jag inte är villig att diskutera, och det finns kanske möjlighet att återkomma om jag har förbi-sett någonting.

Får jag först säga att sällan eller aldrig har jag upplevt att en bostadsdebatt i riksdagen börjat så sakligt som den gjort i år. Första avsnittet av herr Ja-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

cobssons anförande var befriande att höra. Jag menar det, och det är inte något försök att strö blommor för att få en vän utan ett uppriktigt erkännande för att han vågat säga sådana beska sanningar och inte minst för att han vågat säga dem offentligen ett valår. Jag är inte i allt överens om konsekvenserna av de förda resonemangen, men vad herr Jacobsson sade om att det kanske inte är möjligt att bygga bort bostadsbristen har min fulla beundran. Detta ämne har ju varit det käraste temat i bostadsdebatten, när man velat måla ut situationen i samhället på ett kritiskt sätt, riktat mot socialdemokratien, och få folk att leva i föreställningen att det är socialdemokraterna som förhindrat att folk har de bostäder som de önskar.

Man har i detta sammanhang ofta utgått från siffror som fördes fram i slutet av 1930-talet och början av 1940-talet av de bostadssociala utredningarna. Det brukar heta, att då sade man så och så, men så och så har det blivit. Den som vill forska i bostadspolitikens historia skall snart få klart för sig att de siffror som då anfördes som önskvärda att bygga överskridits långt utöver vad man då drömde om, men samhället har ändrats ännu mera än vad man då kunde föreställa sig. Det är dessa ständiga förskjutningar i samhällsekonomin och i de enskildas ekonomi och skilda värderingar som gör att vi inte vet något om hur situationen kommer att se ut om 5 eller 6 eller 10 år. Det enda vi vet är att det kommer att vara annorlunda än i dag. Hade vi ett statiskt samhälle, där den efterfrågan som vi i dag kan registrera skulle vara lika som om 10—15 år, då kunde vi klara situationen, men det är inte på det sättet.

Det var underbart att uppleva en riksdagsdebatt med ett sådant inlägg, ty det är första gången jag hör en politiker från det hållet säga så beska sanningar, som vi ändå alla måste ha klara för oss, och därtill servera dem ett valår.

Herr Jacobsson gjorde emellertid en liten formulering, att vi numera är ense

om att de som kan betala vad det kostar att bo skall göra det utan samhällets medverkan. Jag vill säga att detta är en ständigt upprepad felaktighet. Den har samtliga talare berört, och den har berörts under många år. Medlemmar av vårt parti som skriver i tidningarna står jag inte till svars för. Jag kan stå till svars för socialdemokraterna här i riksdagen och de beslut som fattas i statsutskottet där vi är eniga. Vårt parti är stort, och många som yttrar sig offentligt kan ha meningar om detta vilka avviker från dem som förfäktas av dem som har det politiska ansvaret och fattar de politiska besluten. Hos oss har det aldrig varit någon tvekan om att samhället måste påta sig ett ekonomiskt ansvar för bostadsförsörjningen, ett ansvar som tar sig i uttryck i att samhället lämnar lån i någon form; om det skall vara som kreditgaranti eller som direktlån, det är en praktisk fråga. Samhället bör också medverka till att hålla räntorna vid en rimlig nivå, så att de inte, när de rör sig uppåt, påverkar produktionen av bostäder. Jämn räntnivå betyder jämn produktion. Den frågan har tuggats om och om igen år efter år. Men vi har aldrig sagt att dessa subventioner skall vara evigt bestående. Jag har en portfölj full med papper — men olyckligtvis har jag inte med mig den skrift jag nu skulle behöva. Men om jag inte missminner mig var det så att när vi införde räntegarantien i landet — det var när Möller var socialminister — sades det att den skulle gälla i 10 år och därefter försvinna. Sedan var det, vill jag minnas, Sträng som blev socialminister och tog bort den spärren. Det skedde i samband med att räntorna rörde sig kraftigt uppåt vid det tillfället. Från början har alltså den mening gällt som man nu försöker tillämpa. Det har aldrig varit någon principiell inställning att dessa subventioner skall vara evigt bestående. Räntegarantien har som andra haft speciella funktioner. Effekten av räntegarantien blir högre hyror, men detta har ej varit det primära syf-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

tet. Huvudsyftet är att garantera en jämn produktion, som inte påverkas av konjunkturerna. Jag vill gärna deklara detta i detta sammanhang.

Herr Gustafsson säger att spännvidden mellan partierna minskat. Jag tror att spännvidden mellan de borgerliga partierna minskat i bostadsfrågan i år, men spännvidden har inte minskat mellan de borgerliga och socialdemokraterna. Herr Gustafsson är ju t. o. m. beredd att öka resurserna för Storstockholm, Göteborg och Malmö. Där är det synnerligen angeläget att resurserna ökas så att den arbetskraft som sökt sig dit får sin bostadsfråga löst. För övrigt vill jag bara säga att det låga antalet reservationer framför allt är betingat av rent tekniska skäl, i det vi i detta utlåtande inte har med allt som vi normalt brukar ha med i ett sådant uttalande. Läser man igenom handlingarna finner man att de gamla principiella motsättningarna består.

Herr Gustafsson säger att den här ändringen av räntebidraget till nyproduktionen var onödig, ty om man har målsättningen att trygga en jämn produktion, är minskningen rätt oviktig. Det är inte så alldeles säkert. Räntegarantien är viktig. Hade vi inte haft den, hade vi med all säkerhet haft större besvär och fått felaktiga lägenheter på marknaden i dag. Men den ökning av byggnadskostnaderna som kunnat skönjas under en period måste hejdas på något sätt, annars kanske vi fått lägenheter med hyresgäster av sådana kategorier på vilka samhället inte haft intresse av att lägga ned kostnader i nyproduktionen. Det är i överensstämmelse med de principer som vi tidigare förfäktat.

Sedan försökte herr Gustafsson reta mig till diskussion igen om höghus och småhus och allt det där. Jag har varit och är alljämt av den mening, att det är omöjligt att säga vilken bostad som är den riktiga. Högern står fast och trosviss i år, så länge det varar. Folkpartiet har ju varit lite fram och till-

baka, det ena året att höghusen är det riktiga och det andra året att låghusen är det riktiga. Jag tror att det är svårt att säga vilket som är den riktiga lägenheten för en barnfamilj och för t. ex. en människa som har kommit upp till pensionsåldern. Vi har så olika synpunkter på detta område. Jag tillhör de asociala, som tycker att det är bättre att bo i ett flerfamiljshus än i ett småhus. Jag bor i ett flerfamiljshus och är beredd att betala mycket pengar för det. Det är klart att jag kan betraktas som asocial och att det anses att mina barn kommer att lida men av att de skall bo i ett flerfamiljshus, men den risken tar jag. Jag tror att en lägenhet i ett flerfamiljshus kan vara en god bostad, och jag är på det klara med att det finns asociala element som växt upp i småhus. Man skall inte den vägen klassificera den ena eller den andra hus-typen som felaktig. Vi vill olika saker, och vi tycker olika saker. Samhället skall så långt det har resurser ge oss möjlighet att tillgodose privata önskemål och inte försöka någon styrning. Det är egendomligt att en som är född socialdemokrat och troende socialist skall behöva säga till den borgerliga oppositionen: Lägg er inte i människornas sätt att välja bostad! Låt dem få utrymme för sina egna önskningar i ett valfrihetens samhälle på detta område! Man skall inte spika fast att småhusen är det riktiga för barnfamiljerna och att höghusen är någonting felaktigt. Jag tycker att man skall vara lite försiktigare i sin propaganda på den punkten.

Sedan sade herr Gustafsson någonting som jag gärna vill kommentera. Det gäller lånetaket. Han sade, att han inte har yrkat på att lånetaket för småhusen skulle öka med 10 000 kronor, därför att under tiden som riksdagen har arbetat med dessa frågor har Kungl. Maj:t infört ett nytt lånetak, som herr Gustafsson och statsutskottet hoppas skall tillgodose de önskemål som uttrycks i motionen. Kungl. Maj:ts beslut om nytt lånetak har utfärdats i admi-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nistrativ ordning. Bestämmelserna har alltid utfärdats i den ordningen, och det har riksdagen egentligen inte med att göra, men vi har ju lite svårt att hålla oss ifrån något i detta hus, så vi petar på dem i detta fall. Om lånetaket inte får den väntade effekten — 7 procent på flerfamiljshusen och 16—17 procent på småhusen — vill jag bara säga att jag skulle vara glad att få sällskap med herr Gustafsson till statsrådet Johansson och påpeka: nu har Kungl. Maj:t fattat ett beslut, där inte löftet hållits. Jag är lika angelägen som herr Gustafsson att de procentalen uppnås. Jag försäkrar att vi blir många som håller varandra i hand, om så inte sker, och statsrådet Johansson kommer att få svårt om talen inte kan uppnås.

Frågan om småhus på landet och vad som sagts om lokalisering av egnahem skall jag inte ta upp tiden med. Jag är ängslig för att jag disponerat mera tid än jag vill. Oppositionens företrädare har talat två timmar, men jag skall inte ta upp en fjärdedel av den tiden, hoppas jag. Jag vill bara säga att denna fråga har varit uppe år efter år, och vi har slagit fast de regler som finns för detta. Vi har inte fått belägg för att reglerna varit sådana att det av riksdagen avsedda syftet inte har uppnåtts. Antalet avslagsärenden är inte stort — det är litet, om man ser på hela produktionen. Antalet besvärärenden är inte heller stort. Vi har i år varit ytterligt ambitiösa och skickat ut motionen på remiss till olika instanser — bostadsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, Svenska kommunförbundet och RLF. Vi har fått in de synpunkter som vi väntade. RLF instämmer i motionens syfte, och de övriga remissinstanserna säger något annat. Ett sådant resultat var intet oväntat. Men jag tror inte att någon är mäktig att skriva grunder för prövning av om staten skall lämna lån till egnahem på den eller den platsen — grunder som kan tolkas entydigt för varje hus i detta land. Det är omöj-

ligt, mig veterligt. På ytterst få områden har riksdagens mening kommit så klart till uttryck i den administrativa handläggningen som på detta område, ty t. o. m. vad statsutskottet och riksdagen anfört finns intaget i de anvisningar som tjänstemännen har att handla efter. När frågan om egnahem skall prövas har man att genomlysas ärendet genom de ord som vi själva har formulerat, och de orden är vi överens om och anser vara riktiga. Jag vet inte om det är möjligt att komma längre. Det finns ingen anledning för mig att på denna punkt inta någon annan attityd.

Jag vet inte om jag skall ta upp någon diskussion med herr Holmberg, ty han vände sig till regeringen i sin helhet och framför allt till finansministern och inrikesministern. Jag vet alltså inte om jag skall polemisera mot herr Holmberg, men han står ju här som talesman för högern, och det finns kanske andra högermän som känner en viss skyldighet att höra på vad en socialdemokrat säger om högerreservationerna.

Jag vill då först säga att den sak, som regeringen beskylls för, nämligen att den inte ordnar det så att vi här i riksdagen får en samlad debatt i bostadsfrågan, vill jag helt och hållet frita regeringen ifrån — skyll på regeringen för någonting annat, men inte för detta, ty det är inte sant! Vi på statsutskottets tredje avdelning har medverkat till att den ordning som här kritiserats kommit till stånd. Vi har medvetet skilt ut frågan om familjebostadsbidragen, och vi har medvetet skilt ut — vilket herr Holmberg inte berört — frågan om byggnadsforskningen. Det är inte någonting som hindrar att vi liksom förra året tar upp en debatt i hela bostadsfrågan samtidigt och arrangerar det hela så att frågan diskuteras på en gång här i kammaren, men i varje fall jag har utgått ifrån att riksdagen skulle vara betjänt av att bostadsfrågan kunde spaltas upp i skilda enheter, så att åtminstone några av oss kunde ha i hu-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

vudet vad som säges i debatten från början till slut. Detta är ett synnerligen besvärligt problem, och de som gör sig mödan att läsa igenom statsutskottets utlåtande, där alla reservationer är antecknade, och tar reda på var alla de olika frågorna hör hemma, har det svårt — även om det här gäller ett fåtal reservationer — att hålla dem isär. Frågorna är även i detta utlåtande så vitt skilda, att jag tycker att det är angeläget att spalta upp dem så mycket som möjligt. Vi har medverkat till detta, och beskyll inte regeringen för det! Regeringen har mig veterligt inte påverkat talmännen, när de placerat de i riksdagen väckta motionerna i ämnet på beredningsutskottet. Jag förmodar att talmannen och presidiet i denna kammare handlat enligt gammal praxis, som regeringen inte lagt sig i.

Om man sedan för in de ekonomiska förutsättningarna och kopplar in flera ärenden, som skall behandlas av bankoutskottet, i detta sammanhang, skulle vi få till stånd en diskussion, där man skulle famla över hela fältet. Möjligen kan man behärska det hela, om man är partisekretär, men de andra riksdagsmännen har det rätt besvärligt att delta i en sådan diskussion. Det är svårt redan som det är att kunna hålla ihop eller hålla isär de olika frågorna — vilket man nu vill kalla det för.

När det gäller bostadsbyggandets omfattning anförde herr Holmberg att riksdagen var en smula optimistisk när den sagt att 85 000 lägenheter var ett minimiprogram och att det, om arbetskraftssituationen blev sådan att det fanns utrymme därför, skulle byggas fler lägenheter. Detta har riksdagen sagt varje år och velat markera detta, ty man anser att 85 000 lägenheter — det var andra siffror tidigare år — var ett minimiprogram som samhället bundit sig för och som samhället skall se till att det finns resurser för, men om situationen blir sådan att arbetskraft finns, skall det byggas mera.

Även om vi inte fått några signaler i denna riktning från myndigheter och andra organ på detta område när vi behandlade frågan i tredje avdelningen, anade vi naturligtvis att arbetskraftssituationen skulle bli gynnsam under året. Vi vet inte exakt vad som kan ske i sommar, men allt talar för att det kan vara goda arbetskraftsförhållanden i detta land i sommar. Och detta är många — inte alla naturligtvis — glada över; jag är glad över att det är goda tider för arbetskraften, ty den får ett annat värde än i en annan situation. När vi emellertid behandlade denna fråga första gången, hade vi inte signalerna så klart aviserade, men detta skulle ändå inte inverka på oss i den utsträckningen att vi skulle ta bort den formulering det här gäller.

Det förhåller sig ju så att sysselsättningsfrågan är aldrig lika över hela landet, inte ens vid samma tidpunkt. Förhållandena växlar ju. Vi vet att det kommer att bli en ökad produktivitet inom näringslivet i vissa regioner, och då måste det byggas bostäder där. Jag är övertygad om att man inte vill minska bostadsbyggandet på andra orter inom landet för att öka produktionen i Stockholm, Malmö och Göteborg. Då får man kanske omskola arbetskraft och flytta arbetskraft till dessa större orter, och då ökar man arbetskraftsresurserna. Kan man göra det, bör också programmen ökas. Det är sådana motiv, som bör beaktas i detta sammanhang.

Jag skall beröra en fråga, som vi inom statsutskottets tredje avdelning inte sysslar så mycket med, eftersom den formellt handlägges inom ett annat utskott. Det gäller penningmarknaden. Herr Holmberg säger att det finns byggnadsarbetare som inte har fått syssla med bostadsbyggande utan gått över till andra byggen. Jag är mycket förvånad. Jag har för några veckor sedan hört att något sådant övervägts inom Stockholms län, men jag har inte hört att det verkligen skett på det sättet. För ett par veckor sedan

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

var det kolossalt kärvt på kreditmarknaden, och jag tror att vad som här talats om förekom just under en sådan situation. Jag är medveten om att det på detta område kunnat inträffa händelser som man inte varit orienterad om, men jag är inte alldeles okunnig. Det är bristen på byggnadskrediter som varit orsaken till det som Holmberg här skisserade.

I dag är situationen en annan. Även om det inte är lätt att låna pengar för att bygga hus, vet vi att obligationsmarknaden har börjat rulla i gång. Det bör gå hyggligt med igångsättningen och att få den aprilssysselsättning som vi strävar efter. Jag tror, i motsats till herr Holmberg, att det skall gå mycket bra att klara 85 000 lägenheter. De åtgärder som vidtagits på kreditmarknaden har ju inte kommit till för att försvåra för bostadsmarknaden, utan tvärtom. För att garantera de av samhället önskvärda investeringarna har man gjort åtstramningar på marknaden, som skall skydda dessa områden, d. v. s. de av det allmänna prioriterade områdena, så att inte våra sparmedel rinner iväg till andra, som vi anser, totalt onödiga saker.

Jag vet att herr Holmberg har en annan uppfattning i denna fråga. Han vill att man skall hålla igen och låta pengarna gå till annat, men det är såvitt jag förstår inte vad som kommer att hända, och i varje fall är det inte avsikten vare sig bakom riksbankens eller regeringens åtgärder på detta område.

Jag vet inte, herr talman, om de fem minuter som är kvar skall brukas eller missbrukas av mig. Jag vill dock beröra ytterligare några saker. Herr Holmberg upprepade vad han tidigare sade om de allmännyttiga bostadsföretagen, men nu med darr på rösten. Det vore också underligt om ingenting sades om dem. Herr Holmberg slutade sitt anförande med att tala om de »s. k. allmännyttiga bostadsföretagen». Tänk om jag här skulle säga att en s. k. riks-

dagsman som är en s. k. partisekretärare som höll ett s. k. anförande i den s. k. bostadspolitiska frågan om de s. k. allmännyttiga bostadsföretagen. Hur skulle det låta? Riksdagen har beslutat att vissa företag skall kallas allmännyttiga företag. Ändå är det tydligt att de får heta s. k. allmännyttiga företag. Som var och en förstår är det ganska tjatigt med en s. k. riksdagsman i ett s. k. anförande i en s. k. riksdag o. s. v. Jag tycker vi skall sluta upp med detta.

Medan vi talar om denna fråga, vill jag passa på att säga, att det vore skönt om tidningarna också kunde lära sig skillnaden. När det händer något galet på bostadsmarknaden, då kommer de allmännyttiga företagen med i bilden. Man möter det i tidningarna — Svenska Dagbladet var ensam om det ganska länge. Vid ett speciellt tillfälle var det i Svenska Dagbladet fråga om allmännyttiga företag, kooperativa företag och enskilda. Jag har konstaterat att det vid det tillfälle som jag tänker på inte förekom några allmännyttiga företag.

Förra veckan hölls en konferens hos SABO, som är en branschorganisation för allmännyttiga bostadsföretag. Svenska Dagbladet kommenterade den fräckt men friskt. I Dagens Nyheter kunde man nyss läsa att det hölls en konferens, där åldringarnas bostäder behandlades och där statsministern, inrikesministern och företrädare för allmännyttiga företag var närvarande. Det talades enligt tidningen vackra ord om hur angeläget det var att ordna bostäder för åldringarna o. s. v., men så vräks samma dag en gammal människa från sin lägenhet i ett allmännyttigt företag. Lägenheten tillhörde en bostadsrättsförening, och en bostadsrättsförening är inte ett allmännyttigt företag. Det var inte första gången skulden läggs på de allmännyttiga företagen när andra har att bära ansvaret.

Så vill jag säga några ord till herr Holmberg om den insyn som varje år talas om i riksdagsutlåtandena. Det är

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

meningslöst för riksdagen att besluta om ökad insyn i allmännyttiga bostadsföretag, ty i de allmännyttiga bostadsföretagen har det allmänna all den insyn som behövs. Det är slå in öppna dörrar att komma med sådana påståenden, som herr Holmberg gör. Bostadsstyrelsen kan vilken dag de vill få se vilka siffror och vilka kalkyler som helst i vilket allmännyttigt företag som helst. Det finns inga förutsättningar att dölja sådana, herr Holmberg. Kommunerna är företagens huvudmän och tillsätter ledamöterna i styrelserna. Företagen redovisar ibland på ett rörande noggrant sätt sina detaljer i kommunalfullmäktigehandlingarna. Dessutom har de frivilligt tagit på sig att till hyresgäströrelsen lämna insyn i kalkylering och kostnadsutveckling samt faktiska kostnader, så att hyresgäströrelsen vid bedömningen av de hyror som skall uttas kan se om dessa är skäliga. Detta är någonting självpataget, vilket inte är ålagt de företag, där myndigheterna har full insyn. Det hjälper inte om jag säger detta tio gånger, ty herr Holmberg kommer ändå att säga: Har man någonting att dölja? Är man rädd för att visa någonting? Jag tror inte det hjälper att påpeka detta, men jag vill ändå göra det.

Får jag avsluta detta anförande — av vilket det återstår en minut — med att till herr Holmberg lämna ett tips om en valaffisch för högern. Om man studerar högerns motion så finner man att den inte anser att det finns förutsättningar för en ökning av bostadsproduktionen utöver de gränser som är fixerade i utskottsutlåtandet. Dessutom talar man om den rådande bostadsbristen och bostadsnöden. I samma motion föreslår man åtgärder som innebär ett slopande av hyresregleringen, slopande av statens engagemang i bostadsförsörjningen och slopande av bostadssubventionerna. Effekten därav blir höjda hyror. Högern skulle alltså på sin valaffisch i år kunna skriva: Lös bostadsnöden — höj hyrorna!

Herr JACOBSSON, PER, (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har alltid haft förstån av synnerligen goda relationer till herr Bergman, och när han nu i inledningen av sitt anförande var så utomordentligt vänlig, måste jag säga att jag kände mig helt överväldigad.

Herr Bergman säger, att när jag gör gällande att vi inte kan bygga bort bostadsbristen, är detta en besk sanning, som det krävs mycket mod för att säga. Om jag fattar honom rätt skulle det krävas alldeles särskilt mycket mod från mina speciella utgångspunkter.

Jag får lov att säga, att även om det skulle bli möjligt att förverkliga det bostadsbyggnadsprogram, som folkpartiet här presenterat, frammot 1970, känner jag mig fortfarande inte övertygad om att vi ens i det läget skulle vara i den situationen, att varje bostadssökande i detta land skulle ha möjlighet att vid vilken tidpunkt som helst få tillgång till en bostad av den storlek, standard och belägenhet som han just för ögonblicket önskar. Det var vad jag sade, och jag tror inte att det behövs så mycket personligt mod för att konstatera detta. Jag tror det är ett riktigt konstaterande, och jag kan heller inte inse att det egentligen innebär någon större ändring av tidigare målsättningar.

Sedan var det fråga om huruvida vi var eniga eller inte om att de, som kan, skall betala vad det kostar att bo. Det är, säger herr Bergman, en ofta upprepade osanning. Jag kan inte hålla med honom. Om jag inte uppfattat situationen fel har här skett en fortlöpande successiv avveckling av bostadssubventionerna. Detta har, såvitt jag kan förstå, också herr Bergman varit med om och är fortfarande med om. Huruvida man bör kunna helt avveckla dem är en fråga som vi kanske inte skall diskutera i dag, men nog tycker jag man vågar påstå att utvecklingen gått i den riktningen, och det är väl egentligen ingenting som säger, att vi inte så småningom kanske kan komma fram till

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

det stadiet, att bostadssubventionerna är praktiskt taget avvecklade.

Det har sagts här tidigare i debatten att det hade varit önskvärt, om vi i detta sammanhang kunnat diskutera också bostadsrabatterna och de olika former samhället kan tillgripa för att lätta bostadskostnaderna för dem som är i behov av samhällets stöd i detta avseende. Den möjligheten har vi inte i dag, men om vi finge tillfälle att ta upp den diskussionen i samband med frågan om bostadssubventionernas avveckling, kanske vi också på den punkten kunde ha möjlighet att mötas.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ju inte i likhet med herr Jacobsson mottagit ett så vackert fång blommor av herr Bergman, så jag kan vara något mera respektlös, vilket jag dock inte skall försöka utnyttja till fullo.

Jag vill till herr Bergman säga, att i fall han inkluderade centerpartiet i det han sade i första delen av sitt anförande om hur man bjuder över när det gäller bostadsbyggandets omfattning, så har han fel. Jag vill understryka att centerpartiet inte är med på den reservationen. Jag har personligen aldrig trott på att man via riksdagsbeslut kan fixera det totala byggandet här i landet. Det är så många andra saker som hänger samman med detta och som är av avgörande betydelse. Jag vill alltså rätta denna eventuella missuppfattning från herr Bergmans sida.

Sedan kom herr Bergman in på det kära temat om den röda stugan — även om han nog inte använde de orden i dag — och det där monstret, som vi från vår sida brukar kalla höghusbygghuset. Han sade att det var att gå litet för långt att tala om asocialitet hos de människor, som nu råkar vara födda i ett sådant där höghus eller flerfamiljshus. På det vill jag säga till herr Bergman, att ingen här i debatten använt

ordet asocial förrän herr Bergman tog det i sin mun. Men klart är väl — och det tror jag inte heller herr Bergman vill förneka — att småhusen, egnahemmen, faktiskt är barnvänligare än de mest extrema typerna av dessa höghus.

När det gäller lånetaket och regeringens mellankommande efter vårt motionsskrivande har vi inte ställt något yrkande. Jag ville endast helt pliktskyldigast nämna om, att vi har haft en motion som faktiskt gått ut på en höjning av lånetaket med 10 000 kronor. Jag tackar herr Bergman speciellt för det löfte som han gav att vi tillsammans skulle uppsöka statsrådet Johansson i händelse att det på administrativ väg fattade beslutet inte visar sig fylla fordringarna.

Herr Bergman var ledsn över att jag konstaterat att spännvidden var minskad mellan de olika uppfattningarna i bostadsfrågan. Jag måste säga att jag vidhåller den uppfattningen. Jag har inte heller fått anledning att revidera den efter herr Bergmans anförande. Där var alltså en liten blomma.

Herr Bergman verkade också något besvärad över att centerpartiet har ägnat så mycket uppmärksamhet åt storstockholmsområdet och bostadsbristen i Stockholm. Han sade att nu vill vi flytta ned folk från nordligaste Norrland för att bygga bostäder här i Stockholm. Detta uttalande får helt stå för herr Bergmans egen räkning.

Min beskrivning av bostadsmarknaden i Stockholm var ingalunda uttömmande — det är alldeles självklart, och det underströk jag — men alla känner till de företeelser för att inte säga avarter som finns, och varför skulle man inte kunna tala om dem? Det kan inte vara tillfredsställande med ett system som medför sådana verkningar. En avveckling av hyresregleringen bör eftersträvas, jag understryker det än en gång, men jag menar samtidigt att ett direkt slopande av hyresregleringen kan medföra stora risker och att ingen heller vet hur stora de är. Visste man

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

det, vore det mycket lättare att vidtaga motåtgärder. På vårt håll har vi ansett att det är riktigt att gå fram med en viss försiktighet med hänsyn till de boende, men som jag framhöll behövs byggande och *motverkande av folkinflyttningen till storstäderna*. Jag vill understryka detta. Samtidigt behöver vi en successiv anpassning mot en friare marknad.

Jag vill tillägga, att som jag ser det skulle en fri bostadsmarknad knappast komma att dikteras av något slags djungellag, som herr Bergman kanske tror. För det första tror jag att det på en sådan marknad är värdefullt att fastigheterna ägs av olika slags företag, bostadsrättsföreningar, kommunalt ägda och privat ägda. Detta borde i och för sig medföra en kontroll och konkurrens som är positiv ur de boendes synpunkt. För det andra tror jag att många problem och motsättningar kommer att lösas förhandlingsvägen genom förhandlingar mellan hyresgästernas och fastighetsägarnas organisationer. Man går till väga på det sättet på andra områden där naturliga intressemot-sättningar föreligger, och även på bostadsområdet bör statsmakterna eftersträva att genom lagstiftningen draga upp en förhållandevis vid ram, inom vilken parterna fritt får agera.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bergman tog med glatt mod på sig regeringens ansvar när det gällde sättet att föra bostadsdebatten här i kammaren. Jag kan inte se att det förändrar saken. Min uppfattning är fortfarande den, att det hade varit bättre för själva bostadsfrågans behandling om vi hade fått behandla den i ett sammanhang. Om sedan herr Bergman inte kan hålla de olika tingen i huvudet på en gång så förändrar det heller inte min uppfattning på den punkten. För övrigt finns det ju flera hjärnor här i kammaren, och vad herr Bergman och jag inte kan

klara kanske vi kan överlåta till någon annan.

Jag kommer därefter till bostadsbyggandets omfattning. Jag uppehöll mig ganska länge vid den därför att jag hyser en viss oro över om man kan klara 85 000 lägenheter. Herr Bergman säger nu att han *tror* att det går att klara 85 000 lägenheter. Det stillar naturligtvis inte oron. Personligen kan jag säga att jag *hoppas* att man kan bygga mer än 85 000 lägenheter, men eftersom statsutskottets tredje avdelning, som ju har att behandla bostadsfrågorna, inte har gjort någon analys om det ekonomiska utrymmet för detta bostadsbyggande så finns det sålunda inte några fakta för riksdagen att grunda sitt uttalande på. Därför kommer man tillbaka med ord som »tror» och »hoppas», vilket knappast är en tröst för de många bostadsökande som finns.

Herr Bergman var vidare irriterad över att vi från oppositionens sida talar om bostadsnöd. Ja, jag skulle också vara irriterad, om jag hade ansvaret för att situationen är sådan den är. Jag tycker att så länge 120 000 människor efterfrågar bostad därför att de inte har någon bostad och 380 000 människor vill ha en annan bostad än den de har, då är ordet bostadsnöd väl motiverat.

Slutligen var herr Bergman irriterad över att jag använde uttrycket »så kallade allmännyttiga företag». Det var egentligen bara för att bespara riksdagen att höra den officiella beteckningen »de såsom allmännyttiga betecknade bostadsföretagen». Personligen skulle jag möjligen kunna ha en annan tolkning och säga att de allmännyttiga företagen är företag som drar mest nytta av det allmänna.

Herr **BERGMAN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Det skulle i och för sig vara mycket roligt att ha en ordleksdebatt med herr Holmberg.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Gentemot det sista som herr Holmberg yttrade i sitt anförande vill jag bara säga, att det allmänna skall ha nytta av sig självt. De allmännyttiga företagen ägs ju av ingen eller av alla, hur man nu vill uttrycka det. Det finns inga enskilda ägare, såsom många tror. Nu förs det resonemanget att de förtjänar pengar. Då företagen är allmänna, är det självfallet att de inte kan ha något eget intresse av att tjäna pengar. De har för övrigt sin funktion spikad i författningen, och där står icke »de som allmännyttiga betecknade». Det är en formulering som herr Holmberg själv hittat på, och den återfinns inte i författningstexten.

Sedan vill jag bara säga att det skulle vara väldigt roligt att se hur de hjärnor skulle fungera som skulle sitta bredvid varandra och hålla samman en debatt. Jag begriper inte hur den hjärna skulle vara konstruerad, som här tillsammans med en annan hjärna skulle kunna hålla ihop debatten medan man diskuterar frågorna. Det torde vara praktiskt taget omöjligt att hitta sådana hjärnor, även om herr Holmberg tror att det är möjligt. Förklaringen är kanske att han betjänar många i sitt arbete, men det är ju en helt annan sak att bara hjälpa till med vissa saker. Jag tror inte att debatterna i detta hus är betjänta av att man rör sig över så kolossalt stora fält som herr Holmberg tycks sträva efter. Det är i varje fall min mening. Herr Holmberg har en annan uppfattning, och då är det inte mycket mer att säga därom.

Sedan säger herr Holmberg att vi inte har redovisat någon ekonomisk analys, som visar att det finns utrymme för att bygga 85 000 lägenheter. Skall man verkligen behöva göra det? Vi har ju byggt ditåt hela tiden och strävat uppåt. Alla vet därför att det finns utrymme för ett bostadsbyggande av den omfattningen, om det inte uppstår några störningar. Samhället skall nu enligt vår uppfattning skydda bostadsbyggandet mot sådana störningar. Det finns

faktiskt de som vill bygga annat i stället, men det är just det som samhället bör förhindra, anser vi. Vi behöver absolut inte kosta på oss någon ekonomisk analys för att slå fast att det finns ekonomiskt utrymme för att bygga 85 000 lägenheter.

Sedan vill jag bara erinra herr Gustafsson om vad utskottet skriver: »Läget på bostadsmarknaden påkallar enligt utskottets mening kraftfulla åtgärder för att få till stånd en ytterligare ökning av bostadsproduktionen. I första hand gäller detta de tre storstadsområdena, där knappheten på bostäder i förhållande till efterfrågan fortfarande är mycket besvärande. Utskottet hälsar därför med tillfredsställelse departementschefens uttalande angående åtgärder för att öka tillgången på arbetskraft till storstadsregionernas bostadsbyggande för att därigenom skapa förutsättningar för en ökning av bostadstillgången.» Är det detta som herr Gustafsson tycker är fel? Det vore intressant att få veta det.

(Herr *Gustafsson, Nils-Eric*: Det står inte att de kommer från norr.)

Det står inget väderstreck angivet, varifrån man skall ta dessa arbetare, men var finns de? Skall man ta dem från Skåne? Det lär vara svårt. I så fall får man möjligen ta norrlänningar från Skåne.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag, vilket jag glömde i mitt förra anförande.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr **ADOLFFSSON** (k):

Herr talman! Psykologiskt sett är det kanske inte så lyckat att komma upp i talarstolen efter en skärmytsling av den art som nyss förevarit, men däråt kan jag ingenting göra.

Den debatt som fördes innan skärmytslingen inträffade inriktade sig i

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ganska stor utsträckning på frågan om vi kan bygga bort bostadsbristen eller om vi måste vidta åtgärder av något annat slag än ett ökat bostadsbyggande. Det är framför allt högerpartiet som rest den frågan. Om högern inte anser det vara möjligt att bygga bort bostadsbristen måste man fråga vilket alternativ man från den sidan tänker sig. Det kan väl inte såvitt jag förstår vara något annat än ett symboliskt avskaffande av bostadsbristen, som ofta är så svår att den kan betecknas som bostadsnöd, genom att låta hyrorna bli så höga att många människor i fortsättningen helt enkelt inte har råd att hyra de bostäder som de behöver. Uppenbarligen är det detta som högerpartiet avser med formuleringarna i sin motion, som här redovisats av herr Holmberg. Vad som nu föreslås beträffande räntegarantiernas avskaffande respektive försämring verkar otvivelaktigt i den riktningen att så att säga symboliskt avskaffa bostadsnöden därigenom att många människor inte längre har råd att hyra tillfredsställande bostäder.

En ytterligare hyreshöjning, som blir effekten av det regeringen föreslår, måste också ses i ljuset av andra frågor som påverkar löntagarnas ekonomiska situation. Ramuppgårelsen beträffande lönerna — som vi inte har befattat oss med här i riksdagen — kan väl inte mer än på sin höjd kompensera den skattehöjning som riksdagen alldeles nyligen har beslutat. Foga sedan till väntade prisstegringar också den hyreshöjning som blir resultatet av detta förslag, så uppstår en inte obetydlig ekonomisk standardsänkning för det stora flertalet löntagargrupper i vårt land, för så vitt inte en stark löneglidning skulle kunna kompensera det som man på detta sätt förlorar.

Med hänsyn till dessa omständigheter och till de många och kraftiga öknningar av boendekostnaderna som under en följd av år har förekommit må det ursäktas mig, herr talman, om jag nu personligen tar mig friheten att stämpla

det förslag som här föreligger såsom helt enkelt utmanande.

Fjölårets försämring av räntegarantierna medförde en hyresökning som för många kom att te sig såsom chockartad, eftersom den kom ovanpå andra hyreshöjningar som dessförinnan hade förekommit. Att högerpartiet den gången spann som en katt bl. a. här i första kammaren var självklart, och framgången för dess politik inkasserades här i första kammaren av herr Holmberg med mycket berömmande ord, men han liksom högerpartiet i övrigt sade att man önskade mer av den sorten snarast möjligt. Nu bör man väl kunna i ännu högre grad njuta segerns sötma, för så vitt detta regeringsförslag om räntesubventionernas försämring och partiella avskaffande godtas, vilket man har anledning att befara.

Det har nu talats så mycket i debatten om att man har praktiserat det statliga bostadsstödet för att underlätta byggandet. Får jag fråga, om inte detta är en s. k. eftertionalisering? Är det inte på det sättet, att räntesubventionerna också har ansetts vara ett socialt element i bostadspolitiken, i högre grad möjliggörande för människor att ekonomiskt klara en någorlunda hygglig bostad? Jo, så har man ansett tidigare; bostadsstödet har inte enbart varit en fråga om byggandets kapitalförsörjning, men nu talar man helt plötsligt endast om denna sista del av frågeställningen.

Räntegarantierna har utgjort ett mycket viktigt socialt element i bostadspolitiken. Vi beklagar för vår del att raseringen har fått pågå nu några år och att demoleringen därtill har varit så kraftig, att de borgerliga partierna och i synnerhet högerpartiet nu snart helt enkelt står utan några ouppfyllda önsningar när det gäller denna fråga.

En hyreshöjning på 110—180 kronor för ett- och tvårumslägenheter beräknas i statsverkspropositionen komma att bli en följd av att det statliga bostadsstödet raseras respektive försäm-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ras. Ja, redan utskottet har ju nödgats notera att hyreshöjningen — efter den senaste höjningen av diskontot — torde bli inte obetydligt större än vad som angivits i statsverkspropositionen. Så blir det utan något som helst tvivel. Höjningar med minst 300 kronor för en liten trerumslägenhet — trerumslägenheterna är ju numera mycket små — får man räkna med ovanpå alla de ökningarna som under de senaste åren har inträffat.

Men då visar det sig alltså att de borgerliga ändå inte är helt nöjda. De kräver ännu större hyreshöjningar, och centerpartiet vill till och med ha retroaktiv höjning från den 1 januari i år.

Detta är en mycket central social frågeställning. Inför dessa krav från de borgerliga partierna är det inte utan att man känner en lust att frångå de parlamentariska uttryckssätten och helt oförblommerat sjunga ut vad man anser om en politik av det slaget. Lev några år på en familjeinkomst av 10 000, 12 000, 14 000 kronor och bo i ett stads-kvarter där hyran redan för en tvårummare kostar 300 kronor eller mer i månaden, så kanske ni tackar nej åtminstone till retroaktiva hyreshöjningar!

Nu har herr Per Jacobsson och herr Holmberg hävdat att bostäderna skall betalas med vad de kostar, med undantag för vissa individuella subventioner, som man hittills inte har sagt nej till. Om bostäderna skall betalas med vad de kostar, kanske vi kan få veta vad de rätteligen skulle kosta, så att man inte bara slänger ut ord utan att försöka visa realiteterna bakom orden. Räkna bort de oskäligen tomtprisuppskörtningarna, som är av våldsam omfattning, räkna bort byggfirmornas vinster, ta undan de spekulationsvinster som handeln med äldre fastigheter har givit, särskilt i de numera saneringsmogna områdena i städerna, gallra undan bygg-ämnesmonopolismens överpriser på det material man behöver för att bygga bostäderna, kapa bostadsläneräntan till

en rimlig nivå — ta bort allt detta, herr Per Jacobsson, och annat, som jag inte har redovisat här; då, men först då, framkommer den verkliga kostnaden för bostäderna. Den kostnaden förmodar jag att folk i allmänhet skulle kunna betala — den skulle vara avsevärt lägre än den kostnad som nu fixeras i form av hyresavgift och ännu mycket mindre än den som kommer att fixeras i fortsättningen, om detta förslag kommer att bifallas av riksdagen.

Jag tycker nog att herr Per Jacobsson bör försöka sätta sig in i vad som ligger bakom begreppet bostadens verkliga kostnad. Den kanske vi inte vore så ovilliga att betala. Däremot är människorna mycket ovilliga att betala de våldsamma överpriser som förekommer.

Sådana hyresnedsättande åtgärder som jag nu försökt att något vidröra har bl. a. vi föreslagit, men det är självklart att högern från sina politiska utgångspunkter säger nej. Vi är inte särskilt glada för systemet med räntegarantier — det ber jag att få deklarerat från denna talarstol — men då samhället har underlåtit åtgärder mot uppskörtningen har räntegarantierna varit ofrånkomliga som en liten kompensation för den underlåtenhet som samhället har gjort sig skyldigt till i denna fråga.

Regeringen använder som motivering för sitt förslag det som jag tycker föga redbara argumentet att hyressplitringen skall motverkas. Hyressplitringen, i den mån en sådan verkligen förekommer, är i betydande grad ett resultat av att samhället inte satt spärr för den profitjakt som jag här försökt att något exemplifiera. Borde man inte försöka eliminera orsakerna till den påstådda hyressplitringen i stället för att driva alla hyror upp på toppnivå? Med nu tillämpad metod avskaffas väl bostadsbristen så småningom symboliskt genom den höjda hyressättningen — det var väl den metod för bostadsbristens avskaffande som herr Holmberg talade för i sitt anförande — men vi för

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

vår del kan inte acceptera ett sådant tillvägagångssätt. Dessutom måste ifrågasättas om hyressplittringen verkligen är av det omfång som anges. För det första kan det väl inte kallas hyressplittring, om det betalas något mindre för en äldre lägenhet än för en nyare lägenhet. För det andra är det inte alls svårt att leda i bevis att den föreslagna nya hyreshöjningen i många fall leder till högre hyror i de något äldre husen än i hus som nyligen uppförts eller håller på att uppföras. Jag kunde ge ett flertal preciserade exempel på den saken från bl. a. min hemstad Göteborg, men jag skall naturligtvis här avstå från att göra det och bara rent allmänt säga att om vad som nu föreslås kommer att godtagas så kommer flera äldre bostadsområden i Göteborg att gå om de allra nyaste i fråga om hyrornas höjd. Man skapar med dessa medel en verklig hyressplittring genom att folk får betala lika mycket eller till och med mera för en sämre lägenhet än för en bättre.

Den centrala frågan i detta sammanhang är emellertid att den socialt viktiga politik, som illustreras av räntegarantierna, nu håller på att gravläggas. Eftersom vi i det parti jag representerar betraktar den saken som ur social synpunkt djupt olycklig, är det ingen brasklapp från vår sida, när vi säger att vi skall göra allt vad vi kan med de resurser som står till vårt förfogande för att ute på fältet bekämpa denna raseringspolitik, och vi skall göra det ända till det ögonblick då samhället har undanröjt orsakerna till att räntegarantierna har ett existensberättigande och är en nödvändighet. När det är gjort skall vi gärna resonera om deras avskaffande, eftersom de ju till allting annat inte är så särdeles rättvisa i sin tillämpning.

Av det nu anförda framgår väl att jag yrkar bifall till motionerna I: 51 och II: 65 under punkten 13 b i statsutskottets hemställan, innebärande avslag på regeringsförslaget i fråga om räntega-

rantierna, samt till följdyrkandet i samma motioner under punkten 16. Vidare passar jag nu på att yrka bifall också till motionerna I: 50 och II: 64 under punkten 8, fastän jag i mitt anförande inte har gett mig tid att särskilt anknyta till dessa motioner. Slutligen finner jag det angeläget att yrka bifall till motionerna I: 364 och II: 437, vari yrkas att en riksplan skall utarbetas för bostadsbyggandet.

Tillåt mig, herr talman, att med några ord få belysa sistnämnda fråga, således frågan om en riksplan, samt frågan om bostadsbyggandets omfång och inriktning.

Högerpartiet har i sin motion talat om att bristsituationen på bostadsmarknaden beror på att bostadsproduktionen är socialiserad. Man borde kanske lära sig förstå vad som innefattas i ordet socialisering. De svårigheter som existerar beror i stället på att bostadsproduktionen icke är socialiserad. Den riksplan för bostadsbyggandet, som vi har föreslagit i vår motion, vill vi inte beteckna som någon socialiseringsplan, ty det är den icke, men en starkt ökad samhällelig aktivitet på detta område är absolut nödvändig, och för detta är vårt förslag om en riksplan ett uttryck. Vi anser att konjunktur- och budgetpolitiska manövrer inte längre bör få influera på bostadsbyggandets omfång och således bör vara helt utmönstrade från en fastställd riksplan. Riktmärket måste vara det bostadsbehov som behöver tillgodoses. Men, ärade utformare av reservation 1 till utskottets utlåtande, inte räcker det väl med att bara fixera siffror, att liksom i blindo säga: nu skall vi bygga 85 000 lägenheter, ett annat år skall vi bygga 90 000, ett tredje år 95 000, och så småningom skall vi komma upp till — ja, inte 104 000, som det står i tabellen, utan 106 000 lägenheter, som man här från talarstolen förklarat vara avsikten. Först och främst är det nödvändigt att göra hela bostadsproduktionen samhällelig, men inte ens då är den socialiserad,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

så som vi har förordat. Vidare är det oundgängligt att man äntligen samordnar bostads- och lokaliseringspolitik. Bostadsbristen sammanhänger nämligen i betydande grad med att ingen samhällsligt ledd lokaliseringspolitik har förekommit och med de våldsamma befolkningsomflyttningarna i landet, som försvårat bostadssituationen i många orter och framför allt i storstäderna, där den kommit att bli av ett sådant omfång som enligt vår uppfattning inte ur några synpunkter kan anses försvarligt. Det har överlåtits åt de privata att lokalisera på grundval av sina vinstintressen. Till detta har också kommit att s. k. lyxbyggande fått inkräkta på bostadsbyggandet. Resultatet har blivit en onödigt omfattande befolkningsomflyttning, och i koncentrationsområdena har bostadsbristen så småningom fått katastrofalt omfång, så att man verkligen har anledning att tala om bostadsnöd. Ty bostadsnöd är det, då exempelvis i min hemstad 26 000 bostadssökande icke har någon egen bostad. Och detta har skett samtidigt med att stora landsbygdsområden helt enkelt avfolkats.

Vi har i vår motion framhållit, och jag understryker det här till slut, att en aktiv lokaliseringspolitik med syfte att sprida den industriella verksamheten och aktiviteten är ett verksamt medel för att häva bostadsbristen. Så länge som denna samordning inte sker, riskerar vi att bostadsbristen kommer att ytterligare öka i koncentrationsområdena, medan alltfler lägenheter och andra bostäder i avfolkningsområdena kommer att stå tomma.

Jag vill för övrigt säga med anledning av den agitation som förekommer i dessa frågor från högerpartiets sida, att om en sådan politik inleddes skulle högerpartiet, och även folkpartiet, berövas sina möjligheter att politiskt profitera på nödtillstånd som uppstått till följd av att samhället aldrig har tagit hela och fulla ansvaret för bostadspro-

duktionen och ännu mindre för den industriella utvecklingen.

Under hänvisning till det anförda har jag, herr talman, velat motivera de yrkanden jag tidigare angivit beträffande bifall till dessa olika motioner.

Herr GEIJER, LENNART, (s):

Herr talman! Jag skall endast uppehålla mig vid en punkt i utskottsutlåtandet, nämligen frågan om räntebidragen.

Utskottet har i sitt yttrande fallit tillbaka på ett principuttalande vid förra årets riksdag av innebörd att det primära syftet med räntebidragen inte skulle vara att sänka de boendes utgifter för bostaden utan att skapa gynnsamma betingelser för bostadsproduktionen. Med den utgångspunkten finner utskottet att det kan vara rimligt att räntebidragen från tid till annan jämkas under beaktande av hyresutvecklingen i nyare hus. Frågar man sig då hur det är med hyresutvecklingen i nyare hus, finner man att departementschefen i propositionen har framhållit att föreliggande uppgifter för olika årgångar av hus är tämligen osäkra. Detta är enligt min uppfattning det minsta man kan säga.

I en motion, som jag jämte några andra väckt, har vi försökt räkna fram hyresutvecklingen för hus färdigställda under de aktuella åren 1952—1960, och denna framräkning ger ingalunda något stöd för en uppfattning att tiden nu skulle vara lämplig för en ytterligare hyreshöjning i de äldre årgångarna. Skulle man till äventyrs anse, att även våra siffror är osäkra, finns det en annan omständighet som borde ha kunnat påverka ställningstagandet, nämligen att åtminstone två statliga kommittéer sysslar med dessa spørsmål och är direkt inkopplade på den nu så mycket omdiskuterade frågan om hyressplittringen. Hyreslagstiftningssakkunniga håller på att genomföra en partiell hyresräkning i syfte att söka kartlägga problemet om hyressplittringen, och det kan

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

förväntas att denna utredning skall vara klar någon gång i slutet av året. Där har man då möjlighet att få en säkrare grund för bedömningen av hur förhållandena verkligen är.

För min personliga del har jag den uppfattningen, att det redan föreliggande materialet är tillräckligt för att man skall våga sig på att säga att den allmänna hyresbilden inte är tillräckligt klarlagd för ett ställningstagande. Jag kan alltså där inte dela utskottets ståndpunkt.

Som ett ytterligare särskilt skäl för slopande av räntebidragen har utskottet och även departementschefen anfört ökningen i de boendes hyresbetalningsförmåga. Till det skulle jag vilja säga att i de hus, som är i farozonen när det gäller dessa räntebidrag, bor i mycket stor utsträckning unga familjer med barn, alltså en kategori människor som är särskilt betungad av utgifter; människor som ännu inte kommit upp i så stora inkomster och som dessutom är familjebildande.

Det är kanske heller inte utan att man vid läsningen av utskottsbetänkandet märker, att utskottet har känt sig besvärat av de förhållanden som jag här har nämnt. Utskottet konstaterar på ett ställe, att de hyreshöjningar som följer av de föreslagna åtgärderna »torde bli inte obetydligt större än som framgår av propositionen». Sedan fortsätter utskottet i vändningar som tyder på att det anser det hela vara bekymmersamt — bl. a. heter det att hänsynen till den enskilde bostadskonsumenten gör det »önskvärt att för framtiden söka undvika alltför plötsliga och oväntade ökningar av bostadsutgifterna». Detta är en mening i utskottsutlåtandet, som jag gärna vill stryka under mycket kraftigt. Utskottet föreslår också, för att vi skall slippa få sådana här oväntade höjningar varje år, att det i fortsättningen görs upp en plan. Det skulle jag också vilja ta fasta på och understryka såsom en mycket väsentlig punkt.

Jag tror att det kommer att bli svårt att finna förståelse bland de allmännyttiga företagens hyresgäster för de hyreshöjningar som skall genomföras.

Jag har övervägt att i första hand yrka bifall till den motion, som jag har varit med om att väcka och som går ut på att man inte nu borde slopa dessa räntebidrag på det sätt som här föreslås. Jag skall emellertid inte göra ett sådant yrkande. Jag vill uttrycka den förhoppningen, att vad utskottet har sagt och som jag här särskilt har nämnt skall kunna leda till att vi nästa år inte skall behöva stå i samma situation. Jag tror också att utskottets ärade förespråkare här i kammaren kommer att få tillräckligt mycket bekymmer när han skall förklara för hyresgästerna i de hus, som han är med om att förvalta, orsaken till att de nu snart får räkna med betydande hyreshöjningar.

Jag har inget yrkande, herr talman!

Herr BERGMAN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag råkar vara sådan till min karaktär, att jag är helt ointresserad av vilka svårigheter jag kan komma att få i mitt civila arbete på grund av de beslut, som jag är med om att fatta här i kammaren. Skulle det på något sätt få utöva inflytande på handlandet i riksdagen skulle jag ju vara läst.

Jag är alldeles övertygad om att hyresgästerna och hyresgäströrelsen kommer att bli besvärade av den hyreshöjning som blir en följd av avvecklingen av räntegarantien för vissa årgångar av hus och höjningen av gränserna för andra årgångar. Naturligtvis kan det bli speciellt besvärligt för de allmännyttiga bostadsföretagen, som »har förmånen», säger några, »drabbas av», säger andra, att ha fri hyressättning och som följaktligen skall förhandla med sina hyresgäster i den mån det inte går att komma överens med en gång. Jag är alldeles på det klara med att det kan uppstå svårigheter på den

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

punkten, men det är en helt annan sak än den vi nu diskuterar. Nu föreligger ett förslag till avveckling av räntegarantien för vissa årgångar och en höjning av gränserna för andra årgångar, och jag kan säga herr Geijer och herr Adolfsson att detta inte är någon rolig sak — alldeles bortsett från det skäl som herr Geijer trodde skulle ha kunnat påverka mig.

Det framgår också klart av utskottets formuleringar, att det inte är med någon större glädje och entusiasm som utskottet återigen förordar en ändring; på sid. 21 i det tredje stycket, som börjar med orden »Utskottet vill» och slutar med »Kungl. Maj:ts kännedom», kan ledamöterna utläsa detta. Det står inte mellan raderna utan i högsta grad på raderna, att vi inte tycker att höjningar av bostadsutgifterna bör ske så ofta och så abrupt, utan att det borde vara mera av en tanke bakom — en plan, som det heter, vilket vi alltså anser att det hittills inte har funnits.

Men trots detta kan man kanske finna, att verkningarna i detta fall inte är av den arten, att de bör föranleda oss att ändra på Kungl. Maj:ts förslag. Det får ses i ett större sammanhang tillsammans med flera åtgärder, som vidtas inte bara på just det här fältet. Det har varit skälet till att vi i utskottet har kunnat tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag — med det besked till Kungl. Maj:t, som riksdagens alla partier nu tydligen är överens om.

Herr KRISTIANSSON, AXEL, (cp):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga några ord i ett mycket begränsat avsnitt av den fråga som här i dag har debatterats. Jag gör det i anslutning till motionerna I: 517 och II: 621, vilka i stort sett har samma syfte som motionerna I: 281 och II: 350, nämligen att utreda frågan om huruvida staten med lån eller kreditmöjligheter bör hjälpa de bostadssökande att skaffa sig äldre bostäder som salu-

bjudes och som sålunda är möjliga att att tagas i bruk omedelbart.

Jag är på det klara med att alla resurser måste utnyttjas om vi skall kunna komma ur de besvärligheter som vidlåder bostadsmarknaden. Jag måste tyvärr konstatera, att så faktiskt inte sker. Samtidigt som människor står i kö för att bygga nya bostäder är det faktiska förhållandet det — och det har ju redovisats tidigare i denna debatt från annat håll — att det ändå finns bostäder som inte går att sälja, bostäder som är sådana att de omedelbart skulle kunna tagas i bruk och alltså i någon mån minska bostadskön.

Den kategori bostäder som omnämns i det motionspar, som först åberopades, är de bostäder som friställts i samband med den yttre rationaliseringen inom jordbruket. Antalet sådana bostäder ökas år från år i samma takt som den yttre rationaliseringen fortskrider. Det gäller ofta bostäder, som är fullt användbara eller i varje fall värda en upprustning. De är i regel fritt belägna och är ofta begärliga objekt. Det är emellertid svårt för de bostadssökande att köpa dessa bostäder. Som regel går de väl ur bostadsmarknaden och blir fritidsbostäder eller någonting dylikt, vilket väl i och för sig kanske är vällovligt. Men i första hand är det naturligtvis väsentligt att de blir använda såsom fasta bostäder. Det är därtill utomordentligt angeläget, inte minst från kommunernas sida, att det i samma utsträckning som jordbruksrationaliseringen fortskrider ges möjligheter för andra människor att flytta dit och bli stadigarvarande bosatta.

Utskottet har vid behandlingen av motionerna sagt, vilket också vi visste, att detta problem ingår i den bostadspolitiska kommitténs direktiv. Vad som här har begärts är att man skall ge för tur i utredningsarbetet för att komma fram med förslag härvidlag. Utskottet har menat att det inte var så angeläget. Vi beklagar detta, ty här finns ju faktiskt en bostadsreserv, som är möjlig

att omedelbart taga i bruk men som nu inte är möjlig att utnyttja.

Jag har, herr talman, i det läge denna fråga nu befinner sig inte något yrkande, men jag vill med dessa ord uttala den förhoppningen, att man inom kommittén skall komma fram till den lösning som här åsyftas och därtill att det inte skall ta alltför lång tid.

På framställning av herr talmannen beslöts, att den fortsatta behandlingen av förevarande ärende ävensom handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmäldes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom, m. m.; samt

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten vid lantbrukshögskolan och statens skogsmästarskola.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vardera av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmäldes och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 146, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 3 §§ lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 744, av herr *Jacobsson, Gösta, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 50, angående universitetens och högskolornas organisation och förvaltning m. m.;

Meddelande ang. enkel fråga

nr 745, av herr *Schött m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m.;

nr 746, av herrar *Akerlund och Alexanderson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m.;

nr 747, av herr *Olsson, Erik, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 100, angående organisationen av polis-, åklagar- och exekutionsväsendet m. m.;

nr 748, av herr *Svanström* och herr *Larsson, Thorsten*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 133, med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen; samt

nr 749, av herrar *Larfors* och *Augustsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, angående studiesocialt stöd till studerande ungdom.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av herr *Nilsson, Ferdinand*, (cp) till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet: »Har statsrådet uppmärksammat att i statsutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 211 år 1963 uttalades, att den för markförvärv inom Upplands-Bro kommun samt Södertälje och Turinge kommun avsedda delegationen borde ha lokal anknytning för underlåtande av uppgörelser med ortsbefolkningen? När avser statsrådet i sådant fall att vid sidan av representanter på riksplan och från den centrala länsförvaltningen tillsätta representanter på lokalplan?»

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.28.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 15 april eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m. (Forts.)

Fortsattes behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 42.

Då ytterligare talare ej funnos anmälda, förklarades den vid detta ärende under förmiddagen förda överläggningen avslutad. Herr talmannen yttrade, att med anledning av vad under överläggningen yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt beträffande envar av punkterna 1—18 samt därefter särskilt i fråga om punkterna 19—30.

I fråga om *punkten 1*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o), av herr *Jacobsson, Per*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Boman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; samt 3:o), av herr *Adolfsson*, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till motionerna I: 364 och II: 437.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Boman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 19.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Därpå gjorde herr talmannen i enlighet med de angående *punkten 2* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Boman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkän-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

des en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 54.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls härefter vad utskottet i *punkten 3* hemställt.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de rörande *punkten 4* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Virgin m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Holmberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 99;

Nej — 21.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härefter bifölls på gjord proposition vad utskottet i *punkten 5* hemställt.

I vad gällde *punkten 6*, anförde nu herr talmannen, hade yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Jacobsson, Per*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Boman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 4 a betecknade reservationen;

3:o), av herr *Holmberg*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i reservationen 4 b av herr *Virgin m. fl.*; samt

4:o), av herr *Gustafsson, Nils-Eric*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. avgivna reservationen 4 c.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vart och ett av de återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Per Jacobssons* yrkande.

Herr *Gustafsson, Nils-Eric*, äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav herr talmannen upptog vardera av de under 3:o) och 4:o) här ovan upptagna yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den sålunda begärda, närmast före huvudvoteringen infallande omröstningen (första förvoteringen); och förklarade herr talmannen sig finna de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Holmbergs* yrkande.

Herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde likväl votering även om innehållet i denna kontraposition, på grund varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes för den andra förvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 42 punkten 6 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr *Virgin m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 4 b betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner *Nej*, har till kontraposition i förstnämnda votering antagits reservationen 4 c av herr *Nils-Eric Gustafsson m. fl.*

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 23;

Nej — 23.

Därjämte hade 81 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Enär alltså de avgivna rösterna befunnits lika delade, nedlade herr talmannen i kammarens därtill avsedda rösturna en ja-sedel och en nej-sedel, båda lika till storlek och utseende, tryckta och omärkta samt var för sig slutna och hoprullade, varefter på anmodan av herr talmannen fröken *Andersson* ur rösturnan upptog den ena av röstsedlarna, och befanns denna vara nej-sedeln.

Kammaren hade således fattat beslut i enlighet med nej-propositionen.

Härefter uppsattes, upplästes och godkändes för den första förvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 42 punkten 6 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr *Boman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 4 a betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner *Nej*, har till kontraposition i nämnda votering antagits reservationen 4 c av herr *Nils-Eric Gustafsson m. fl.*

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en bör-

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

jan omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 24;
Nej — 28.

Därjämte hade 75 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Slutligen uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 4 c betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Gustafsson, Nils-Eric*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;
Nej — 17.

Därjämte hade 38 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ytterligare gjorde herr talmannen i enlighet med de beträffande *punkten 7* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det

förslag, som innefattades i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 5 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 5 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;
Nej — 56.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Vidare gjordes enligt de angående *punkten 8* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till motionerna I: 50 och II: 64; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Med avseende å utskottets i *punkten 9* gjorda hemställan gjordes propositioner,

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

först på bifall till densamma samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 6 betecknade reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

På särskilda propositioner bifölls sedermera vad utskottet i *punkterna 10 och 11* hemställt.

I vad anginge *punkten 12*, yttrade vidare herr talmannen, hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 7 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 12, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 7 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Holmberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 83;

Nej — 42.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Härpå gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande *punkten 13 a* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 8 a betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42 punkten 13 a, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 8 a betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 55.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Anslag till främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Vidkommande punkten 13 b, anförde nu herr talmannen, hade yrkats.

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Jacobsson, Per*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 8 b betecknade reservationen;

3:o), av herr *Holmberg*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i reservationen 8 c av herr *Virgin m. fl.*; samt

4:o), av herr *Adolfsson*, att kammaren skulle bifalla motionerna I: 51 och II: 65 i förevarande del.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Jacobsson, Per*, begärde votering, i anledning varav talmannen upp tog vart och ett av de återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Per Jacobssons* yrkande.

Herr *Holmberg* äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 42 punkten 13 b antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 8 b betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits reservationen 8 c av herr *Virgin m. fl.*

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 24.

Därjämte hade 66 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd härav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 42, punkten 13 b, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Boman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 8 b betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Jacobsson, Per*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 36.

Därjämte hade 21 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. bidrag till anordnande av skolmältider

Härefter bifölls på särskilda propositioner vad utskottet i *punkterna 14—18* hemställt.

Slutligen bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i *punkterna 19—30*.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1964/65, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1964/65 till övnings- och yrkesläroutbildning samt till fortbildning m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1964/65 till studiesociala ändamål jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 3**Ang. bidrag till anordnande av skolmältider**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Bidrag till anordnande av skolmältider för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 16 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehäft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr

Thorsten Larsson m. fl. (I: 405) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Gustavsson* i Alvesta och *Nilsson* i Tvärälund (II: 480), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta, att statsbidrag skulle utgå med 1 krona 25 öre per utspisad måltid för diabetessjuka;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Erik Olsson m. fl.* (I: 409) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Larsson* i Norderön och *Jönsson* i Ingeborgsgården (II: 486), i vilka föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt framläggande av förslag till ändrade grunder för statsbidrag till skolmältidsverksamheten i kommunerna i enlighet med vad i motionerna anförts;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* (I: 478) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 584), i vilka anhållits, att riksdagen vid behandling av statsverkspropositionens åttonde huvudtitel måtte besluta, 1. att medgiva statsbidrag till skolmältider enligt de grunder som i motionerna anförts, 2. att till Bidrag till anordnande av skolmältider för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 35 000 000 kronor;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Widén* och *Hilding* (I: 501) samt den andra inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Skellefteå *m. fl.* (II: 579), i vilka yrkats, att riksdagen skulle 1. bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1964/65 lämna statsbidrag till skolmältider enligt de grunder motionärerna förordat, samt 2. till Bidrag till anordnande av skolmältider under åttonde huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 12 000 000 kronor förhöjt förslagsanslag på sammanlagt 28 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt,

Ang. bidrag till anordnande av skolmåltider

I. att motionerna I: 405 och II: 480, i vad de avsåge statsbidrag till skolmåltider för diabetessjuka, icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att motionerna I: 478 och II: 584 samt I: 501 och II: 579, samtliga motioner i vad de avsåge ändrade grunder från och med budgetåret 1964/65 för statsbidrag till skolmåltider, icke måtte av riksdagen bifallas;

III. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 478 och II: 584 samt I: 501 och II: 579, samtliga motioner i vad de avsåge medelsanvisningen, till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 16 000 000 kronor;

IV. att motionerna I: 409 och II: 486, I: 478 och II: 584 samt I: 501 och II: 579, sistnämnda fyra motioner i vad de avsåge åtgärder för framtida ytterligare förstärkningar av statsbidragsgivningen till skolmåltidsverksamheten, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av herrarna *Boman, Axel Johannes Andersson, Thorsten Larsson, Widén, Nils-Eric Gustafsson, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Larsson* i Hedenäset och *Källstad*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

I. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 405 och II: 480, besluta att bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1964/65 lämna statsbidrag till skolmåltider för diabetessjuka med 1 krona 25 öre per utspisad måltid;

II. att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 478 och II: 584 samt I: 501 och II: 579, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1964/65 lämna statsbidrag till skolmåltider enligt de grunder reservanterna förordat;

III. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 478 och II: 584 ävensom med bifall till motionerna I: 501 och II: 579, samtliga motioner i vad de avsåge medelsanvisningen, till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 28 000 000 kronor.

IV. att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 409 och II: 486, I: 478 och II: 584 samt I: 501 och II: 579, sistnämnda fyra motioner såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anført rörande åtgärder för framtida ytterligare förbättringar av statsbidragsgivningen till skolmåltidsverksamheten.

Herr **WIDÉN** (fp):

Herr talman! Vi har vid denna punkt av det föreliggande utskottsutlåtandet fogat en reservation som har till huvudsyfte att få till stånd en bättre avvägning mellan staten och kommunerna av kostnaderna för skolmåltidsverksamheten.

Detta är ju ingen ny fråga i denna kammare, men den har fortfarande samma vikt och betydelse. Statens kostnader för skolväsendet stiger undan för undan, vilket åttonde huvudtiteln tydligt visar. På skolmåltidsverksamhetens område har en motsatt tendens inträffat. Statens faktiska utgifter för skolmåltidsverksamheten har under de senaste åren varit i sjunkande, vilket innebär att kommunerna får bära alltmer av dessa kostnader. Genom skolväsendets utveckling ökas också omfattningen av skolmåltidsverksamheten. År 1948 betalade staten cirka 70 procent av skolmåltidskostnaderna. Sedan dess har statens andel sjunkit till för närvarande under 10 procent. Att statens andel sjunker betyder som sagt att den kommunala delen av kostnaderna ökas. Självva bidragssystemet verkar i den riktningen under en inflatorisk utveck-

Ang. bidrag till anordnande av skolmältider

ling. Bördan övervältras alltså på kommunerna. Många små och fattiga kommuner får slita ont för att kunna bekosta skolmältidsverksamheten, men även i större kommuner, tätorter och städer, utgör kostnaderna för skolmältiderna en stor post i budgeten och uppgår ofta till betydande belopp.

I en i båda kamrarna väckt motion redogörs för tillståndet i en fjällkommun i Jämtland. Enligt gällande bidragssystem är kommunen berättigad att i statsbidrag erhålla 23,2 procent av kostnaderna för skolmältidsverksamheten. I kommunens skolor går 128 elever. De faktiska kostnaderna för skolmältidsverksamheten blev 58 002 kronor. Av dessa över 58 000 kronor fick kommunen i statsbidrag endast 4 449 kronor. Kommunens kostnader per elev och år var 453 kronor. Statsbidraget motsvarade endast 34 kronor per elev. Detta kan inte vara ett rättvist system.

Vår reservation går ut på införande av en annan bidragsprincip och en högre bidragsprocent. Avsikten är att söka återställa något av den avvägning som ansågs vara rimlig vid skolmältidsverksamhetens införande. Det skulle innebära en påtaglig hjälp för kommunerna. Skolöverstyrelsen har vid olika tillfällen påtalat att kommuner som har mer än 50 skattekoronor per invånare och alltså ligger över bidragsgränsen har sökt att på olika vägar begränsa skolmältidsverksamheten. En del kommuner har strävat efter att göra läsningen på lördagarna så kort som möjligt för att därigenom också kunna begränsa antalet skolmältider per vecka. Det finns också starka skäl att förmoda att standarden och kvaliteten på skolmältiderna skulle bli bättre med en för kommunerna förmånligare bidragsgivning.

Utskottsmajoriteten invänder att vi först bör avvakta skatteutjämningskommitténs resultat innan vi gör något åt problemet med kostnaderna för skolmältidsverksamheten. Man bör, förklarar utskottsmajoriteten, inte föregripa resultatet av denna pågående utredning.

Nu vet vi ju inte så mycket om vad dessa sakkunniga kommer att föreslå, men vi har från vår sida tagit hänsyn till det förslag som de eventuellt kan komma att framlägga. Vi föreslår i reservationen en ny ordning som ett provisorium. Det torde väl få anses ganska troligt att en fördelning av kostnaderna för skolmältiderna mellan stat och kommuner kommer att äga rum även i fortsättningen. Vi yrkar att riksdagen skall anvisa ytterligare 12 miljoner kronor såsom bidrag till skolmältiderna under nästkommande budgetår. Det är givetvis mycket pengar, men trots denna ökning skulle den summa som staten skulle ge ut för detta ändamål icke komma upp till det belopp som staten skulle betala om fördelningen av kostnaderna för skolmältiderna i dag vore densamma som ursprungligen avsågs. Det skulle bli en mycket stor summa som staten i så fall skulle betala till kommunerna.

Herr talman! Under hänvisning till det anförda yrkar jag bifall till den vid denna punkt avgivna reservationen.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Frågan om statsbidragen till skolmältider har i flera år varit föremål för ständiga motionsattacker, eftersom statsbidragen under årens gång blivit helt urholkade. Man kan nog utan överdrift säga att finansieringen av skolmältiderna numera nästan helt är en kommunal angelägenhet. Orsakerna härtill är givetvis flera, men en av de väsentliga är säkerligen den ständigt fortgående penningförsämringen och skatteunderlagsutvecklingen.

När skolmältiderna infördes fick kommunerna en nästan agitatorisk uppmaning att anordna sådan. Till hjälp med kostnaderna hade de ett statsbidrag som inte var föraktligt. Så sent som 1948 bedömde man storleken av detta statsbidrag till omkring 70 procent, men sedan har det gått raskt utför, och det utgör nu endast omkring

Ang. bidrag till anordnande av skolmåltider

10 procent eller kanske ytterligare någonting procent lägre.

Det större bidraget låg, skulle jag vilja säga, helt i linje med principen om att kostnaderna för utbildning av de unga i största möjliga grad bör betalas av staten — en god utbildning av ungdomen är ju den bästa investering ett land kan göra. Den principen borde gälla än, men i praktiken tar man åtminstone inte på detta område konsekvenserna av ett sådant resonemang. Det har fått till följd att många kommuner har ansett den ekonomiska belastningen vara så stor, att de måste avstå från skolmåltider åt barnen. Detta gäller givetvis i första hand landsbygders kommuner, men även städer är med i raden av dessa kommuner — det finns sju städer i detta land som inte har skolmåltider införda.

I de kommuner som har denna service infördd har man som bekant kunnat skönja ett annat tidens tecken på grund av att det ekonomiska bidraget från staten är så knappt, nämligen en försämring av måltidernas näringsmässiga standard. Nog är det ganska egendomligt, när så mycket görs i övrigt för att man skall få fram en riktig upplysning på detta betydelsefulla område, att det allmänna måste eftersätta det viktiga kravet på en allsidig kost. Denna sida av spörsmålet måste, som jag ser det, ägnas mer uppmärksamhet i framtiden. Den mest betydelsefulla konsekvensen av att statsbidraget är så knappt är väl att skoleleverna får lida för denna ekonomiska politik.

En annan sida, som jag gärna vill koppla in i detta resonemang, behandlas i den motion som är omnämnd i reservationen vid detta utlåtande. Det gäller det alldeles speciella problemet med skolmåltider till barn som måste ha dietmat, exempelvis diabetessjuka barn, varav det finns 1 500 här i landet. Vi har med denna motion avsett att fästa uppmärksamheten på detta problem. Våra skolor måste särskilt tänka på att dessa barn måste ha en speciell

kost, som är förhållandevis dyr. Staten borde stimulera kommunerna genom att ge ett särskilt anslag för elever som behöver hålla diet, och vi har föreslagit en mindre uppjustering av detta bidrag, nämligen till 1:25 per måltid.

Vi har med stöd av motioner, däribland en partimotion från centerpartiet, avgivit en reservation i detta ärende gemensamt med folkpartiet. I denna reservation krävs nu en höjning av anslaget. Jag vet inte om det är femte året i följd som vi har denna fråga uppe — kanske är det rent av sjätte året. Föreliggande reservation går ut på en anslagshöjning med 12 miljoner kronor innevarande år. Som vi ser saken är det alltså inte några småsummor som genom urholkningen av statsbidraget undanhålles kommunerna.

De senaste åren har avslaget på dessa krav om en höjning motiverats med att 1958 års skatteutjämningskommitté bör tillrättalägga dessa bidragsfrågor — herr Widén nämnde detta i sitt anförande. I år uttrycker utskottet, för vilken gång i ordningen vet jag inte exakt, en s. k. undersåtlig förhoppning till regeringen att denna angelägna fråga skall lösas, men sedan upprepas återigen hänvisningen till utredningen. Får jag ta mig friheten att fråga utskottets majoritet eller ännu hellre herr Näsström, om det finns sådana informationer från 1958 års skatteutjämningskommitté att man kan vara säker på att detta speciella problem blir löst? Och kan man i så fall vänta att förslaget blir synligt innevarande år?

Det skulle kanske ha varit en del ytterligare att anföra om detta problem, herr talman, men det sagda får väl räcka. Jag tvivlar litet på att svaret blir positivt, men det får vi kanske höra. Jag vill i alla fall redan nu yrka bifall till föreliggande reservation.

Herr OLSSON, ERIK, (s):

Herr talman! I denna fråga har vi väckt ett motionspar — I: 409 och II:

Ang. bidrag till anordnande av skolmåltider

486 — där vi tagit oss friheten att föreslå ett helt nytt system för dessa bidrag till skolmåltidsverksamheten.

Här har ju omvitnats från många håll att det nuvarande systemet inte är tillfredsställande ur kommunernas synpunkt, och därför behöver jag inte ägna mig så mycket åt den saken. Jag vill bara anknyta till herr Widéns exempel om den lilla kommunen i Jämtlands län som i statsbidrag fick 34 kronor per elev och år. Det motsvarar i procent 7,6 procent av kommunens totala verkliga kostnader. Den största kommunen i länet, Östersunds stad, fick inte något bidrag alls till sina egna elever därför att den kom upp i en skattekraft på över 50 kronor. Men staden fick bidrag till elever från andra kommuner, och vid en sammanräkning visade sig även det bli ungefär 7,6 procent. Härav framgår att de nu gällande bestämmelserna för statsbidrag slår mycket illa.

I motionen har vi föreslagit att statsbidraget fortfarande skall vara knutet till kommunens skattekraft men att det skall utgå med ett visst belopp per år och utspisad elev. Vi har gjort en skiss till hur man skulle kunna tänka sig denna bidragsskala. Vi har föreslagit 250 kronor i statsbidrag för år och elev i kommun med upp till 30 skattekronor per invånare. Sedan skulle bidraget sjunka ned till 50 eller eventuellt 25 kronor då det gäller kommuner med 51—60 skattekronor per invånare.

Detta system skulle medföra en hel rad fördelar. Först och främst skulle det i någon mån återställa bidragets värde. Om jag tillämpar förslaget på mitt hemlän för läsåret 1962/63 skulle det betyda att länet totalt erhållit statsbidrag med 41 procent av de statsbidragsberättigade kostnaderna. Det är visserligen inte 50 procent, men genom den utjämnande verkan skulle lättningen bli betydande för de flesta kommuner och inte minst för sådana med dålig skattekraft. Vidare skulle systemet möjliggöra en betydligt enklare administra-

tion. För närvarande utgår ju bidraget på ett grundbelopp som beräknas per varje utspisad måltid, och det vållar ganska mycket arbete först och främst för skolexpeditionerna som skall hålla reda på hur många elever som äter för varje dag, men även för de kontrollerande myndigheterna som sedan skall räkna över att detta stämmer.

Utskottet åberopar skatteutjämningskommitténs arbete. Jag vet inte hurvida den tar upp frågor om statsbidrag, men jag har en känsla av att det inte precis ingår i kommitténs direktiv, och jag tror för min del att dessa statsbidrag blir kvar. Därför skulle det vara av stort värde om man redan nu kunde få ett beslut i enlighet med motionerna, innebärande en skrivelse till Kungl. Maj:t med beställning av en utredning enligt detta mönster.

Jag ber därför, herr talman, att få hemställa om bifall till detta utredningsyrkande enligt motionerna I: 409 och II: 486.

I detta anförande instämde herr *Wikner* (s) och fröken *Ranmark* (s).

Herr *NÄSSTRÖM* (s):

Herr talman! Jag får kanske först framhålla att det i princip nog inte är någon skillnad i åsikterna mellan utskottsmajoriteten och reservanterna i detta fall. Nederst på sid. 17 i vårt utlåtande står det ju: »Utskottet har i tidigare utlåtanden, senast vid 1963 års riksdag, understrukit önskvärldheten av att frågan om kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna i vad gäller skolmåltidsverksamheten snarast möjligt bringas till en lösning. Utskottet vidhåller denna uppfattning. 1958 års skatteutjämningskommitté väntas emellertid slutföra sitt arbete inom den närmaste tiden. Då kommitténs betänkande och på detsamma grundade förslag från Kungl. Maj:t först synes böra avvaktas är utskottet inte berett att nu taga ställning till de i motionerna — — — framförda förslagen.»

Ang. bidrag till anordnande av skolmåltider

Detta är alltså underlaget för vårt ställningstagande. Vi har två år tidigare framhållit detsamma, och jag tror mig veta att Kungl. Maj:t är fullt införstådd med önskemålet, men man har velat avvakta utfallet av skatteutjämningskommitténs arbete.

Vad gäller herr Widéns anförande vill jag erinra om att det är det ökade skatteunderlaget som har urholkat statsbidraget till nämnda kommuner. Herr Widén sade att det fanns små, fattiga kommuner som hade det besvärligt, och det är säkert riktigt, men i regel får just dessa små, fattiga kommuner numera ett ganska utmärkt skatteutjämningsbidrag, bl. a. på grund av de förhållanden som vi här i dag resonerar om.

Herr Larsson framhöll att åtskilliga kommuner måste avstå från skolmåltiderna på grund av de höga kostnaderna. Jag får kanske erinra herr Larsson om att vi för ett antal år sedan hade en liknande diskussion, då en partivän till herr Larsson framhöll att hans kommun icke hade råd att införa skolmåltider. Jag frågade honom: Vilken kommunal utdebitering har då din kommun? Vad fick jag till svar? Jo, 4:75! Det visar väl ganska tydligt att det här inte gällde kommunens ekonomi utan att man inte ville införa skolmåltider.

Herr Larsson säger nu att många kommuner avstår från skolmåltiderna. Eftersom jag har kommunernas utdebiteringslistor framför mig, vore det intressant att veta vilka kommuner det gäller; då skulle jag genast kunna bedöma om det förhållandet att man avstår från skolmåltider beror på ovilja eller om det beror på svag ekonomi. Det kan i varje fall inte gälla herr Larssons egen kommun, Staffanstorp, där kommunalskatten är 9:27, vilket är mycket under medeltalet för riket. Detta är fakta.

Herr Larsson frågade mig om jag kunde ge sådana informationer om skatteutjämningskommitténs arbete, att de

kunde vara av värde för vår fortsatta diskussion. Jag tillhör inte kommittén, men jag vet att kommunernas samtliga utgifter beaktas av kommittén och kommer att påverka dess förslag om utjämning av kostnaderna mellan kommunerna. Det är riktigt som herr Widén sade, att många kommuner här i landet, framför allt städer med stort skatteunderlag, aldrig har fått något bidrag från staten till skolmåltiderna. Om man ser det hela realistiskt, tror jag att man måste ta hänsyn till dessa synpunkter. Har skatteutjämningskommittén byggt upp sitt förslag med hänsyn till en kommuns samtliga utgiftsposter, förstår alla i denna kammare att om man på ett väsentligt sätt förändrar en av dessa utgiftsposter så kommer kommitténs förslag att i viss utsträckning hänga i luften. Man kan ju sedan alltid resonera om huruvida det är fördelaktigare för en kommun att få höga skolmåltidsbidrag och mindre skatteutjämning eller vice versa. Den diskussionen vill jag inte ge mig in på i dag, utan den får vi väl ta upp när skatteutjämningskommittén har lagt fram sitt förslag.

Till herr Erik Olsson vill jag säga att jag har mig bekant att Kungl. Maj:t är fullt medveten om dessa problem. Det är av den anledningen utskottet icke har ansett det nödvändigt med någon skrivelse i ärendet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Näsströms svar gav vid handen att skatteutjämningskommittén skulle komma med en gemensam kaka för samtliga kommunala utgifter. Det ger enligt mitt förmenande ingen garanti för att skolmåltidsbidraget blir uppräknat så mycket som det borde bli. Jag anser det angeläget att vi värnar om speciellt detta bidrag.

När herr Näsström här drar fram exempel med kommuner som har en utdebitering på 4:75 måste detta ex. gå

Ang. bidrag till anordnande av skolmåltider

tillbaka till den tiden då bidraget utgick med 70 procent. Sedan dess har ju, som jag också nämnde, bidraget bantats ned till 10 procent, och det innebär att proportionerna ytterligare förvärrats samtidigt som skatteutdebiteringen starkt stigit. Den genomsnittliga kommunala utdebiteringen i landet ligger vid 16 kronor per skattekrona numera.

När det gäller min egen kommun kan jag tala om att vi har skolmåltider, men det bidrag vi får är inte stort. Vi har emellertid sett detta som en helt kommunal utgift. Det finns emellertid kommuner som inte ser saken på samma sätt, och de kan behöva animeras genom ett bättre statsbidrag. Staten skall här inte koppla ifrån det ansvar den har när det gäller att föra fram denna speciella fråga.

Jag såg för en stund sedan ett TV-program, med en liten glimt även från en skolmåltid, och jag kunde inte låta bli att i det sammanhanget tänka på det ringa statsbidrag som utgår till kommunerna — det får herr Näsström ursäkta mig, fast programmet i övrigt avsåg att visa generositet från staten.

Herr NÄSSTRÖM (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill erinra om att skatteutjämningsbidraget kommer just de fattiga kommunerna till del, alltså de kommuner som herr Larsson talade om.

Jag väntar fortfarande på namnuppgifter på de kommuner som inte hade råd att ordna skolmåltider.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Ärendet är ju nu så pass genomgånget att jag inte ämnar gå in på några detaljer. Jag ansluter mig till den uppfattningen som här har framförts av herr Thorsten Larsson m. fl. angående det — som jag vågar påstå — skandalösa sätt, på vilket denna fråga har förhalats under de gångna åren.

Jag fäster mig alldeles särskilt vid

det avsnitt i utskotets utlåtande, där man hänvisar till en pågående utredning för att därmed motivera att man ingenting vill göra. Det är ju en schablon, som av majoriteten i riksdagen utnyttjas vid varje tillfälle då det är möjligt, och jag har en känsla av att det ligger ett system bakom detta, ett system att monopolisera initiativen på ett håll och att kväva alla andra initiativ. Alltid kan man hänvisa till någon utredning.

När nu statsutskottet under flera år har hänvisat till en pågående utredning, så begär inte jag att utskottet skall kunna redogöra — eller ens att det skall redogöra, även om det kunde — för vilka förslag som kan komma från denna utredning. Däremot har jag den erfarenheten från utskottsarbetet, att jag vet att man brukar kunna ta reda på om en utredning, som har ett vidare program, därinom sysslar med just den eller den saken. Och när man nu i detta fall under flera år har hänvisat till en utredning, som först skall avvaktas, vågar jag förmoda att man kanslivägen har hört efter om denna utredning sysslar med frågan om skolmåltiderna. På den punkten vore jag väldigt tacksam om jag finge veta, ifall utskottet har visat så mycket positivt intresse för saken att man har tagit reda på det.

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag utgår ifrån att herr Nilsson har tillhört någon statlig utredning. Om så är fallet, vet han lika bra som jag att ledamöterna i en utredning inte talar om vad utredningen ämnar komma med. De väntar till dess deras förslag är justerat, innan de ger det offentlig karaktär.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Till herr Näsström vill jag bara nämna att jag faktiskt har erfarenhet från ungefär ett halvt dussin statliga utredningar. Jag vet således att

Ang. bidrag till anordnande av skolmältider

regeln är som herr Näsström säger. Därför sade jag också, att jag inte väntar att utskottet skall ta reda på vilka förslag som är att vänta, men att jag av erfarenhet vet att man brukar kunna få veta om utredningen sysslar med den och den saken.

Har ni varit så pass intresserade att ni har brytt er om att fråga om det?

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! På den frågan kan jag svara mycket kort, även om jag inte tillhör utredningen. Skatteutjämningskommittén måste ta hänsyn till kommunernas *samtliga* utgifter; alltså ingår också denna utgift i det som kommittén har att ta ställning till.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Detta var inte något vidare uttömmande svar på min fråga, det kan vi väl konstatera. Herr Näsström har sagt det där förut till tidigare talare, närmast till herr Thorsten Larsson, så svaret hade inte ens nyhetens behag.

Jag vill än en gång konstatera att jag inte menar att man skall begära att på förhand få veta vad utredningen kommer att föreslå. Utan frågan är: Vad sysslar utredningen med? Ligger det inom utredningens arbetsfält att syssla med skolmältiderna?

Jag frågar detta därför att jag vet, att när dessa statsbidrag till skolmältiderna infördes hade de ett visst betydelsefullt propagandistiskt egenvärde. Man ville på det viset stimulera kommunernas intresse för skolmältiderna.

Som sagt — det väsentliga är att man i flera år har hänvisat till en sittande utredning, och det är enligt herr Näsström skälet till att vi även i dag skall avvakta. Har man tagit reda på från utredningen om den har tagit upp till behandling frågan om skolmältiderna?

Så mycket brukar man kunna få veta. I första lagutskottet fick vi häromda-

gen uppgifter kanslivägen om att de och de frågorna behandlades av den och den utredningen. Vi har fått sådana uppgifter många gånger, men vi har naturligtvis inte fått veta i förväg vilka förslag utredningen skulle komma fram till. Man kanske inte har kommit så långt att man ännu vet det.

År efter år bromsas en så behjärtansvärd sak med hänvisning till att en utredning pågår. Om det nu snart visar sig, att denna utredning inte har sysslat med att bygga ut bidragen till skolmältider — skulle inte herr Näsström då tycka att det vore litet genant att i flera år ha hänvisat till den utredningen?

Herr NÄSSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har två gånger försökt förklara den saken, men när herr Ferdinand Nilsson ändå inte har fattat det, får jag väl tolka det så att jag är en dålig lärare. Då kan jag inte komma längre på detta område.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående mom. I—III samt därefter särskilt i fråga om mom. IV.

Sedermera gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande mom. I—III förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen i motsvarande del; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Widén* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en

Ang. bidrag till anordnande av skolmältider

omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 46 punkten 3 mom. I—III, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Widén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 40.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Med avseende å mom. IV, anförde nu herr talmannen, hade yrkats 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o), av herr *Widén*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen i motsvarande del; samt 3:o), av herr *Olsson, Erik*, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med den ändringen, att motionerna I: 409 och II: 486 bifölles.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Widén* begärde votering, i anledning varav talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontrapro-

position i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Widéns* yrkande.

Herr *Olsson, Erik*, åskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 46 punkten 3 mom. IV antager godkännande av det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen i förevarande del, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits bifall till utskottets hemställan med den ändringen, att motionerna I: 409 och II: 486 bifalles.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Erik*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 21.

Därjämte hade 67 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 46 punkten 3 mom. IV, röstar

Ja;
Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som infattas i den vid punkten avgivna reservationen i motsvarande del.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Widén* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;
Nej — 39.

Därjämte hade 9 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 4 och 5

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6

Lades till handlingarna.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets memorial nr 13, angående användande av riksbankens vinst för år 1963, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Om utredning rörande försäkringsväsendet

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckta motioner om utredning rörande försäkringsväsendet.

I två inom riksdagen väckta, till bankoutskottet hänvisade likalydande motioner, nr 380 i första kammaren av herrar *Lager* och *Adolfsson* samt nr 448 i andra kammaren av herr *Hermanson m. fl.*, hade föreslagits, att riksdagen

Om utredning rörande försäkringsväsendet

gen i skrivelse till regeringen skulle begära utredning om försäkringsväsendets organisation och ställning, eventuellt genom förstatligande av de stora privata försäkringskoncernerna, i syfte att öka försäkringstagarnas och samhällets inflytande över försäkringsverksamheten samt rationalisera och förbilliga dess former.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionerna I: 380 och II: 448 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr *LAGER* (k):

Herr talman! I en motion i denna kammare har herr *Adolfsson* och jag föreslagit, att riksdagen i skrivelse till regeringen skall begära utredning om försäkringsväsendets organisation och ställning, eventuellt genom förstatligande av de stora privata försäkringskoncernerna, i syfte att öka försäkringstagarnas och samhällets inflytande över försäkringsverksamheten samt rationalisera och förbilliga dess former.

Den omedelbara anledningen till detta förslag var att det under de senaste åren har skett en mycket stark koncentration inom försäkringsväsendet. Det är ju avsevärda summor som försäkringsbolagen, i vart fall de större, har i sina fonder, summor som kan utöva ett rätt stort inflytande över vårt lands finansiella liv.

Nu säger utskottet, med hänvisning till en interpellationsdebatt som fördes i andra kammaren för knappt ett år sedan, att försäkringstagarnas intressen är väl tillgodosedda och att försäkringsbolagen genom lagstiftning är omgärdade av sådana bestämmelser att de inte kan utöva något dåligt inflytande i samhället.

Det må ju så vara, att försäkringsbolagen är underkastade en rad bestämmelser och lagar som reglerar deras verksamhet och att försäkringstagarnas intressen är ganska väl tillgodosedda.

Om utredning rörande försäkringsväsendet

Men det är ju bara den ena sidan av saken. Den andra sidan är vad jag nyss nämnde, nämligen att dessa privatbolag förfogar över avsevärda fonder, åtskilliga miljarder, som möjligen skulle kunna användas på ett betydligt nyttigare och för samhället gagneligare sätt än nu, och det var detta som vi ville att man närmare skulle utreda.

Tanken är ju inte ny i svensk politik. Även om riksdagen i dag avslår vår propå, är jag övertygad om att den kommer tillbaka med förnyad styrka.

I utskottets utlåtande säger man, att kapitalkoncentrationen inom denna bransch icke torde medföra några faror från allmän synpunkt. Det är möjligt att den bedömningen är riktig — det kan jag inte uttala mig om. Men man skulle kunna bedöma saken också ur en annan synpunkt, nämligen den, om inte ett förstatligande av försäkringsbolagen skulle medföra vissa vinster för samhället i dess helhet. Det är väl alldeles obestriddigt att de former, under vilka försäkringsbolagen nu arbetar, och den administration som byggs upp i bolagen skulle kunna både förenklas och förbilligas. Det är nog inte obekant för någon i denna kammare, hur försäkringsbolagen lägger ut avsevärda belopp och engagerar rätt mycket folk i sin ackvisitionsverksamhet och i sin reklamverksamhet. Det är ju inte heller obekant att de också opererar med systemet att binda den ena försäkringen till den andra, att ställa som villkor för en försäkring att man också tecknar en annan.

Jag tycker att allting talar för att en utredning och en grundlig undersökning här vore på sin plats, och jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till motionsparet 380 i första kammaren och 448 i andra kammaren.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! De frågor som aktualiseras genom dessa motioner — nr 380 i denna kammare och 448 i andra kam-

maren — gäller att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära utredning om försäkringsväsendets organisation och ställning och, som herr Lager nyss har påpekat, ett eventuellt förstatligande av de stora privata försäkringskoncernerna. Hela denna uppläggning skulle då vara baserad på att man skulle bättre tillvarata försäkringstagarnas intressen och ge samhället större möjligheter till inflytande över försäkringsväsendet, ävensom att man skulle få möjligheter att rationalisera hela denna stora verksamhet.

Det är ju riktigt, som herr Lager här nämnde, att dessa frågor aktualiserades redan i fjol genom en interpellation i andra kammaren av en av motionärerna. Det svar som chefen för finansdepartementet redan då avgav kan i viss mån vara vägledande för just dessa frågor. Departementschefen uttryckte mycket klart och tydligt att utvecklingen mot större enheter inom försäkringsbranschen överensstämmer med lagstiftningens intentioner och att det, med hänsyn till uppkommande rationalisering och besparingsmöjligheter, allmänt sett finge anses vara av värde ur försäkringstagarnas egen synpunkt.

För den händelse företagskoncentrationen emellertid skulle leda till en från allmän synpunkt skadlig inskränkning i konkurrensen skulle man, sade departementschefen, från samhällets sida vara beredd att vidta åtgärder. Han nämnde också vid den tidpunkten, att försäkringsinspektionen kunde förutsättas uppmärksamt följa hela denna utveckling och ta de initiativ som vid olika tidpunkter skulle vara av behovet för att befrämja och ta till vara försäkringstagarnas intressen.

Statsrådet betonade också vid det tillfället, att försäkringslagstiftningen skaffar sig ett mycket starkt inflytande över försäkringstagarnas placeringar och att kapitalkoncentrationen inom branschen därför icke torde medföra några faror ur allmän synpunkt. Denna allmänna bedömning, som även redovi-

sas av de remissinstanser som utskottet använt sig av, vill utskottet också avsluta sig till.

Försäkringsföretagen, som för övrigt till övervägande delen ägs av försäkringstagarna själva, är genom försäkringsinspektionen föremål för en fortlöpande och ingående statlig kontroll, och deras frihet när det gäller kapitaldispositionen är mycket strängt begränsad.

Den strukturrationalisering som nu sker inom branschen synes mot denna bakgrund icke inge några som helst farhågor. Tvärtom framstår den som värdefull för försäkringstagarna. Vad beträffar frågan om äganderättsförhållandet och maktkoncentrationen inom försäkringsväsendet kan denna sak även bli undersökt genom koncentrationsutredningens försorg, och någon särskild utredning på denna punkt anser sig utskottet inte kunna rekommendera.

Med hänvisning till vad som sålunda sagts i utskottets motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om utvidgad statlig gruvdrift i Norrland

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 15, i anledning av väckta motioner om utvidgad statlig gruvdrift i Norrland.

I två inom riksdagen väckta, till bankoutskottet hänvisade likalydande motioner, nr 22 i första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt nr 27 i andra kammaren av herrar *Holmberg* och *Hagberg*, hade yrkats, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl.

Om utvidgad statlig gruvdrift i Norrland
Maj:t hemställa om undersökning och förslag snarast i följande avseenden:

1) malmletning i Västerbottens län för att åstadkomma en inventering av mineralförekomsterna i detta län och tillförsäkra staten förhandsrätt till sådana förekomster,

2) åtgärder i fråga om Stekkenjokkmalmen, så att denna fyndighet snarast kunde bli föremål för statlig gruvdrift, samt undersökning i syfte att utnyttja även gruvfyndigheterna i Laisvall och Lövstrandsfältet i en samordnad industriell verksamhet,

3) förändring av de nuvarande relationerna mellan staten och Bolidenbolaget i syfte att åstadkomma en utvidgning av gruvdrift och förädlingsindustri under statlig ledning.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I:22 och II:27 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Med hänvisning till den motivering, som är anförd i motionerna nr 22 i första kammaren och nr 27 i andra kammaren, ber jag att få yrka bifall till dessa motioner.

Herr **STÄHLE** (s):

Herr talman! Jag skall be att få svara herr Lager att utskottets skrivning, som utmynnar i ett yrkande om att motionerna I:22 och II:27 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, är baserad på de kritiska uttalanden som gjorts av samtliga remissinstanser. Med detta uttalande ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämligt därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades

Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv

den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv.

I de till bankoutskottet hänvisade likalydande motionerna nr 375 i första kammaren av herr *Adolfsson* samt nr 449 i andra kammaren av herrar *Nilsson* i Gävle och *Hagberg*, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om sådana åtgärder, att fortsatt drift vid Oskarshamns varv kunde säkras, eventuellt genom statligt övertagande av varvsrörelsen.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 375 och II: 449 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Detta förslag från vår sida om åtgärder för att söka säkra en fortsatt drift vid Oskarshamns varv genom statligt ingripande av det ena eller andra slaget kan tyckas utslutande vara en lokal fråga, en fråga för Oskarshamn och ingenting annat, men så varken vill eller kan vi motionärer se det.

Vi minns allesammans, hurusom statsmakterna ingrep under den — om jag får lov att säga det — konstlade krisen vid Uddevallavarvet för att därmed rädda en hel bygd från en mycket svår olycka. I viss mån ser vi saken på samma sätt när det gäller Oskarshamns varv.

I bankoutskottets här föreliggande utlåtande refereras ett uttalande av inrikesministern vid en debatt, som i fjol uppkom här i kammaren med anledning av en interpellation som jag framställt

om Oskarshamnsvarvets framtid. Det refererade uttalandet har det innehållet, att det inte kan vara en riktig social politik att under alla omständigheter rädda hotade industrier.

Jag kan naturligtvis inte begära, att bankoutskottet skulle i detta sammanhang också referera vad jag svarade i detta fall — så långt vågar jag inte sträcka mina önskingar. Men jag vill påpeka att det inte finns någon som påstått, att det kan vara en riktig politik att under alla omständigheter rädda hotade industrier, och mitt svar hade inte heller någon sådan innebörd. Den riktiga politiken är naturligtvis en riktig av staten ledd lokalisering och i förekommande fall statlig nyetablering av industriföretag där det kan anses angeläget. Men under nu rådande omständigheter kan det finnas fall, då statligt ingripande för att rädda nerkörda privatföretag framstår såsom socialt nödvändigt. Vi anser att just Oskarshamnsvarvet utgör ett sådant fall.

Att viss annan industrialisering i Oskarshamn har tillkommit sedan hotet om varvets nedläggande uppkom, något som är ägnat att lägga plåster på såren, kan inkasseras som en vinst. Det är inte litet som här har gjorts; tvärtom har mycket gjorts, för vilket bl. a. stadens myndigheter måste berömmas. Men dels har många varvsarbetare redan tvingats lämna sin bygd och dels kommer många av de kvarvarande inte att kunna få mekaniskt verkstadsarbete i sin egen stad. Till detta kommer länspolitiska och därmed även rikspolitiska motiv för att söka rädda varvsrörelsen, något som man på privat håll sökt att göra, men staten har tydligen vägrat att medverka.

Varvsrörelsens existens är således inte enbart en fråga för Oskarshamn och inte ens enbart en fråga för hela länet, utan frågan har betydligt större räckvidd. Ett nedläggande av varvet får ogynnsamma verkningar naturligtvis för Oskarshamn och för Kalmar län, men det får också ogynnsamma verkningar för hela sydostkusten. Det har ju beklag-

Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv

ligtvis gått utför för Kalmar län i skilda avseenden sedan ganska lång tid tillbaka, och vi tror att ett bibehållande och en upprustning av varvsdriften skulle få mycket livgivande verkningar för hela länet och för sydostkustområdena som helhet.

Jag skall inte fördjupa mig i ämnet ytterligare, i varje fall inte för närvarande. Jag vill endast sammanfattningsvis säga, att vi vill se detta som en liten del av en landsplanering. Det är ju inte svårt för den som så vill att se, hurusom ostkustområdena mer och mer berövas möjligheterna att utnyttja de rika förutsättningar man har för ett industriellt, kommersiellt, socialt och kulturellt högaktivt liv, medan å andra sidan vissa koncentrationsområden formligen håller på att spricka av expansion, däribland västkustområdena med sina varvsindustrier och oljeindustrier. Ostkustområdena saknar däremot nästan helt sådana företag.

Detta är inte bara ett problem för avfolkningsområdena utan också för de koncentrationsområdena dit folk tvingas att flytta. Eftersom dessutom den s. k. varvskrisen var — som man kunde anta — endast temporär och därtill delvis konstlad genom bankkapitalismens manipulationer, anser vi oss ha många starka motiv för vårt motionsyrkande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till det motionspar, som detta utskottsutlåtande behandlar.

Herr AUGUSTSSON (s):

Herr talman! I motionerna I: 375 och II: 449 hemställas om sådana åtgärder att fortsatt drift vid Oskarshamns varv kan säkras, eventuellt genom statligt övertagande av varvsrörelsen.

Även om jag här inte vill undersöka de problem, som i samband med inskränkningen förekommer vid Oskarshamnsvarvet, vill jag ändå framhålla att det inte ovillkorligen bör vara statens skyldighet att säkra driften vid varje särskilt företag. Sådana åtgärder

måste givetvis ses i sitt strukturella sammanhang, något som jag för övrigt tyckte mig märka att även herr Adolfs-son var inne på. Om däremot sysselsättningen är i fara, vilket också varit fallet i Oskarshamn, måste samhället ingripa.

Av den redogörelse, som utskottet fått i ämnet, framgår att Oskarshamn tack vare statliga åtgärder erhållit en del nya företag, varjämte utbyggnad av befintliga företag pågår eller är planerad. Utskottet har därför till och med kunnat skriva, att dessa åtgärder är en god illustration till vad i dylika fall kan uppnås genom aktiv arbetsmarknadspolitik. Sysselsättningen bedöms därför på längre sikt kunna upprätthållas ganska väl i Oskarshamn.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr PETERSSON, BERTIL, (s):

Herr talman! Eftersom det här gäller en fråga som berör Kalmar län, för vilket bl. a. jag är representant, är det kanske på sin plats att jag säger några ord.

År 1960 hade Oskarshamnsvarvet 1 440 anställda. År 1963 var antalet 970, och för närvarande är cirka 800 personer anställda — tjänstemännen inräknade — vid varvet. Det är självfallet, att när det ifrågasattes att varvet skulle läggas ner så var detta en mycket stor fråga i första hand för Oskarshamn — man kan väl nästan säga att det gällde en sysselsättningskatastrof för en stad av den storleksordning det här är fråga om — men också för Kalmar län och — som herr Adolfs-son yttrade — för hela sydostkusten, som ju otvivelaktigt har haft en del sysselsättningsproblem.

Det är väl mot denna bakgrund man får se vad som har utträttats. Jag har införskaffat några sakuppgifter, som det enligt min mening kan vara riktigt att delge kammaren.

Varvsledningen har enligt sitt remissvar till utskottet beslutat att varvet

Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv

skulle vara avvecklat hösten 1964. Man har emellertid tack vare nya beställningar — bl. a. har man i egen regi startat byggande av s. k. paragrafbåtar — beslutat uppskjuta avvecklingen till i varje fall 1965. Eller kanske man kan säga tills vidare, ty för dagen kan man väl inte säga något bestämt om när avvecklingen skall vara slutförd.

Från statsmakternas sida har man med inrikesministern i spetsen liksom från arbetsmarknadsstyrelsens och länsarbetsnämndens sida utan tvekan tagit krafttag för att möta den situation, som skulle uppstå i den händelse varvet måste läggas ner. Bland de åtgärder, som har vidtagits, märks för det första att hjälpa Oskarshamn med att planera nya industriområden. Man har redan färdigställt ett område om 85 000 kvadratmeter. Man är vidare i färd med att iordningställa två områden om 270 000 kvadratmeter. Dessa arbeten utföres som statskommunala beredskapsarbeten, vilket innebär att staden har fått ett avsevärt stöd i form av statsbidrag till dessa arbeten med hänsyn till den uppkomna situationen.

Vidare har med arbetsmarknadsverkets aktiva medverkan till staden nylokaliserats fyra företag, som redan har startat eller inom kort kommer att starta sin verksamhet i staden. Dessa företag ger nästan omedelbart sysselsättning för ett par hundra personer, men på längre sikt räknar man med att dessa nyetablerade företag skall ge omkring 600 sysselsättningsstillfällen, vilket bidrager till att ersätta det bortfall av sysselsättningsmöjligheterna som skett vid varvet.

Därjämte har redan befintliga företag i staden utvidgat sin verksamhet. Bl. a. har Jungnerkoncernen, som äger Oskarshamnsvarvet, beslutat flytta sitt huvudkontor till Oskarshamn. Denna överflyttning jämte övriga tillskott beräknas medföra ungefär 300 nyanställningar. Även i dessa fall räknar man på längre sikt med att avsevärt fler personer skall kunna få sysselsättning.

Av denna redogörelse framgår, att man på mycket kort tid genom aktiva ingripanden från arbetsmarknadsverkets sida har kunnat skapa nya sysselsättningsstillfällen i stället för dem som faller bort till följd av att varvet har reducerat sin verksamhet. Enligt upplysningar, som har lämnats mig av länsarbetsnämnden, anser man sig faktiskt från nämndens sida nu behärska situationen. Jag skulle tro, att om man bara får tillräckligt med tid på sig, så kommer varvskrisen i Oskarshamn att kunna avvecklas på ett sätt, som inte behöver innebära den katastrofsituation som man väl i första ögonblicket befara, när det signalerades ett nedläggande av verksamheten vid varvet.

Jag tror därför man kan säga, att det som här har gjorts har man all anledning att sätta värde på. Inte minst tror jag att staden och länet uppskattar arbetsmarknadsverkets och framför allt länsarbetsnämndens mycket aktiva insatser på detta område.

Herr talman! Jag har med anledning av debatten velat lämna denna redogörelse för den aktuella situationen i Oskarshamn.

Herr ADOLFSSON (k):

Herr talman! Den redogörelse som herr Bertil Petersson nyss lämnat om de åtgärder som vidtagits i Oskarshamn för industrialisering, den skulle också jag ha kunnat lämna. Jag satt inne med alla de informationer han nu gav. Såväl herr Augustsson som herr Bertil Petersson har uteslutande fördjupat sig i frågan om den samhälleliga hjälpen för att få fram nya industriföretag i Oskarshamn, och uppenbart är att båda anser, att de vidtagna åtgärderna är tillräckliga eller, om de inte skulle vara tillräckliga, att kompletterande åtgärder sedermera kommer att vidtagas.

För egen del vill jag ytterligare en gång understryka, att också jag anser, att betydande samhälleliga insatser har gjorts för att i någon mån kompensera

Om åtgärder för fortsatt drift vid Oskarshamns varv

förlusten genom varvsrörelsens nedläggande. Jag tror att jag i mitt första anförande inte ett ögonblick förnekade detta. Det skulle utan tvivel ha blivit närmast katastrof om så inte hade skett. Men till herr Bertil Petersson vill jag säga, att även om man inte vill förutspå en katastrofsituation för staden, om varvet nedlägges, kan det i varje fall bli en mycket fatal situation för länet. Situationen blir inte mindre fatal för de varvsarbetare, som tvingas bryta upp från sin hembygd; det är väl också alldeles uppenbart.

Jag vill också ha tillagt, att när en tilltänkt nyetablering i stort format, som det nu är fråga om, i ett av fallen skall få en arbetsstyrka bestående till 70 procent av kvinnor, så är detta visserligen alldeles förträffligt, sett ur kvinnornas synpunkt, men det medför ju ingen lösning av varvsarbetarnas problem.

För att i någon mån fullständiga den bild, som Bertil Petersson här gav, vill jag också ha tillagt, att en del av de nya industriföretagen flyttats till Oskarshamn från orter, som mycket väl behövt ha dem kvar själva.

I stort sett bedömer vi dock de åtgärder positivt, som vidtagits från Oskarshamns myndigheters sida liksom från länsarbetsnämndens. Men dessa åtgärder influerar inte särskilt starkt på det länspolitiska problem, som jag tidigare berörde och som de två talarna icke i något avseende snuddat vid, medan jag betraktar det som det centrala.

Dessutom har de statliga och kommunala insatserna fått ske till mycket stora kostnader. En förflyttning av Jungners huvudkontor till Oskarshamn skall till och med ske med hjälp av statsbidrag. Oskarshamns stad, liksom staten, har fått vidkännas stora kostnader för de åtgärder som har vidtagits.

Får jag också erinra om att det inte finns något belägg för att inte varvsrörelsen skulle kunna fortsätta att fungera. Det är väl en händelse som ser ut som en tanke att vi just i eftermiddag

fått se ett offentliggörande av Jungnerkoncernens verksamhetsberättelse för föregående år. Av denna framgår inte bara hur utomordentligt god konjunkturen varit för fartygsbyggandet och hur stora Jungnerkoncernens vinster har varit, utan av densamma framgår också, att man haft möjligheter att sälja varvsrörelsen till en intresserad köpare, men att staten har vägrat att ingripa för att hjälpa till.

Låt mig erinra om att riksdagen i fjol ställde några hundra miljoner kronor till förfogande som kreditgarantier för varven i vårt land. Vid detta tillfälle hade i varje fall jag den uppfattningen, att sådana kreditgarantier inte skulle ges enbart åt stora och kapitalstarka varv, utan också åt de mindre och kapitalsvagare. Jag har velat anse detta som en riktig politik, och den uppfattningen låg också till grund för min röstning i denna fråga och det anförande jag höll här i kammaren.

I den redovisning som lämnats i dag beträffande Jungnerkoncernen står det: »Ingående förhandlingar har förts för överlåtelse av denna produktionsenhet till annan företagare. Statliga stödåtgärder har hittills inte kunnat utverkas för varvsrörelsen, varken stödbeställningar som beredskapsarbete eller i form av kreditgaranti för en köpare, med vilken under sådan förutsättning överlåtelse av rörelsen avtalats.»

Följaktligen har Jungnerkoncernen kommit så långt i denna fråga, att den t. o. m. kunnat träffa avtal med någon som önskat köpa varvet, men staten har nekat ingripa och ge de krediter, som jag trodde kunde innefattas i det beslut riksdagen fattade i fjol. Då måste jag dra den slutsatsen, att också statsmakterna, tyvärr, är intresserade av att varvsrörelsen nedlägges.

Herr PETERSSON, BERTIL, (s):

Herr talman! Det primära är att man får sysselsättning för dem som drabbats av arbetslöshet, och här har otvivel

Om åtgärder mot inflation

velaktigt ifrån samhällets sida på mycket kort tid satts in verkliga krafttag för att skapa nya sysselsättningsmöjligheter när situationen ändå har blivit sådan som den har blivit vid varvet.

I arbetsmarknadsstyrelsens remissvar till utskottet sägs ju också, att alla varsarbetare kanske inte genom den nyetablering som kommit till stånd direkt får användning för sin gamla yrkeskunskap i denna nya företagsamhet, men så långt det är möjligt kommer man genom de nya arbetsmarknadspolitiska möjligheterna, bl. a. genom omskolning, att få över personalen till de nya företagen så att den får arbeta och bo kvar i den stad där den tidigare haft sysselsättning.

Herr Adolfsson nämnde att de företag som har kommit till Oskarshamn har hämtats från områden som själva behövde dem. Arbetsmarknadsstyrelsen säger i sitt remissyttrande till utskottet på sidan 16 i utlåtandet: »De företag som tillkommit i staden genom styrelsens medverkan utgöres av helt nyetablerade företag eller företag som tidigare bedrivit verksamhet i expansiva områden med brist på arbetskraft.»

Man har alltså fått företagen ifrån områden där det varit svårigheter att få arbetskraft.

Jag vet att det har pågått diskussioner om försäljning av varvet. Jag är för ögonblicket tyvärr inte informerad om vad som står i dagens tidningar, men jag skulle förmoda att frågan om Oskarshamns varv inte är slutdiskuterad ännu. Man har ändå skjutit frågan om avvecklingen ytterligare på framtiden, ifrån hösten 1964 och fram till år 1965, och den som vinner tid vinner ofta — om inte allt — så ändock en hel del.

Jag vill till slut till herr Adolfsson säga, att jag personligen känner mycket för människor som kommer i en sådan situation som fallet varit i Oskarshamn. För jämnt 30 år sedan befann jag mig i den situationen att vara bland de anställda i ett företag, som lades ned un-

der den då rådande krisen. Då var alternativet nödhjälpsarbete. I dag är alternativet att samhället har resurser, har en organisation, som har möjligheter att skapa fram andra sysselsättningar, för att därmed göra övergången mjukare och i stort sett se till att de som blir friställda genom dylika beklagliga omständigheter får en ny sysselsättning. Det tycker jag är en utomordentligt stor framgång i samhällsarbetet som man skall vara tacksam för, herr Adolfsson.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner om informationsmaterial för studiebesök i riksdagen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om åtgärder mot inflation

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 18, i anledning av väckta motioner om åtgärder mot inflation.

I två inom riksdagen väckta, till bankoutskottet hänvisade likalydande motioner, nr 576 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* och nr 705 i andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.*, hade hemställts, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om en allsidig utredning av de med pris- och inkomstbildningen sammanhängande problemen i syfte att hindra inflation i enlighet med vad i motionerna anförts.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hem-

Om åtgärder mot inflation

ställt, att motionerna I: 576 och II: 705 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herr *Akerlund*.

Herr **BENGTSON** (cp):

Herr talman! Inflationen är en företeelse som orsakar stora problem inom skilda områden och som inte är önskvärd. Det finns säkerligen ingen som vill bestrida att det problem, som tagits upp i centerpartimotionerna, verkligen existerar och att det borde få sin lösning. I varje fall borde man söka få till stånd åtgärder som skulle kunna föranleda att inflationen begränsas så långt det för närvarande finns möjligheter.

Detta konstateras också av utskottet, som anför: »Den fortgående penningvärdeförsämringen är enligt utskottets mening ett allvarligt samhällsekonomiskt problem. Växelverkan mellan stigande priser och stigande löner är, som motionärerna understryker, på lång sikt otillfredsställande för alla grupper.»

Inflationen har varit avsevärd inom åtskilliga länder och Sverige är kanske inte det land som blivit värst utsatt, även om också vi har haft en inflation som varit avsevärd. Kronans värde har under de senaste 20 åren rutschat ned till 50 öre. Det sades också i förra årets finansplan av finansministern, att de lönehöjningar som förekommit under tre år med c:a 10 procent varje år inte på längre sikt kan förenas med samhällsekonomisk balans.

Nyckelrollen i detta sammanhang speglas givetvis av avtalsrörelserna, och de löneglidningar som blivit ett karaktäristiskt inslag i efterkrigstidens ekonomi komplicerar bilden. Inkomststegringar utöver det utrymme som produktionsökningen medger får i sin tur till effekt prishöjningar, genom vilka företagen kompenserar sig för de ökade kostnaderna. På det sättet kan samhällsekonomien råka in i en ond cirkel, som kan vara mycket svår att bemästra.

Effekten av en inflationistisk utveckling, som blir följden av ett sådant förlopp, är kanske mest beklaglig för exportindustrien. Kapplöpningen mellan löner och priser är emellertid på lång sikt otillfredsställande för alla grupper och inte bara för exportindustrien. Det finns alltid ett moment av osäkerhet, en strävan att kompensera sig för väntade löne- eller prisstegringar, som i själva verket är ett incitament för en sådan utveckling.

Under årens lopp har diskussionen kretsat kring skilda lösningar för att bemästra inflationens negativa verkningar. Relationen löner-priser har tillmätts avgörande betydelse, och utan tvivel är detta ett av de områden där en överhettning inom samhällsekonomin lättast tar fart.

Samhället har ju ansett att man inte bör ingripa på något sätt i arbetsmarknadens problem. Jag vill emellertid påpeka, att man i viss mån har beaktat centerpartimotionen, så jag kommer inte, herr talman, att ställa något yrkande. Det har sagts från utskottets sida, att man inte menar att det är nödvändigt att företa någon utredning men att man i stället vill göra som konjunkturinstitutet har talat om och företa en sammanställning av de uppgifter som finns. Det är väl ganska sannolikt att en sådan sammanställning kommer att kräva någon kompletterande uppgift, och om den behövs, är frågan hur långt man är från en utredning. Detta är emellertid inte det väsentliga för oss, utan det väsentliga är om man kan komma åt den besvärliga företeelse som inflationen utgör.

Ingripanden på arbetsmarknaden har inte förordats i motionen, men i bankofullmäktiges yttrande, som jag anser vara mycket betydelsefullt i detta sammanhang, har frågan tagits upp. Vad man än anser om arbetsmarknadens problem så går det inte att bestrida att lönesektorn spelar en mycket stor roll i hela sammanhanget, och det är omöjligt att i diskussionen om inflation för-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

bise dess väldiga betydelse. Hur problemet skall bemästras är naturligen mycket svårt att säga, men det har en sådan betydelse, att också löneutvecklingen måste ägnas ett särskilt studium.

Herr talman! Med hänsyn till den ganska välvilliga skrivning som bankotskottet har presterat skall jag inte ta upp någon längre debatt i detta sammanhang, utan jag nöjer mig med att göra dessa konstateranden och framställer inget särskilt yrkande.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Vid detta utlåtande har jag fogat ett särskilt yttrande, om vilket jag vill säga ett par ord.

Riksbanksfullmäktige har i ett remissvar till två motioner från centerpartihåll, för vilka herr Bengtson just har redogjort, uttalat att en teknisk utredning rörande utformningen av en eventuell inkomstpolic i syfte att undanröja stabilitetsstörningar i ekonomin kunde vara motiverad. Jag betonar här orden *teknisk utredning*.

Utskottet har emellertid inte velat tillmötesgå riksbanksfullmäktige i detta hänseende. Detta betyder emellertid inte, som det sägs i utlåtandet, att staten är ointresserad av frågan, d. v. s. lönestegringens betydelse för penningvärdet. För egen del har jag biträtt utskottsutlåtandet även i denna del.

Emellertid ligger det någonting väsentligt i riksbanksfullmäktiges framhållande, att det är på den tekniska sidan som man skulle behöva göra något för att öka förståelsen för penningvärdesproblemet, och det är ju ett problem som följer oss som skuggan.

Enligt min mening kunde samordningen mellan de statliga organ som sysslar med dessa problem kanske förbättras, och det är det jag velat peka på med mitt särskilda yttrande. Det är alltså en alltigenom teknisk eller organisatorisk angelägenhet som jag berör när jag ifrågasätter, om det inte skulle kunna vara till gagn att riksbanken avger remissutlåtande över nationalbud-

geten i de delar som direkt berör riksbankens verksamhet för att på tidigaste möjliga stadium få en samordning av den ekonomiska politiken till stånd. Möjligen skulle det dessutom vara gagneligt om riksbanken var företrädd i utredningsrådet vid dettas behandling av nationalbudgeten.

Jag vill emellertid inte fördölja, att problemet kan vara förenade t. o. m. med denna min propå på grund av det förhållandet, att riksbanken är ett riksdagens verk och att proceduren antagligen måste bli att det är riksdagen som får inhämta utlåtande över nationalbudgeten från riksbanken. Härför torde nationalbudgeten behöva remitteras till utskottet, vilket för närvarande inte sker.

Det är alltså här någonting som inte riktigt klaffar, om jag får använda det ordet i detta tekniska sammanhang, vilket riksbanksfullmäktige av allt att döma har på känn, och jag har med mitt yttrande velat rikta riksdagens uppmärksamhet på frågan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STÄHLE (s):

Herr talman! Jag skall inskränka mig till att endast yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 27, i anledning av väckta motioner om ökad rätt till fri medicin, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av väckta motioner angående placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling förehått sex inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna nr 26 i första kammaren av herr *Jonasson m. fl.* samt nr 31 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården *m. fl.*,

2) de likalydande motionerna nr 435 i första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* samt nr 525 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.* ävensom

3) de likalydande motionerna nr 437 i första kammaren av herr *Johansson, Knut*, och herr *Geijer, Arne*, samt nr 522 i andra kammaren av herr *Kellgren m. fl.*

I motionerna I: 26 och II: 31 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla, att den utredning rörande tilläggspensionssystemets verkningar, fondförvaltningens framtida utformning m. m., som föregående års riksdag begärt, måtte komma till stånd genom en särskild utredning med parlamentarisk medverkan.

I motionerna I: 435 och II: 525 hade anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande möjlighet för privatpersoner att medelst ett återlånesystem disponera viss del av för vederbörande inbetald ATP-avgift för förvärv av vissa slag av egendom såsom aktier, obligationer, eget hem, fritidsbostad eller egen rörelse.

I motionerna I: 437 och II: 522 hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om ändring i allmänna pensionsfondens reglering i syfte att underlätta finansieringen av kooperativa och enskilda företags markförvärv för en planmässig samhällsutbyggnad.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen, med bifall till följande motioner, nämligen

1) I: 26 och II: 31,

ävensom i anledning av följande motioner, nämligen

2) motionerna I: 435 och II: 525 samt
3) motionerna I: 437 och II: 522,

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i utlåtandet anfört i fråga om utredning av tilläggspensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondbildningens omfattning och fondförvaltningens framtida utformning;

B. att följande motioner, nämligen

1) motionerna I: 435 och II: 525 samt
2) motionerna I: 437 och II: 522,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av fru *Carlqvist*, herr *Lars Larsson*, fru *Nilsson*, herrar *Odhe* och *Bengtsson* i Varberg, fru *Eriksson* i Ängelholm samt fru *Svensson*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, nämligen

1) I: 26 och II: 31,
2) I: 435 och II: 525 samt
3) I: 437 och II: 522,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! När riksdagen 1959 antog förslaget om lagstadgad tilläggspension innebar detta att riksdagen i princip beslutade sig för ett fördelningssystem. Emellertid infördes i detta pensionssystem ett inslag av avgiftsutjämning, som nödvändiggjorde en fondbildning av betydande omfattning.

Tillväxten av pensionsfonden hör helt samman med att avgiftsutjämningen inom fördelningssystemet utformats så, att man under pensionssystemets upp-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

byggnad tar ut avgifter som är högre än de som motsvarar de verkliga pensionskostnaderna. Å andra sidan kan man därigenom då pensionssystemet är i full kraft hålla avgifterna på en i förhållande till förmånerna ganska låg nivå.

Pensionsfondens behållning uppgick vid det senaste årsskiftet till 4,7 miljarder kronor, placerade på sätt som föreskrivits i reglementet för fonden, och förvaltas av de olika fondstyrelserna. De tre fondstyrelserna förvaltar var och en de avgifter som kommer in från särskilda avsnitt av näringslivet.

Behovet av pensionsfonden motive- rades förutom av avgiftsutjämningen även av önskemålet att möta ett väntat bortfall av sparande genom att tilläggs- pensioneringen blev en lagstadgad förmån.

De medel som på detta sätt genom pensionsavgifter samlas i pensionsfonden skall i den utsträckning de inte används till att betala pensioner — 35,5 miljoner kronor under år 1963 — slussas ut i samhället i form av investeringskapital på olika områden. Möjlighet föreligger för företag att återlåna del av pensionsavgifterna genom bank om man kan prestera godtagbar säkerhet för sådant lån. Förvaltningen av pensionsfonden genom dess tre styrelser och gemensamt kansli med utöver verkställande direktören fyra anställda har till sin omfattning kunnat göras så begränsad genom att fonden ej själv befattar sig med återlånen utan överlåter detta till de vanliga kreditinsti- tuten, vilka sedan i sin tur har att lyfta motsvarande belopp från fonden.

I övrigt är fondmedlen placerade i huvudsak i obligationer, förlagsbevis och kommunlån.

Den totala summan av återlånen uppgick vid sist a årsskiftet till 129 miljoner kronor.

Redan vid pensionsbeslutets fattande var man klar över att pensionsfondens inverkan på samhällsekonomiens utveckling inte kunde preciseras för lång tid framåt. Först efter någon tids

erfarenhet borde man kunna göra en mera slutlig anpassning. Det förutsattes därför att vid mitten av 1960-talet borde det vara lämpligt att frågor om fondbildningens inverkan på näringslivet, fondbildningens omfattning och dess framtida utformning blev föremål för utredning.

När riksdagen förra året hade att ta ställning till avgiftsuttaget för ATP under perioden 1965—1969 förelåg även motioner som yrkade på att man redan nu skulle företa den tidigare förut- sedda utredningen med »ett ovillkorligt beaktande av ATP-systemets säkerhet». På andra lagutskottets förslag beslutade riksdagen i enlighet med motionerna, och i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställdes om utredning.

Den 1 november i fjol gav regeringen det uppdraget åt ekonomiska plane- ringsrådet och utredningsrådet att dessa frågor, vilka hör samman med den långsiktiga planeringen av den svenska ekonomin, skulle utredas inom dessa råds verksamhet. Senare har chefen för konjunkturinstitutet tillkallats som sär- skild sakkunnig att handlägga dessa frågor. I ett svar på en enkel fråga förklarade socialministern i andra kamma- ren den 8 november 1963, att detta utredningsarbete enligt hans uppfattning kommer att bedrivas utan tidsutdräkt, och frågeställaren förklarade sig belå- ten med svaret.

De frågor som på detta sätt är under utredning gäller betydelsefulla avsnitt inom samhällsekonomin. Vad som sker är att man analyserar verkningarna av kapitaltillflödet genom ATP-avgifterna, bortfallet av sparande på andra områden, betydelsen av investeringsinrikt- ningen, behovet av ytterligare kredit- fonder o. s. v. Det är med nuvarande korta erfarenhet av pensionsfondens verkningar ett arbete för experter, vilket chefens för konjunkturinstitutet uppdrag med arbetet ju också verifie- rar.

De tre motionspar som behandlas i andra lagutskottets föreliggande utlåtan-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

de berör alla tre dessa frågor, men utifrån olika utgångspunkter.

Vad som framhålls i motionerna I: 437 och II: 522 angående möjligheterna för andra bostadsproducenter än kommuner, exempelvis de kooperativa och allmännyttiga bostadsföretagen, att få låna ur fonden för markköp i avsikt att bygga bostäder, är sådana frågor som enligt den socialdemokratiska reservationen kommer att behandlas i den pågående utredningen. I hela 41,5 procent av fondkapitalet är nu placerat i bostadskrediter, och det visar klart att det finns all anledning att se till att dessa placeringar blir rationellt utnyttjade genom att de som bygger bostäderna även får möjlighet att förvärva mark för byggandet.

I motionerna I: 435 och II: 525 görs gällande att enskilda personer borde få återlåna en del av de avgifter, som inbetalas för vederbörande, därest den enskilde personen skulle använda det sålunda erhållna lånet till att köpa aktier, fritidsbostad eller liknande. Motionärerna har den uppfattningen att man däri-genom skulle skapa större möjligheter att få fram riskvilligt kapital till näringslivet. Vi reservanter anser att motionärernas förslag ligger vid sidan av de principer som bör gälla för förvaltningen av pensionsfonden. Jag vill bara erinra om att 1,3 miljard av fondens medel är utlånade till näringslivet och 165 miljoner till jordbruket, eller 27,5 respektive 3,5 procent av hela fonden, vilket säger att fondmedlen även kommer näringslivet, också vid sidan av bostadsproduktionen, till del i stor omfattning. Totalt rör det sig om 72,5 procent av vad fonden har lånat ut.

Slutligen begärs i motionerna I: 26 och II: 31 att den utredning, som riksdagen hemställde om i fjol och som regeringen effektuerar, skall bli en s. k. parlamentarisk utredning. Av vad jag sagt framgår att det för närvarande inte finns anledning att avbryta det pågående utredningsarbetet. Ett separat behandlande av pensionsfondens sam-

hällsekonomska verkningar utan hänsynstagande till samhällsekonomin och planeringen i övrigt är inte möjligt, i synnerhet med den begränsade erfarenhet av pensionssystemet som vi för närvarande har. Utredningskravet från riksdagen 1963 är under verkställighet. Vi reservanter anser detta värdefullt, och de rent parlamentariska bedömningarna av utvecklingen på det berörda området bör i dagsläget anstå.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den reservation som fogats till andra lagutskottets utlåtande nr 31.

Herr SVENSSON, AXEL, (s):

Herr talman! Om herr Lars Larsson och de övriga partivänner till mig som står bakom den föreliggande reservationen framfört synpunkterna i den närutskottet tog ställning till dessa frågor, så hade det ju varit möjligt att diskutera problemen.

Jag erinrar om att detta är en rent praktisk angelägenhet. I fjol beslöt utskottet enhälligt att hemställa om en utredning, och herr Larsson har nämnt vad som gjorts genom planeringsrådet och en expert. I år förelåg motion med hemställan att yrkandet om utredning skulle återupplivas, och det är detta som har skett.

I övrigt har utskottet icke tagit ställning till de motioner som nu ligger på bordet. Utskottet har nämligen den uppfattningen, att det inte tillkommer utskottet att behandla motioner och yrkanden med långt gående ekonomiska verkningar, när det är fråga om rätt att låna pengar från pensionsfonden, att reglementet skall ändras och mycket annat. Vi har sagt att allt detta kräver en helt annan behandling än utskottet över huvud taget har möjlighet att klara av, och det var även skälet till att vi i fjol hemställde om en utredning.

Vi var i utskottet överens om den linje utskottet har förordat. Vid justeringen — där jag personligen på grund av sjukdom inte hade möjlighet att när-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

vara — inträffade det att vi fick en reservation, som jag ju inte kan finna skiljer sig i någonting från vad utskottet har syftat till. Enda skillnaden består i att reservanterna tagit ställning på visst sätt för en motion och sagt, att de övriga motionerna inte intresserar dem.

Jag är personligen inte beredd att ta ställning till någon av motionerna på det sätt reservanterna gjort. Jag erinrar bara om att socialministern har sagt i det interpellationssvar, som herr Larsson åberopade, att man till och med i regeringen saknar erfarenheter för att kunna vidtaga någon åtgärd. Hur kan då reservanterna i andra lagutskottet vara beredda att ge förord för det ena eller det andra? Detsamma gäller ju även nästa utlåtande på föredragningslistan. Jag skulle inte våga mig på ett sådant ställningstagande, fastän jag suttit med i utskottet och handlagt dessa frågor alltsedan lagen om allmän försäkring tillkom; det har ju varit 10 å 15 motioner varje år ända sedan den första propositionen behandlades.

Vi har den meningen i utskottet, att en utredning bör tillsättas för ingående behandling av alla dessa motioner, utan att utskottet förordar vare sig det ena eller det andra. Den ordningen tillämpas ju på många andra områden, och jag tycker inte att det innebär någonting märkligt om man förordar samma ordning här. Sedan får vi väl i sinom tid behandla det resultat utredningen kommer till. Men det kan ju inte vara nödvändigt för andra lagutskottet att år för år bara yrka avslag på samtliga motioner av olika kulörer i denna fråga. De får liksom alla andra motioner gå till en utredning för att utrona vilket värde de har, och sedan får vi i andra lagutskottet och riksdagen ta del av utredningsresultatet.

Jag tycker att det är ganska förmätet av mina partivänner att ta så klar ställning som man har gjort i frågor av den räckvidd det här gäller, och jag anser inte heller att det är vare sig vackert

eller värdigt att man ändrar mening på det sätt som reservationen innebär, sedan utskottet fattat ett enhälligt beslut. Jag kan icke för mitt vidkommande acceptera ett sådant ställningstagande. Hellre tar jag ett rejält nederlag i riksdagen emot det beslut som utskottet har fattat än jag springer ifrån den uppfattning jag haft i det utskott där jag sitter och har tagit ställning.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LARSSON, LARS, (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Axel Svensson sade inledningsvis att utskottet och reservanterna i stort sett är överens. Det som skiljer utskottet från reservanterna är att utskottet nu begär att en ny utredning skall tillsättas eller att ett parlamentariskt inslag skall inrymmas i det utredningsorgan, som fått Kungl. Maj:ts uppdrag att effektuera utskottets och riksdagens beställning i fjol. Från reservanternas sida har vi menat att de utredningsuppgifter som ålagts de berörda organen är — på den punkten instämmer jag med herr Axel Svensson — viktiga och betydelsefulla för samhälls-ekonomiens framtida planering men att man i den redan pågående utredningen inte kan komma ifrån dessa problem. Därför är det praktiskt och riktigt att inte nu tillsätta ytterligare en utredning.

Jag ber att än en gång få yrka bifall till reservationen.

Herr CARLSSON, HARRY, (fp):

Herr talman! Med anledning av att jag är motionär i denna fråga ber jag att få säga några ord.

I motion nr 26, som väckts i denna kammare och som behandlas i föreliggande utskottsutlåtande, yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att den utredning rörande tilläggs pensionssystemets verkningar,

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

fondförvaltningens framtida utformning m. m., som föregående års riksdag begärt, måtte komma till stånd genom en särskild utredning med parlamentarisk medverkan. Såsom framgått av tidigare anföranden har samma fråga varit uppe till behandling vid förra årets riksdag. I förra årets utskottsutlåtande heter det bl. a. följande: »Enligt vad som framgår av de i propositionen redovisade beräkningarna kommer pensionsfonderna att redan under den femårsperiod, för vilken avgiftsuttaget nu fastställs, uppgå till betydande belopp. Det skulle därför enligt utskottets mening vara värdefullt om de samhällsekonomiska verkningarna i olika avseenden av pensionssystemet blev föremål för utredning. En sådan utredning, som förde ha förutsatts vid pensionssystemets införande, bör också behandla frågor om fondbildningens inverkan på näringslivet, fondbildningens omfattning och fondförvaltningens framtida utformning. Vad utskottet anfört i fråga om en sådan utredning synes böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.» Vad utskottet föreslog blev riksdagens beslut.

Vi är väl alla överens om att ATP-fonderna kommer att spela en allt större roll på penning- och kreditmarknaden. De sakkunniga på området har räknat fram intressanta siffror, vilket framgår av den promemoria som bankdirektör Tore Browaldh och professor Erik Lundberg den 27 maj 1963 avlämnat till ekonomiska planeringsrådet med titeln »Finansieringen av 1960-talets privata investeringsverksamhet». Jag skall här bara nämna några siffror för att belysa den omfattning fonden beräknas få inom en snar framtid. Av promemorian framgår att år 1960 affärsbankernas inlånade medel uppgick till sammanlagt 18 524 000 000 kronor och sparbankernas vid samma tid till 14 841 000 000 kronor. Då utgjorde ATP-fonden endast 471 000 000 kronor; det var ju i början av dess verksamhet. Motsvarande siffror för år 1962 var 22 080 000 000 kronor för affärsbanker-

na och 17 146 000 000 kronor för sparbankerna. Då utgjorde ATP-fonden 2 820 000 000 kronor. Det har vidare framräknats att ATP-fonden år 1970 kommer att uppgå till 30 100 000 000 kronor, d. v. s. ungefär samma belopp som sparbankernas inlåning då kommer att uppgå till.

Här har också talats om den enkla fråga som ställdes till socialministern förliden höst. Socialministern meddelade ju då att de av riksdagen begärda undersökningarna om tilläggs pensioneringens verkningar i skilda hänseenden skulle komma att ingå som ett led i de vidare undersökningar om de samhällsekonomiska utvecklingstendenserna på längre sikt, som pågår eller förbereds under samverkan av det ekonomiska planeringsrådet och det därtill knutna utredningsrådet. Härvid skulle även allmänna pensionsfondens verkningar på näringslivets kapitalförsörjning komma att närmare klarläggas. Frågan om fondförvaltningens framtida utformning skulle enligt socialministerns besked icke upptagas till prövning nu utan övervägas »när ytterligare erfarenhet av nuvarande ordning föreligger».

Innebörden av statsrådets meddelande var, såvitt jag kan utläsa, att någon särskild utredning inte skulle komma till stånd. Fondförvaltningens utformning skulle över huvud taget icke tas upp till behandling. Någon särskild redovisning av resultatet av de utredningar som skulle ske av frågekomplexet genom ekonomiska planeringsrådet skulle inte göras, utan utredningsmaterialet skulle komma att redovisas i sammanhang med de allmänna övervägandena om den svenska ekonomiens utveckling på längre sikt. Då oppositionspartierna inte är företrädade i planeringsrådet skulle de inte kunna framföra sina synpunkter och förslag direkt under utredningsarbetet.

Att det ekonomiska planeringsrådet och det därtill knutna utredningsrådet på sitt program tar upp frågan om tilläggs pensioneringens samhällsekono-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

miska verkningar är i och för sig helt naturligt. Material härom måste rådet givetvis införskaffa och ha tillgång till vid sin bedömning av den svenska ekonomiens utveckling på längre sikt. Med den av regeringen valda formen för den utredning, som riksdagen begärt, uppkommer emellertid risker för att utredningsarbetet drar ut på tiden. Den mest ändamålsenliga och lämpliga formen för utredningen är enligt vår mening att den sker genom en särskild kommitté och med parlamentarisk medverkan.

Med anledning av det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande, i första hand vad gäller punkten A, under vilken hemställas att riksdagen med bifall till motionerna I: 26 och II: 31 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anført i fråga om utredning av tilläggspensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondbildningens omfattning och fondförvaltningens framtida utformning.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! För en av de motioner som behandlas i detta utskottsutlåtande och som tillstyrkts av utskottsmajoriteten som föremål för utredning men avstyrkts av reservanterna bär jag i viss utsträckning ansvaret. Motionen har en principiell innebörd, och därför skulle jag vilja säga några få ord om den.

Det gäller motionen om rätt för enskild person till återlån i pensionsfonden. Förslaget är ett led i våra försök att på olika sätt förverkliga vad vi har kallat för en ägardemokrati, alltså en demokrati där det personliga ägandet spelar en större roll än vad det gör i det nuvarande samhället. Yrkandet innebär att enskilda medborgare i princip skall få samma möjligheter — inte större möjligheter — som företagen att dra nytta av sina inbetalade pensionsavgifter i syfte att bygga upp en tryggare och säkrare ekonomi.

Vi har föreslagit att de ordinarie kreditinstituten, alltså huvudsakligen våra banker, skall kunna bevilja krediter till privatpersoner för förvärv av vissa objekt, och vi har som exempel nämnt aktier, obligationer, fritidsbostad, eget hem, egen rörelse och sådana saker. Nyheten är att man skall beredas möjlighet till refinansiering genom återlån i AP-fonden. Avsikten med det här förslaget är alltså att på längre sikt söka öka gemene mans möjligheter att bygga upp ett personligt trygghetsåtgående, men det innebär också en stimulans till ett ökat personligt sparande, och jag tror att samtliga partier kan vara överens om att detta är önskvärt. Tyvärr betyder det inte att det kollektiva sparande som sker i AP-fonden helt överföres i personlig ägo, men det för ändå så långt att det kollektiva sparatet blir ett verktyg i strävandena att bredda det personliga ägandet. De återlån, som förslaget vill möjliggöra för de enskilda inkomsttagarna, skall betalas tillbaka till AP-fonden, men under låneperioden skall de möjliggöra förvärv av sådana värdeobjekt som jag nyss nämnde — egna hem, aktier, obligationer o. s. v.

Varför har vi då valt förvärv av aktier, obligationer och egna hem? Det är framför allt av två skäl. Det första och avgörande skälet anknyter direkt till den enskilda personen. Det är dessa objekt som utmärker sig för en viss värdebeständighet i samhället, för att inte säga värdeökning. Det andra skälet anknyter närmast till kreditgivaren, vilken ju, som jag nämnde, enligt det här förslaget är bankerna. De nämnda objekten utgör enligt vår mening goda säkerheter för krediten. AP-fonden löper ju inte någon risk, eftersom systemets konstruktion innebär att det är kreditgivaren, alltså banken, som står risken.

Nu har det sagts här från talarstolen att ett sådant system skulle favorisera eller underlätta s. k. spekulation. Om begreppet spekulation innebär att återlånepengarna skulle ta för stora risker,

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

kan jag bara hänvisa till vad jag nyss sade. Det är inga risker för AP-fonden, ty det är bankerna som får svara för den risken, och de kunskaper som bankerna har borde borga för att utlåningen för förvärv av sådana här objekt inte blir så riskfylld. Det betyder helt enkelt att aktierna kommer att ligga hos banken till dess att krediten är återbetald. Gäller det förvärv av ett hus, har banken inteckning i huset.

Om man med spekulation skall avse varje försök för den enskilde att bli delaktig i den värdeökning som vissa objekt undergår här i samhället, skall jag gärna medge att det finns ett visst spekulativt drag i den här anordningen. Jag kan dock inte se att det finns något ont i att flera medborgare får möjlighet att tillgodogöra sig den värdeökning som vissa objekt *skall* undergå i ett utvecklat och expansivt industrisamhälle. Tvärtom, ju flera som får del av värdeökningen, desto bättre är det.

Herr talman! Jag vill med dessa få ord uttrycka förhoppningen att det förslag som framförts i motionen och som jag har försökt skissera, verkligen skall tas upp till prövning i den utredning som utskottsmajoriteten förordat skall tillkomma för att behandla hithörande frågor.

Herr SVENSSON, AXEL, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade inte tänkt säga någonting mer, men de anföranden som hållits av herr Holmberg och herr Carlsson bär ju vittnesbörd om vad man i olika kretsar anser om hur ATP-pengarna skall användas. Det finns många spekulationer om den saken.

Vi kan inte förhindra att det här i riksdagen förekommer motioner av allehanda slag om hur dessa pengar skall lånas ut, och andra lagutskottet kan inte heller ta ställning till alla förslagen. Det är av det skälet som vi begärde utredningen i fjol, och av samma

skäl förnyar vi detta krav i år. De förslag som framlagts behöver gås igenom ordentligt för att vi skall få en uppfattning om vilket värde de egentligen har.

Jag är inte överens med herr Holmberg om att här skall lånas ut pengar till alla de ting han radat upp, och utskottet har över huvud taget inte räckt ett finger åt någon motionär vare sig i år eller något annat år i de frågor som man här har gjort framställningar om. Vi har helt enkelt sagt att de får gå till en utredning, som klarar upp dessa problem. Det är ingenting annat än vad andra lagutskottet har hemställt till riksdagen om, nämligen inte att det skall beslutas om en ny utredning, ty den beslöts i fjol, men eftersom det inte har skett såsom andra lagutskottet avsåg, förnyar vi vårt krav om denna utredning för att kunna översända kommande motioner till densamma. Motionärerna får svar från utredningen i stället för att såsom nu sker år efter år andra lagutskottets talesman skall hålla ett långt anförande här i riksdagen i samma sak utan att kunna övertyga någon av motionärerna med det utskottet har sagt. Då är det bättre att motionärerna får svar på en gång från en utredning, även om det dröjer, än att fortsätta med det motionerande i dessa ting, som vi nu får uppleva. Det är därför ingenting konstigt med denna fråga. Det är inte märkvärdigare än att vi vill ha i gång en utredning så att motionerna skall kunna hamna där. Det är kort och gott en praktisk erfarenhet och vi behöver inte fördjupa oss i frågan om hur många miljarder som finns i fonden eller kommer att finnas där. Det är inte det avgörande, utan det avgörande är hur vi skall planera den framtida verksamheten. I det fallet vågar jag inte säga någonting, ty jag har ingen erfarenhet av det. Jag har dock gjort en erfarenhet i utskottet, nämligen att motionerandet inte kan fortsätta år efter år. Det måste hända någonting som löser problemet med detta motionerande.

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

Herr LARSSON, LARS, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill såsom reservant ge till känna att den utredning som utskottet säger sig vilja ha i gång redan pågår. Den arbetar efter det att riksdagen på utskottets vägnar gjorde en framställning till Kungl. Maj:t i följ. Uppdraget ligger hos de organ som jag tidigare nämnde. För min del är jag inte rädd och inte ängslig om riksdagen även i fortsättningen vid behandling av motioner eller kungl. propositioner får diskutera ärenden som hör samman med pensionssystemets utformning.

Herr MATTSSON (cp):

Herr talman! Jag skall icke taga någon längre tid i anspråk, utan i huvudsak instämma i vad som har sagts av utskottets talesmän, men jag vill dock tillägga litet om hur dessa fonder har förvaltats.

Det är ganska intressant att läsa i allmänna pensionsfondens årsredogörelse för 1963, och vad jag där finner särskilt anmärkningsvärt är fördelningen av utlåningen. Från fond 3 har sammanlagt återlånats endast 180 000 kronor. Däremot har fondförvaltarna i utländska obligationer placerat 75 miljoner kronor. Det har talats om att näringslivet skulle få del av dessa fondmedel. Det framgår också av styrelseberättelsen att medlen i huvudsak är placerade i bolag, inteckningsbolag och hypoteksinstitut samt i svenska statens obligationer. Viss del av näringslivet har ju möjligheter att ge ut obligationer och således få del av premierna.

För min del kan jag inte finna att den fördelning som man har gjort här har varit den alldeles riktiga, så, herr talman, alla skäl talar för en parlamentarisk utredning om man skall få någon rätsida på återlånen särskilt till de mindre företagen, så att icke deras inbetalningar placeras i utländska obligationer. Därför talar alla skäl för en parlamentarisk utredning, så att pengar-

na fördelas i förhållande till inbetalningen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr JOHANSSON, KNUT, (s):

Herr talman! Jag är en av undertecknarna av motion nr 437 i denna kammare, likalydande med motion nr 522 i andra kammaren. Motionärerna har yrkat på en utredning rörande pensionsfondens reglemente närmast i syfte att underlätta finansieringen av kooperativa och enskilda företags markförvärv. Reservanterna har i sin sista mening i utlåtandet berört detta motionspar och sagt att de förutsätter att de frågor motionerna tar upp blir belysta genom den pågående utredningen. I sitt inlägg här säger herr Lars Larsson som representant för reservanterna att dessa frågor är under behandling i utredningen. Det är ju någon skillnad mellan å ena sidan att de blir belysta och å andra sidan att de verkligen är föremål för behandling i utredningen.

Den fråga som berörs i detta motionspar sammanfaller ju i väsentliga delar med vad som tidigare har debatterats här i kammaren i dag då det gällde bostadsförsörjningen och möjligheterna att klara det bostadsprogram som kammaren har beslutat om. En av de väsentligaste förutsättningarna härför är att kapital står till förfogande, i första hand när det gäller förvärv av tomtmark. När bokslut skall göras för verksamhetsåret kan man måhända konstatera att programmet har klarats men inte mera. I varje fall bedömt efter dagens läge beror nog detta inte på de brister som såväl statsutskottet som reservanterna i bostadsfrågan mycket starkt understrukit, utan det beror på kapitalbristen. Från dessa utgångspunkter har jag ansett det synnerligen angeläget att man så snabbt som möjligt finner former för att använda pensionsfonden även i detta avseende.

Beträffande riksdagens tidigare be-

Ang. placeringen av allmänna pensionsfondens medel m. m.

slut när det gäller fondmedlens placering framgår det klart av principbeslutet att man skulle söka vägar för en mera allsidig användning av pengarna. Så har ännu inte blivit fallet. Man kan därför ifrågasätta huruvida det är nödvändigt med en utredning eller ett särskilt beslut och om det inte är så, mot bakgrunden av det tidigare principbeslutet, att Kungl. Maj:t bara har att ändra reglementet för pensionsfonderna. Men för säkerhets skull — för den händelse det tidigare beslutet inte skulle ha full täckning — har motionärerna yrkat att frågan utredes.

Herr talman! Även om jag tycker att utskottsmajoritetens förslag är i det välgaste laget, är det utifrån de synpunkter som jag här har relaterat betydligt fördelaktigare än reservanternas förslag, och jag kommer med anledning av detta att stödja majoritetens yrkande.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman! Jag skall bara be att få framhålla att jag helt och hållet kan instämma i vad herr Axel Svensson har sagt i denna fråga. Jag anser också att det behövs en parlamentarisk utredning. Det gäller här så många frågor av skilda slag som inte kan lösas av experter utan där det måste vara en parlamentarisk utredning. Jag har även den uppfattningen att det var en parlamentarisk utredning som riksdagen begärde förra året och att Kungl. Maj:t således har tillgodosett riksdagens önskan bara delvis. De två motioner som här har relaterats — både den som herr Holmberg talade om för en stund sedan och den som den siste ärade talaren nyss nämnde — rör sådana saker som bör bli föremål för en parlamentarisk utredning.

Utskottet har inte velat ta ställning till någon av dessa motioner. Jag har inte på något sätt tagit ställning till min partikamrats motion. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Jag tvingas göra ett förtydligande med anledning av vad herr Knut Johansson yttrade. Jag sade i mitt sista inlägg, att den utredning som utskottsmajoriteten önskar är igångsatt genom Kungl. Maj:ts beslut, och vi reservanter menar med anledning av den motion som bl. a. herr Johansson under-tecknat, att den problematiken alldeles säkert måste tas upp i det utredningsarbete som nu pågår inom planeringsrådet och utredningsrådet, där ju för övrigt en av herr Johanssons medmotionärer finns med.

Herr förste vice talmannen STRAND (s):

Herr talman! Jag har visserligen inte varit i tillfälle att delta i andra lagutskottets överläggningar i sådana ärenden som har hänvisats dit under innevarande vårriksdag, men jag tycker ändå att detta ärende behandlats på ett sådant sätt att jag gärna vill påpeka ett par omständigheter som är mer än egen-domliga.

Det har förelegat motioner beträffande pensionsfondernas placering under föregående år, och riksdagen har beslutat hemställa om en sådan översyn av pensionsfondens reglemente beträffande placeringen som utlovades i samband med pensionssystemets tillkomst. Detta beslut har Kungl. Maj:t verkställt på så sätt att ärendet överlämnats till planeringsrådet, och såvitt jag har förstått är det professor Svennilson som närmast skall bli utredningsman.

Nu har i motionerna I: 26 och II: 31 hemställts att frågorna skulle utredas av en särskild utredning. Inte kan väl riksdagen syfta till att vi skall ha dubbla utredningar av detta ärende, och det är väl ändå inte så att riksdagen skall hemställa att Kungl. Maj:t skall avbryta den utredning som redan har igångsatts? I detta avseende hade det varit naturligt, om man tyckt att man inte

Om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens delfonder

ville avslå motionerna med hänsyn till att en utredning redan var i gång beträffande de frågor som behandlas i dem, att de överlämnats till den redan tillsatta utredningen.

Jag vill erinra om att det reglemente som gäller för pensionsfondernas förvaltning och placering är tillkommet efter expertutredning, och jag tror att man mycket väl kan tänka sig att experterna besitter större möjlighet än parlamentariker i allmänhet att utreda frågan om lämpliga placeringsregler för pensionsfonderna, som växer undan för undan och får en allt större betydelse i fråga om kapitalförsörjningen i vårt land.

Skulle inte det förslag som andra lagutskottet här förelägger kunna anses tyda på att man misstrodde regeringens möjligheter att utreda dessa frågor på ett sådant sätt att riksdagen så småningom kommer att få ta ställning till ett förslag som tillgodoser de önskemål som kan föreligga om en reformering av de gällande placeringsbestämmelserna? Skulle det var så att det resultat som föreläggs riksdagen inte är tillfredsställande, finns det ju alla möjligheter att vid den tidpunkten motionera om ändringar i det förslag som då föreligger.

Herr KAIJSER (h):

Herr talman, Det brukar ju ofta vara så i parlamentariska utredningar att det sker ett samarbete mellan experter och parlamentariker. Vi är av den uppfattningen att en hel del av de frågor som här skulle tas upp till behandling inte bara är sådana frågor som kräver en expertbedömning utan även bör bedömas av parlamentariker. Det är därför som vi tror att det skulle vara lämpligt med en parlamentarisk utredning. Vi menar att den utredning som har kommit till stånd bara representerar en del av den utredningsönskan som riksdagen framställde förra året.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Larsson, Lars, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 53;

Nej — 64.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens delfonder

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av väckta motioner om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens delfonder.

Om skilda kanslier för allmänna pensionsfondens delfonder

Andra lagutskottet hade till behandling förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 436 i första kammaren av herr *Holmberg m. fl.* samt nr 526 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheterna att förse AP-fondens tre delfonder med var sitt fristående kansli, i syfte att minska den maktkoncentration, som den nuvarande enhetliga förvaltningen underbyggde.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna, I: 436 och II: 526, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I sitt yttrande över motionerna hade utskottet anförts bland annat följande:

»Utskottet har i utlåtande nr 31 år 1964 begärt utredning under parlamentarisk medverkan angående bl. a. fondförvaltningens framtida utformning. En sådan utredning bör även kunna till prövning upptaga nu aktualiserade spörsmål. På grund härav anser utskottet något initiativ i anledning av förevarande motioner icke erforderligt.»

Reservation hade anförts av fru *Carlqvist*, herr *Lars Larsson*, fru *Nilsson*, herrar *Odhe*, *Bengtsson* i Varberg och *Fredriksson* samt fru *Svensson*, vilka ansett, att det nyss återgivna stycket av utskottets motivering bort ersättas av följande uttalande:

»Då den enhetliga förvaltningen av pensionsfonden visat sig vara förenad med stora praktiska fördelar och då inga som helst olägenheter med den nuvarande ordningen kunnat påvisas saknas enligt utskottets mening anledning att utöka administrationsapparaten.»

Herr **LARSSON, LARS**, (s):

Herr talman! Jag kan i detta ärende fatta mig mycket kort. Eftersom reservationen i detta avsnitt endast beträff-

fande motiveringen skiljer sig från utskottets utlåtande, i vars motivering det hänvisas till det utredningsförslag, som kammaren alldeles nyss med 64 röster mot 53 avslög, ber jag att få yrka bifall till den motivering som anges i reservationen.

Herr **SVENSSON, AXEL**, (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt med godkännande av utskottets motivering samt vidare därpå att utskottets hemställan skulle bifallas med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Larsson, Lars*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 32 med godkännande av utskottets motivering, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning.

Ang. hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete

Då herr talmannen fann tvekan kunnans råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 48;
Nej — 68.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 33, i anledning av väckta motioner om förhöjning av vissa livräntor i anledning av yrkeskada m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av väckt motion angående hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete.

Tredje lagutskottet hade behandlat en inom riksdagens andra kammare väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 731 av herrar *Bengtson* i Solna och *Nordgren*, i vilken motion hemställdes, att riksdagen måtte antaga i motionen infört förslag till lag angående ändrad lydelse av 26 § lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion, II:731, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herrar *Ebbe Ohlsson* och *Bengtson* i Solna, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionen II:731 i skrivelse till

Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t måtte lämna sådana tilläggsdirektiv för hyreslagstiftningssakkunniga, att dessa finge i uppdrag att med förtur och om möjligt senast den 31 december 1964 överväga och redovisa möjligheterna att stimulera reparations-, underhålls- och förbättringsarbeten för den del av fastighetsbeståndet, som vore föremål för hyresreglering.

Vid utlåtandet fanns därjämte fogat ett särskilt yttrande av herrar *Alexander*, *Åkesson*, *Nyberg* och *Tobé*.

Herr **OHLSSON, EBBE**, (h):

Herr talman! Det är en högermotion i andra kammaren som ligger till grund för detta utskottsutlåtande, vid vilket herr *Bengtson* i Solna och jag avgivit en reservation.

Motionärerna föreslår i syfte att stimulera moderniseringsarbeten inom det äldre bostadsbeståndet, att avtalsfrihet bör skapas beträffande hyresersättningar i samband med väsentligare ombyggnadsarbeten. Motionärerna hemställer därför om en ändring i undantagsbestämmelserna i 26 § hyresregleringslagen, som innebär en fullmakt för Kungl. Maj:t att för viss ort eller visst slag av lägenheter förordna, att hyresreglering enligt 2 § i lagen ej skall tillämpas.

I den alarmerande situation, som sedan länge rått på bostadsmarknaden, som förefaller att bli allt besvärligare och som kammaren ägnat en god del av dagens debatt åt, är det med förvåning man tar del av bostadsbyggnadsutredningens prognos, av vilken bl. a. framgår att inte mindre än 28 000 lägenheter årligen försvinner ur marknaden. Det är en uppseendeväckande hög siffra i en bristsituation på hyresmarknaden som totalt håller på att riva sönder regeringens alla fina ritningar och som vållat de bostadssökande stora bekymmer.

I dagens läge är det de helt omoderna lägenheterna i äldre hus som så att säga »går ihop» eller med andra ord

Ang. hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete

är räntabla. De moderna fastigheterna i samma åldersgrupp går med förlust, och allt fler av dessa fastigheter går mot en tilltagande förslumning. Detta gäller cirka 65 procent av det äldre fastighetsbeståndet.

Fastighetsägarna behöver när det gäller den sistnämnda kategorien faktiskt ett större inkomstillskott för att kunna hålla beståndet i någorlunda gott skick, men för närvarande är det en alltför stor procent av det äldre bostadsbeståndet med modernare inredning som går till rivning på grund av den orealistiska hyressättningen. Rimligtvis borde det väl vara så, att de omoderna husen skulle löna sig sämst så att de blev ombyggda i snabbare takt, medan fastigheter med god sanitär utrustning borde bevaras. Enligt undersökningar från Stockholms innerstad har omkring 25 procent av fastighetsägarna till de privatfinansierade husen bestämt sig för rivning, och ytterligare 30 procent överväger rivning. Det skulle alltså enligt denna utredning endast vara 45 procent av hyresgästerna i innerstaden som kan känna sig någorlunda säkra.

I den situation som nu råder borde man enligt vår mening förtroendefullt överlämna till respektive parter att själva träffa avtal om hyran i samband med reparationer, som syftar till väsentliga förbättringar av det äldre bostadsbeståndet. Om så skedde, skulle med säkerhet flertalet av dem, som nu överväger rivning, låta sina hus stå kvar, och de som definitivt har bestämt sig för rivning kan möjligen tänkas ompröva sina beslut.

De fastighetsägare, som bestämt sig för eller överväger rivning, reparerar givetvis sina hus i mycket mindre omfattning än de som inte tänker riva. Nu ingår ju i hyrorna ett generellt tillägg för reparationer. Detta tillägg fastställs varje år på grundval av det totala belopp, som fastighetsägarna uppgett sig ha reparerat för under det gångna året. Om nu allt fler fastighetsägare tänker riva sina hus, minskas givetvis re-

parationerna totalt sett. Detta är förklaringen till det underliga förhållande att hyrorna sänktes förra året. Det var ju inte så egendomligt att den kategori fastighetsägare, som avser att låta sina hus stå kvar, betraktade detta beslut som helt orealistiskt. Det är inte heller så egendomligt, att dessa husägare förlorade sitt intresse för att hålla sina fastigheter i stånd med ytterligare förslumning som en given följd.

Nu är ju hela problemkomplexet rörande hyresregleringens avveckling föremål för överväganden av hyreslagstiftningsakkunniga. Någon lagändring innan utredningsresultatet föreligger kan naturligtvis inte komma i fråga, men vi reservanter anser att de genom motionerna aktualiserade frågorna bör behandlas med förtur av de sakkunniga. I detta syfte ber jag nu att få yrka bifall till reservationen.

Herr JANSSON, ERIK, (s):

Herr talman! Som framgår av herr Ebbe Ohlssons anförande önskar såväl motionärerna som reservanterna undanröja hindren för en nödvändig sanering av det äldre bostadsbeståndet. Det råder ingen tvekan om att önskemål av dett slag är motiverade. Fler och fler fastigheter i våra samhällen börjar nå den åldern att de behöver saneras. Det är heller ingen tvekan om, som herr Ohlsson yttrade, att det på vissa håll börjar uppstå en viss förslumning till följd av att fastigheterna börjar bli i behov av reparationer och moderniseringar.

Om man emellertid ser efter hur det går till i verkligheten vid finansieringen och hyressättningen i samband med reparationer som syftar till modernisering av fastigheter, måste man fråga sig vad det egentligen är som motionärerna avser. Det förefaller som om de här slår in öppna dörrar. Jag kan inte finna något skäl att ändra hyresregleringslagen i syfte att göra det lättare att finansiera en modernisering av lä-

Ang. hyresvärds rätt att höja hyran i samband med ombyggnadsarbete

genheter. Hur går det egentligen till om man vill modernisera en fastighet, t. ex. skaffa en hiss till ett hus om fyra eller fem våningar eller anordna badrum i lägenheter där sådana saknas? Detta betyder ju ingenting annat än att fastigheterna i fråga får en högre standard. De blir mer moderna. Detta faktum innebär i sin tur, att hyresnämnderna på varje ort på begäran av fastighetsägarna tar upp gällande hyra till omprövning. Såvitt jag vet har det inte förekommit i något fall, där standarden på en lägenhet har ökat, att hyresnämnden inte har gått med på den hyreshöjning, som den ökade standarden motiverar. I detta hänseende föreligger såvitt jag förstår ett mycket gott samarbete mellan fastighetsägarna och hyresnämnderna. Man får den hyreshöjning som är motiverad av standardökningen.

Jag finner alltså att när man här lägger fram en motion, där man vill klara dessa saker med hjälp av hyresregleringslagen, så är man mera ute efter hyresregleringslagen som sådan än man vill hjälpa till att modernisera fastighetsbeståndet. Detta klaras utan ett sådant ingrepp som här föreslagits. Det är endast ett fåtal fall där så inte är förhållandet, nämligen i fastigheter där man vidtar reparationer utan att dessa får till följd någon högre standard för hyresgästerna. Avloppssystemet eller vattenledningssystemet i en gammal fastighet kan t. ex. ha rostat sönder, och man måste reparera den saken, men att man ordnar en trasig vattenledning innebär ju inte att standarden blir bättre, och därför blir inte hyran högre. Hyresgästerna har det precis lika som förut. Det är emellertid ytterst sällan som en fastighetsägare gör en omfattande reparation utan att samtidigt modernisera och därmed skapa möjligheter att ta igen kostnaden på hyrorna.

Jag kan, herr talman, inte finna att det när det gäller att skapa förutsättningar för moderniseringar och saneringar finns någon anledning att ändra på vår nuvarande hyresregleringslag.

Det kan skötas ändå, och de fall, som jag här har nämnt, där detta inte kan ske, är så få, att de inte motiverar att för deras skull föregripa de utredningar som nu pågår på detta område.

Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **LAGER** (k):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast för en mycket kort replik till herr Ohlsson. Fastighetsägarna förlorar intresset för att hålla sina hus i gott skick, sade herr Ohlsson, och han ville hänföra detta förhållande — som jag kan vitsorda — till att de inte får tillräckligt höga inkomster i form av hyror. Jag undrar om inte orsaken är att söka på ett helt annat ställe. Det har nämligen förändrat sig på hus- och fastighetsmarknaden under de senaste 30 åren. För 30 år sedan sattes priset på ett hus utifrån hur många lägenheter som var uthyrda i huset i fråga. Numera sätts priset utifrån hur många lägenheter som inte är uthyrda. Det är tydligen mer lönsamt att inte hyra ut lägenheterna i de privata fastigheterna än att ha hyresgäster i dem. Jag undrar om inte den spekulationstanken är den avgörande drivkraften till att man inte håller husen i gott stånd.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ohlsson, Ebbe*, begärde vote-ring, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 18, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ohlsson, Ebbe*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 21.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av väckta motioner angående belysnings- och reflexanordningar på cykel;

nr 20, i anledning av väckt motion angående förbättring av rättsskyddet för bostadsrättshavare; och

nr 21, i anledning av väckta motioner dels angående villkoren för framförande av motorfordon, m. m., dels angående utredning rörande körkortsåldern.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckt motion om vissa åtgärder för ökad upplysning om Sverige i utlandet;

nr 16, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser rörande försäljning av slaktdjur för statens räkning; och

Meddelande ang. enkel fråga

nr 17, i anledning av väckta motioner angående ansvarsförsäkring för statlig verksamhet.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anmälades och bordlades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 750, av herr *Bergman m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 50, angående universitetens och högskolornas organisation och förvaltning m. m.;

nr 751, av herr *Olsson, Manne, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m.;

nr 752, av herr *Petersson, Erik Filip, m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m.;

nr 753, av herrar *Lager* och *Adolfs-son*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen; samt

nr 754, av herrar *Lager* och *Adolfs-son*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 133, med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammarens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framställdes av herr *Lager* (k) till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet: »Har regeringen för avsikt att vidta åtgärder för att skydda de s. k. trotjänarpensionerna från att bli beskurna av arbetsgivare med hänvisning till ATP?»

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 23.12.

In fidem

K.-G. Lindelöw